

פרשת תולדות

תוכן הפרשה

פרק כה: לאחר שהיתה רבקה עקרה במשך עשרים שנה, התפלל יצחק אל ה' וזכתה רבקה להתעבר ונולדו להם תאומים, הראשון שהיה מגודל שער נקרא עשו, והשני נקרא יעקב. יעקב מבקש מעשו למכור לו את הבכורה ועשו נענה לו בחפץ לב.

פרק כו: בימי יצחק היה רעב בארץ כנען ורצה יצחק לרדת למצרים כמו שעשה אביו, אך ה' התגלה אליו כשהיה בארץ פלשתים ואמר לו השאר לגור כאן. יצחק גר בגרר ולכל מי ששאל אמר אשר רבקה היא אחותו. יום אחד הציץ אבימלך מביתו וראה את יצחק ורבקה והסיק שאינם אלא איש ואשה, קרא אבימלך ליצחק ובירר את האמת, וכעס על שחשדוהו שמא יהרוג את יצחק בעבור אשתו. יצחק זרע בארץ פלשתים שדות, ובירך ה' את שדותיו אשר הצמיחו מאה פעמים יותר מכפי הרגיל, כך התעשר יצחק ביותר עם צאן, בקר, שדות ועבדים רבים, ומחמת הקנאה גרשו אותו הפלשתים. יצחק התיישב על יד גרר, אך כשחפר שם בארות באו אנשי גרר וטענו אשר המים באים ממוקומו, יצחק התרחק עוד משם והתיישב בבאר שבע, לאחר זמן הגיע אבימלך לשם וכרת עמו ברית שלום ואחוה.

פרק כז: יצחק הזקין וקרא אל עשו בנו ואמר לו לצוד לו ציד ובעבור זה יברכנו. רבקה שומעת את דברי יצחק וקוראת לבנה יעקב, מכינה מטעמים משני גדיי עזים, מלבישה את יעקב בבגדי עשו ושולחת אותו לאביו להאכילו בעבור שיקבל את הברכות שהועיד יצחק לעשו. יעקב נכנס לאביו ואביו מבחין שקולו הוא כשל יעקב אך בגדיו ומראהו כשל עשו. לאחר שאכל יצחק ממואכלי יעקב מברך אותו בברכה גדולה. מיד לאחר שיצא יעקב מלפני יצחק הגיע עשו וגילה שהקדימו יעקב ולקח ממנו את ברכותיו. עשו פורץ בבכי ומבקש מאביו לתת לו אף ברכה. יצחק מברך את עשו אף הוא. עשו רוצה להנקם ביעקב לאחר מות אביו, ורבקה מבקשת מיעקב לברוח אל לבן אחיה אל חרן.

פרק כח: לפני שיצא יעקב לחרן בירך אותו יצחק ואמר לו, קח לך אשה שם בחרן מבנות לבן, וה' יברך אותך שתפרה ותרבה בבנים ויתן לך את ארץ כנען כאשר בירך את אברהם. עשו נושא את מחלת בת ישמעאל לאשה.

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אֲבֵרָהָם
 אֲבֵרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי
 יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתּוֹ
 אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי
 מִפְּדַן אָרֶם אַחֹת לְבִן הָאֲרָמִי לוֹ
 לְאִשָּׁה: כא וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לַיהוָה
 לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ יְהוָה וַתֵּהָרֵם
 רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּהּ

רש"י

ואחוס רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה
 ממעשיהם: מפדן ארם. על שם ששני ארס היו,
 ארס נהרים וארס זונה, קורא אומו פדן, לשון אמד
 צקר, מרגום, פדן מורין, יש פומרין פדן ארס כמו
 שדה ארס, שנלשון ישמעאל קורין לשדה פדן:
 (כא) ויעתר. הרצה והפציר במפלה: ויעתר לו.
 נחפזר ונחפיים ונחפחה לו. ואומר חמ, כל לשון
 עמר, לשון הפלרה ורצוי הוא, וכן ועמר עין
 הקטורת (וישקאל מ יא), מרצית עליה העשן. וכן
 העמרתם עלי דצריכם (שם לה ג), וכן ונעמרות
 נשיקות שונא (משלי כו ו), דומות למרובות והנס
 למשא, אנקרישר"ח (געהייטט) בלע"ז: לנכה
 אשתו. זה עומד בזויס זו ומחפלה, חו עומדת
 בזויס זו ומחפלה: ויעתר לו. לו ולא לה, שאין
 דומה חפלה לדיק בן רשע לחפלה לדיק בן לדיק
 (יבמות פד.), לפיכך לו ולא לה: (כב) ויתרוצצו.
 על כרחך המקרא הזה אומר דרשמי, שחמס מה
 היא רציה זו, וכמו חס כן למה זה אנכי. רצומינו
 דרשוקו לשון רציה, כשהיתה עונרת על פחמי חורה
 של שם ועבר, יעקב רן ומפרנס לנחת, עונרת על
 פחמי עכו"ם, עשו מפרנס לנחת. דצר אחר,

(יט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו
 האמורים צפרשה: אברהם הוליד את יצחק.
 (לאחר שקרא הקצ"ה שמו אברהם אחר כך הוליד
 את יצחק. דצר אחר), על ידי שפנצ הכמוצ יצחק
 בן אברהם, הוצקק לומר אברהם הוליד את יצחק,
 לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאנימלך נמעברה
 שרה, שהרי כמה שנים שהמה עם אברהם ולא
 נמעברה הימנו, מה עשה הקצ"ה, נר קלסמר פמו
 של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד
 את יצחק, וזהו שפנצ כלן יצחק בן אברהם (היה),
 שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן
 ארבעים שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המוריה
 נמצער שנולדה רצקה, ויצחק היה בן ל"ז שנה,
 שהרי זו צפרק ממה שרה, ומשנולד יצחק עד
 העקידה שמתה שרה ל"ז שנה, דצמ ז' הימה
 כשנולד יצחק, וצמ קכ"ז כשמתה, שנאמר ויהיו חיי
 שרה וגו', הרי ליצחק ל"ז שנים, ובו צפרק נולדה
 רצקה, הממין לה עד שמהא ראויה לציאה ג' שנים,
 ומשאה: בת בתואל מפדן ארם אחות לבן.
 ופי עדיין לא נמצז שהיא צמ צמואל ואחות לבן
 ומפדן ארם, חלל להגיד שצמה, שהימה צמ רשע

תולדות אהרן

כה [וכן ואלה סנהדרין צא. אברהם כ"מ פז. [ב] ויהי יצחק יבמות סד. [כא] ויעתר יצחק טובה יד. יבמות שם ויעתר לו ב"ב פד.

שימה בפיהם

רצה

פי שהיתה ממשפחת וממקום רשעים היתה צדקת,
ולכן לקחה ל' אשה":

לאחר ריבוי תפילה מתעברת רבקה

(כא) וַיֵּצֵאָהּ - והרבה והפצירי יצחק בתפילה
ל'ה' לנכח - כשהוא עומד ממול רבקה אשתו שאף
היא היתה עומדת ומתפללת ל' פי עקרה הוא - על
שלא זכתה עדיין להוליד בנים, וַיֵּצֵאָהּ ל' ה' -
וה' התרצה והתפייס לתפילת יצחק, וַתֵּהָרֶה
והתעברה רבקה אשתו:

רבקה מצטערת בצער העיבור

(כב) וַיִּתְרַצֵּוּ - והיו רצים הבנים בקרבה -

פרק כה

תולדות יצחק

המוזכרים בפרשה הבאה הם צאצאי יצחק
(11) וַאֲלֵהָ - המוזכרים להלן הם תולדות -
הצאצאים של יצחק בן אברהם, וכולם העירו
אשר אברהם הוליד את יצחק:

יצחק היה בן ארבעים שנה כשנשא את רבקה
(כ) וַיְהִי - והיה יצחק בן ארבעים שנה בקחתו
- כשלקח את רבקה בת בתואל הארמי - מן
העיר ארם, כַּסְדֵּן - מן המקום שיש בו שתי ערים
הנקראות ארם, אַחַזת לְבֵן הָאֲרָמִי, אשר אף על

הערות וצינונים

כנגדו בעת תפילתו כדי שיכוון בה עליה - רדיק מלכים א'
י"ז, כ"א. ושניהם היו צועקים אל ה', זה מול זה - רש"י
יבמות ט"ד, א'. ולא התפללו כשפניהם זה מול זה, שהרי
אסור שיהא דבר חוצץ בין המתפלל לקיר, וגם שאם כן -
אחד מהם לא התפלל לצד הנכון, אלא עמדו כל אחד
בוויה אחת בקיר - מ"ל. אמנם כד"ד כתב שהחוד שהיו
מתפללים בו היה דומה למוזבח, ובקרבתן של מוזבח הדין
הוא שמהם על שתי זוויות שתיים שהן ארכע, כך גם
בתפילתם הדומה לקרבן, התפללו כשתי הזוויות הנחשבות
כד' רוחות. ח. אבל יצחק לא היה עקר, שהרי נאמר
"כי ביצחק יקרא לך ורע" - ריב"א בשם הר"ם מקוצי, מושב
זקנים, חזקוני. וראה רע"ב. והיתה עקרה יותר מעשרים שנה,
שהמתין יצחק עד שתיכנס לשנתה הי"ג, שבת י"א אינה
יולדת (כשתי י"ג א'), ולאחר מכן המתין עשר שנים נוספות
- רש"י להלן פטוק ב"ג, פנים יפות. עיקר הטעם שהיתה
עקרה, כי ה' מתאוה לתפילתם של צדיקים, ועל כן הקדים
הכתוב את עונק התפילה ואחר כך סיפר שהיתה עקרה,
לומר שהתפילה היא סיבת העקרות. וטעם נוסף, כדי שלא
יצא עֵשָׂו לתרבות רעה בחיי אברהם - רבינו בחיי. ובחזקוני
כיאר הטעם שלא יאמרו האומות שתפילתם שהתפללו
"אחותנו את היי לאלפי רבבה" עשתה פירות, אלא "ויצטר
לו" ליצחק. ט. קודם לתפילת רבקה, שאינה דומה
תפילת צדיק בן צדיק התולה בקשתו בזכות אבותיו,
לתפילת צדיק בן רשע התולה בקשתו בזכות עצמו - רש"י
על פי ב"ב. אף שצדיק בן רשע חשוב יותר, שהיה יכול
ללמוד ממעשיו הרעים ולא למד, לענין קבלת התפילות
מרובה זכותו של צדיק בן צדיק - מ"ל. אהבת יהונתן. הטור
כיאר שלא שמע תפילת רבקה, כי אף חבוש מתיר עצמו
מבית האסורים.

א. יעקב ועשו. ב. שהיו ליצני הדור אומרים שהתעברה
שרה מאבימלך, וראה לעיל כ', ב', באומרם שנים רבות
שהתה שרה עם אברהם ולא התעברה אלא לאחר שהיתה
בבית אבימלך, מה עשה הקב"ה צר את דמות מראה יצחק
שהיה דומה לאברהם והעידו והסכימו כולם שהוליד
אברהם את יצחק. עשה ה' אשר פני יצחק גם יאירו כפני
אביו, והיו אחד מג' הדברים שאמרו חז"ל שה' נותן
כשותפותו עם האב והאם (נדה ל"א, א') - מ"ל. עוד הביא
רש"י, אשר רק לאחר שהוסיף ה' אות על שמו ונקרא
אברהם, אז הוליד את יצחק. הרמב"ם כתב טעם נוסף לכפל
הדברים, כיוון שגומר כסוף הפרשה הקודמת (לעיל פטוק י"ב)
"ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם", ומובן מכך שיצחק
וישמעאל שווים במעלתם, הודיענו הכתוב שרק יצחק נחשב
לתולדותיו, כמו שגאמר "כי ביצחק יקרא לך ורע".
ג. וכן "ארם נהריים" ו"ארם צובה" (ראה תהלים ס, ב). אופן
אחר ברש"י: "פוך" הוא שדה בלשון ישמעאל. ואין התורה
משתמשת בלשון ישמעאל, אלא לשון ישמעאל היא לשון
הקודש משוכשת - ראב"ע לעיל א', א', רא"ם שמות כ"ה,
כ"ט. ד. היינו מן העיר ארם, וכמו שהתבאר. אך
כמודרשים ובדברי הראשונים מובא שנקרא "הארמי" על שם
רמאותו - וחדש הגדול, שכ"ט, בעה"ת להלן כ"ט, כ"ב.
ה. רבקה היתה בת ג' שנים, שהרי מיד לאחר עקידת יצחק
(לעיל פטוק כ"ב) התבשר אברהם מה' שגולדה רבקה כלתו של
יצחק, ובשעת העקידה היה יצחק בן ל"ז שנה, שהרי נולד
לאמו כשהיתה בת תשעים ונפטרה מיד לאחר העקידה
בהיותה בת כב"ז שנה, ועתה היה יצחק בן ארבעים שנה,
היינו שלש שנים לאחר עקידתו ולידת רבקה. ו. התמיד
ללא הפסקה - השרשים לדיב"ג. "עתר" הוא לשון ריבוי
ככמות או באיכות, כדוגמאות שהביא רש"י. ז. עמדה

וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי
וַתֵּלֶךְ לְדַרְשׁ אֶת־יְהוָה: כג וַיֹּאמֶר
יְהוָה לָּהּ שְׁנֵי גַיִם גַּיִם קָרִי בְּבִטְנָךְ
וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וּלְאֵם
מִלְאָם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
כד וַיִּמְלְאוּ יְמֵיהָ לֵלְדַת וְהִנֵּה
תּוֹמִם בְּבִטְנָהּ: כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן
אֲדָמוֹנִי כָּלוּ כְּאֹדֶרֶת שַׁעַר וַיִּקְרָאוּ
שְׁמוֹ עֵשָׂו: כו וְאַחֲרָיֶכֶן יֵצֵא אַחִיו
וַיְדוּ אַחֲזֹת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק

וַאֲמַרְתְּ אִם כֵּן לָמָּה דִּנְךָ אֲנִי
וְאֵלֶּךְ לְמַתְבַּע אוֹלְפָן מִן
קִדְמִי יי: כג וַאֲמַר יי לָהּ תִּרְיִן
עֲמִמִּין בְּמַעֲיָכִי וְתִרְיִן
מִלְכָּן מִמַּעֲיָכִי יִתְפָּרֵשׁ
וּמִלְכֹּךָ מִמִּלְכֹּךָ יִתְקַף וְרַבָּא
לְשַׁתְּעֵבִיד לְזַעֲרָא:
כד וּשְׁלִימוֹ יוֹמָהּ לְמִילָד
וְהָא תִּירְמִין בְּמַעְהָא:
כה וְנִפְקַ קְדָמָאָה סְמוּק בְּלָה
בְּגַלִּים (נִי בְּכִלְוֹן) דְּשַׁעַר
וְקָרוּ שְׂמָה עֵשָׂו: כו וְכִתְרָ כֵּן
נִפְקַ אַחֲזֵי וַיְדָה אַחֲזֵי
בַּעֲקֵבָא דְּעֵשָׂו וַקְרָא שְׂמָה
יַעֲקֹב וַיִּצְחַק כִּי שָׂמִין שְׁמִין

רש"י

לדיק ואחד רשע: (כה) אדמוני. סימן הוא שיהא
שופך דמים (כ"ר סג, ט): כ"ו כאלו באדרת שער. מלא
שער כטלית של זמר המלאה שער, פלוקי"א
בלע"ז (הארריג פיל מיט האר): ויקראו שמו
עשו. הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ועמר
בשערו כבן שנים הרבה: (כו) ואחרי כן יצא
אחיו וגו'. שמעמי מדרש אנגדה הדורשו לפי
פשוטו, צדן היה אחוז בו לעכבו, יעקב נוזר
מטיפסה ראשונה ועשו מן השנייה, לא ולמד
משפופרת שפיה קצרה, מן צה שמי אצנים זו מחת
זו, הנכנסת ראשונה מלא אחרונה, והנכנסת אחרונה
מלא ראשונה, נמלא עשו הנוזר באחרונה ילא
ראשון, ויעקב שנוזר ראשונה ילא אחרון, ויעקב צא
לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון לניירה, ויפטור
את רחמה, ויעול את הצורה מן הדין: בעקב
עשו. סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד
שה עומד ונוטלה הימנו: ויקרא שמו יעקב.
הקב"ה, (אמר, אתם קרימון לצבוריכם שם, אף אני

ממרוצצים זה עם זה, ומרביצים בנחלם שני עולמות:
והואמר אם כן. גדול לער העצור: למה זה
אנכי. מחאה ומתפללת על המיון: ותלך
לדרוש. לבית מדרשו של שם: לדרוש את ה'.
שיגיד לה מה מהא בטופה: (כג) ויאמר ה' לה.
על ידי שליח, לשם נאמר ברוח הקדש, והוא אמר
לה: שני גימם בבטנך. גימם כמינ כמו (המו)
גאים, אלו אנטומטוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם
לא זנון ולא חורמ, לא צימות החמה ולא צימות
הגשמים: ושני לאמים. אין לאוס אלא מלכות:
במעיד יפרדו. מן המעיס הם נפרדים, זה
לרשעו חזה למומו: מלאם יאמץ. לא ישוו
בגדולה, כשה קס זה נופל, וכן הוא אומר אמלאה
החצה (ישוקאל טו, ג), לא נחמלאה לור אלא מהרצה
של ירושלים: (כד) וימלאו ימיה. אבל צממר
כמינ ויהי צעמ לדמה, שלא מלאו ימיה, כי לוי
חדשים ילדמס: והנה תומם. סקר, וצממר
מאומים מלא, לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחד

תולדות אהרן

[כג] שני גימם ברכות נו: עבודת כוכבים יא: ולאם מלאם פסחים מב: מגילה ו. סוטה מא: סנהדרין צב. [כד] ויפלאו ברכות ה:
[כה] ויצא פסחים ה. [כו] ויצחק בן מגילה יז.

שימה כפיהם

רצז

כשהגיעה זמנה של רבקה ללדת ילדה תאומים
(כד) וַיִּמְלֵאוּ - והושלמו ימיה - ימי עיבורה של
רבקה והגיע זמנה ללדת, והנה בשעת הלידה
ראו אשור יש תומים - תאומים בְּבִטְנָהּ^כ:

הבן הראשון יצא אדמוני ומלא שיער

וקראו כולם את שמו עשו

(כה) וַיֵּצֵא - ויצא הבן הראשון כשהוא משונה
משאר התינוקות: א) שהיה אדמוני - בעל עור
אדום ביותר^{כז}; ב) שהיה פלז - כל גופו נראה
כצפרדע - טלית העשויה שער^{כח}, ונאספו רבים
לראותו וַיִּקְרְאוּ - וקראו את שמו עשו על שם
שהיה עשוי וגמור כאדם גדול^{כט}:

יעקב יצא כשירו אחות בעקב עשו

ויצחק היה בן ששים בלידתם

(כו) וַאֲחֵרֵי בֵן - לאחר שיצא עשו ממעי אמו
יצא אחיו^ל, וידו - ויצא כשירו אחות בעקב
עשו^מ, וַיִּקְרָא - וקרא ה' את שמו יעקב^נ. וַיִּצְחָק

בתוכה, וַיִּמְלֵאוּ - אמרה רבקה: אם בן - אם גדול
צער העיבור יָמָה זָה אֲנֹכִי - מדוע אני מתפללת
על הקיום של זה^א, וַתֵּלֶךְ - והלכה רבקה אל בית
המדרש של שם בן נח בירושלים כדי לְדַרְשׁ -
לשאל אֶת פִּי ה' על ידי הנביאים^ב מה יהא
בסופה^ג:

תשובת ה' לרבקה שצננה הוא

מחמת שיצאו מילדיה שתי אומות

(כג) וַיֵּאמֶר - והתנבא שם ואמר כשם ה' לָמָּה
- לרבקה^ד: א) שְׁנֵי גוֹיִם - אומות יש בְּבִטְנָהּ^ה;
ב) וְשְׁנֵי לְאֻמִּים - מלכויות נפרדות מְפֹרְדֹת -
מקרבן^ו יִפְרְדוּ^ז; ג) וְלָאֵם - מלכות אחת מְנַפֶּלֶת
לָאֵם - המלכות השניה יֵאָמֵץ - תתחזק
ותתגבר^ח; ד) וְרַב - ובעת הגאולה האחרונה
הגדול מבין האחים יַעֲבֹד את הַצֵּעִיר^ט, ולכן יש
מריבה ביניהם כבר בתחילת יצירתם, אמנם
מעשה ינחו הַבְּנִים בקרבך ותמצאי מנוחה
לנפשך^י:

הערות וציורים

סכנה ללא פחד, והאומץ הוא שלא יפחד גם כשהצרה קרובה
ונמצא בתוך רעש המלחמה - הכוחיק. ולא תהיה מלכותם
כמלכויות אחרות אשר כל אחת מהם מולכת בשלה, ואין
מלכות אחת נוגעת בשל חברתה. יט. כמו שנאמר "ועלו
מושיעים כהר ציון לשפוט את הר עשור" - מלכיים.
כ. רמב"ן. כא. לוסף תשעה ירחי לידה - לקיים כיון
שהיה אחד מהם רשע, איחר ה' את לידתם, אך אצל תמר
(להלן ל"ח. כ"ז) שהיו שניהם צדיקים, מיהר ה' את לידתם
וילדה לאחר שבעה חודשים - ב"ב להלן שם. כב. ט"ד.
ונכתב "תומים" חסר וא"ו, להורות שרק אחד מהם חשוב,
שלא ככתמר (ס) שנכתב "תאומים" עם וא"ו, כיוון שהיו
שניהם צדיקים. כג. רד"ק. וזהו רמו שהיא שופך דמים.
וכיון שגולד כך, לא מל אותו אביו עתה, כי אמר שעדיין לא
נבלע דמו כאבריו, וראה הוספות וביאורים. כד. "אדרת"
היא טלית חשובה, והוא מלשון "אזיר" - מצו"צ יהושע ד.
כ"א. ואינה נעשית אלא מן הצמר - ר"ס. והכוונה, שהיה
עשו מגודל שער כבן שנים הרבה. בת"י מבואר, שאף גולד
עם זקן ושיניים, וכן ביאר הריב"ש. כה. אך ליעקב לא
קראו כולם בשמו על שם אחיות העקב, שלא נראה הדבר
אלא לנשים שהיו בשעת בלידה - ריב"א. כו. ואף שיצא
שני, אך נוצר ראשון כמובא ברש"י - מ"ל. ועל כן לא הזכיר
כפירוש שיעקב הוא הבן השני - ד"ד. כז. ראה הוספות
וביאורים ביאור העניין מדוע הייתה ידו אחזת בעקבו.
כח. וקראו כן על שם שעו שאין אחיו מספיק לגמור
מלכותו. יבוא יעקב ויטלנה - נח"י. עוד הביא רש"י, שאביו
יצחק קרא לו יעקב על שם אחיות העקב. וראה הוספות
וביאורים הטעם שהביא רש"י את שני הפירושים.

י. בבית רחמה. היה זה בחורש השביעי לעיבורה - טפח"ד.
ואף שהיו עדיין עוברים במעי אמן, קראם הכתוב בנים על
שם טופס - בראשית ז'טא, רמב"ע. וראה בהוספות וביאורים
ענינה של רציצה זו. יא. ועל העוברים הנוספים העתידיים
להתעבר כי - גירסת הסוד ברש"י. אם לא היה עשור עוקר
שלייתה בלידתו, הייתה מעמידה את י"ב השבטים בעצמה -
ט"ד. יב. שם ועבר היו הנביאים באותם הימים - רשב"ם.
ולא הלכה לבית מדרשו של אברהם כדי שלא לצער - חוס',
סוד. והלכה ללא רשותו של יצחק - רמב"ן. ראה דבריו
בהוספות וביאורים. יג. ראה הוספות וביאורים ביאור
נוסף. יד. ואין לפרש כפשוטו, שאינה דרך כבוד של
מעלה לדבר אל האשה - מ"ל. לאחר שהנבואה נאמרה
לרבקה דווקא, לא אמרה אותה ליצחק, וככך היה יכול
להתקיים לקיחת הברכות ברמאות וכ"ו - רמב"ן, ט"ה,
מלכ"ם. טז. רשב"ם. והיינו ישראל ואדום. והת"א כתב
עממין שפירש לפי הקרי, אך רש"י פירש לפי הכתיב, וראה
בהוספות וביאורים ביאור דבריו רש"י. טז. היינו מבית
הרחם הנמצא במעי האדם - רד"ק שני"א. יז. והיינו מיד
בתחילתם תהינה דרכיהם נפרדות זו מזו. "גוי" משמעו עם
המצוץ ומיוחד במנהגיו, ו"לאום" פירושו ממלכה, ונאמר
לרבקה שלשני גויים הם יהיו כבר כבטנה, שכבר שם היו
מצויינים ומיוחדים כל אחד במנהגו, כמובא ברש"י
שכשהיתה עוברת על פתחי תורה וכו', אבל לשני לאומים
וממלכות יהיו רק כשיצאו לאויר העולם, כלשון הכתוב
"ממעין יפרדו" - הגר"ז הלוי. יח. כשיראה אחד את
הכרו בשפלותו, יאמץ לבו ויחזו. וכך מתפרש "חזק ואמץ"
בכל המקרא, שהחזק הוא לגשת אל המלחמה או למקום

בִּן־שָׁשִׁים שָׁנָה בָּלְדַת אֶתָם:
 כו וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ
 יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ
 תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים: כח וַיֵּאָהֵב יַצְחָק
 אֶת־עֵשָׂו כִּי־צִיד בְּפִיו וּרְבֵקָה
 אָהֲבַת אֶת־יַעֲקֹב: כט וַיִּזַּד יַעֲקֹב
 נֹזֵד וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֵה וְהוּא

כד זלידת יתהון: כו ורביו
 עולמיא ויהוה עשו גבר
 נחשירכן גבר נפק לחקלא
 ויעקב גבר שלים משמש
 בית אולפנא: כח ורחם יצחק
 ית עשו ארי מצידה תהו
 אכיל ורבקה רחימת ית
 יעקב: כט ובשיל יעקב
 תבשילא ואתא (גיי ועל)
 עשו מן חקלא והוא
 משלחי: ל ואמר עשו ליעקב
 אטעמני קען מן סמוקא

עֵיף: ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן־הָאָדָם
 הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵיף אֲנִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אָדָוּם:

רש"י

של עשו, שהיה לו אומו ומרמחו בדבריו:
 (כט) ויזד. לשון ציטוט כמרגומו: והוא עיף.
 ברביעה (ג"ר סג, יג), כמה דמימא כי עיפה נפשי
 להורגים (ירמיה ד, ט): (ל) הדיעישני. אפסח פי
 ושפך הרבה לחובה, כמו ששמינו, אין אובסין את
 הגמל אבל מלעטיין אומו: מן האדום האדום.
 עדשים אדומות, ואומו היום מת אברהם, שלא יראה
 את עשו בן זנו יוצא למרצות רעה, ואין זו שיצה
 טובה שהצטיחו הקב"ה, לפיכך קצר הקב"ה ה'
 שנים משנותיו, שיחזק מי ק"פ שנה, וזה קע"ה
 שנה, וצ"ל יעקב עדשים להצרות את האבל, ולמה
 עדשים שדומות לגלגל, שהאבלות לגלגל החוזר
 בעולם. (ועוד מה עדשים אין להם שם, כך האבל
 אין לו שם, שאסור לדבר, ולפיכך המנהג להצרות
 את האבל במחלת מאכלו צינים, שהם עגולים ואין
 להם שם, כך אבל אין לו שם, כדאמרינן במועד קטן
 (מא:). אבל, כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב
 שלום לכל אדם, וכל שכן שאינו שואל במחלה, מג'
 ועד ז' משיב ואינו שואל וכו', ברש"י יסן):

חקרא לזני בכורי סס, הדא הוא דכמיז ויקרא שמו
 יעקב. דבר אחר אביו קרא לו יעקב על סס אחיזת
 העקב: בן ששים שגדה. י' שנים משנשאה עד
 שנעשית בה י"ג שנה ורלויה להריון, וי' שנים הללו,
 צפה והמחין לה, כמו שעשה אביו לשרה, כיון שלא
 נמנערה, ידע שהיא עקרה והתפלל עליה (וימת מד. א.)
 ושפחה לא רצה לישא, לפי שנמקדש צהר המורה
 להיות עולה ממיתה: (ס) ויגדלו הנערים ויהיו
 עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים צמעשיהם,
 ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו צמי
 י"ג שנה, זה פורש לצמי מדרשות וזה פורש לעבודת
 אלילים (מנחם מא ד): יודע ציד. לצוד ולרמות
 את אביו צפיו, ושואלו, אבא היאך מעשרין את
 המלח ואת הסבן, כצנור אביו שהוא מדקדק
 במלות: איש שדה. כמשמעו, אדם צול, וזודה
 בקשמו חיות ועופות: תם. אינו צקי בכל אלה, אלא
 כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יושב
 אהלים. אהלו של סס ואהלו של עזר:
 (כח) בפיו. כמרגומו צפיו של יצחק. ומדרשו, צפיו

תולדות אהרן

[כח] ויעקב איש ב"ב קבג. [כט] ויד יעקב סוטה יא. סנהדרין סט. ב"ב טז: ויבא עשו ב"ב טז:

שימה בפיהם

רצט

מכירת הבכורה

יעקב בישראל נזיד עדשים ליצחק

ועשו בא מן השדה רעב

(כט) לאחר שחלפו שתי שנים נפטר אברהם^ט והיה יצחק אָבֵל על אביו, וְנִזְד - ובישיל יַעֲקֹב נְזִיד - תבשיל של עדשים אדומות^י בכדי להברותו^י, וְיָבֵא - ובאותה השעה בא עֶשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא היה עֵרֶב^י ורעב^י:

עשו מבקש סיעקב שישפוך לפיו מן התבשיל האדום

(ל) וַיֹּאמֶר - ועל כן אמר עֶשָׂו אֶל יַעֲקֹב: הֲלִעֲיֹמֵנִי - שפוך לתוך פי הפתוח נָא - עכשיו^י הרבה מן התבשיל האדום האדום הזה^י, מִי עֵינִי אֲנֹכִי לאכול פַּעֲמַי^י, עַל כֵּן - על שם שביקש עשו מן "האדום האדום" לכן קָרָא יַעֲקֹב שְׁמוֹ - את עשו בשם אָדוּם:

היה בן שְׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת - כאשר הולידה רבקה אתם - את יַעֲקֹב וְעֵשָׂו:

עשו עוסק בציד ויעקב עוסק בתורה

(כז) וַיִּגְדְּלוּ - וגדלו שני הַנְּעָרִים ונעשו בני שלש עשרה שנה^י, וַיְהִי - והיה עֶשָׂו [א] אִישׁ יָדֵעַ צִיד - לצוד בפיו את דעת הבריות^י; [ב] אִישׁ בָּטָל המתהלך בְּשָׂדֶה ומתעסק בציד^י. וַיַּעֲקֹב לעומתו היה היפוכו: [א] אִישׁ תָּם - שלם ודובר אמת^י; [ב] יָשָׁב אֲהָרַיִם - עוסק בתורה בבתי המדרשות של שם ועבר^י:

רבקה אוהבת רק את יַעֲקֹב

(כח) וַיֹּאמֶר - ואָהֵב יַצְחָק אֶת עֶשָׂו בנוסף ליעקב^י, מִי היה מביא צִיד ונותנו בְּפִיו - מגישו לפניו^י, וַרְבֵּקָה שהכירה את מעשי בניה^י היתה אֲהֵבָת רק אֶת יַעֲקֹב^י:

הערות וצינונים

שהראה עצמו כמדקק במצות מעשרות. שקשה לפירושו הראשון של רש"י, שלא נכתב 'לפיו' - גו"א. לז. בעה"ת, רשב"ם. וידעה גם מדברי ה' "ורב יעבוד צעיר" - רשב"ם. לח. באהבה המתגברת מיום ליום - ספורנו. הטעם שלא סיפרה ליצחק מרשעותו של עשו, יתכן שהיה מרמהו שלא בפניה, שלא תדע סיבת אהבתו אותו, ולא תוכל למונעה - אה"ח חק. לט. שעברו שתי שנים מ"ויגדלו הנערים" והיו בני חמש עשרה שנה. ואברהם נפטר, כדי שלא יראה את נכדו עשו יוצא בפרהסיא לתרבות רעה, ותתקיים בו השיבה הטובה שהבטיחו ה' כבדית בין הבתרים, ולכן גם קיצר ה' חמש שנים משנותיו, ראה דברינו בסוף פרשת חיי שרה פסוק ח'. מ. כמו שנאמר להלן (פסוק ליד) "לחם ונזיד עדשים", ומדברי עשו "מן האדום האדום הזה" למדנו שהיו העדשים אדומות. מא. להאכיל את אביו מאכל אכלים, כיוון שאסור לאכל לאכול משלו. המנהג לאכול עדשים בבית האכל מפני ב' טעמים: א) שהן סגורות ועגולות, לומר שהמות הוא לגלגל החזור בעולם: ב) מה עדשה זו אין לה פה, שאין בה סדק כמו שיש לפול ולשאר קטניות, כך האכל אין לו פה שאסור לו לדבר, ולכן גם מאכילים את האכל בכיצים, שאין להם פה. מב. ביום זה רצח את נמרוד ונטל ממנו את בגדי אדם הראשון - ח"א. בעה"ת. בא"י. רא"ם. וראה עוד בהוספות וביאורים. מג. אחוז בולמוס - סוד. מד. לשון הלעטה נאמרה בבהמה שמאכילה יותר מכדי צרכה, ונקט עשו לשון בויה שמשמשים בה להאכלת בהמות, והתכוון לומר יתן לי הרבה, שאני עיף ורעב ככלכ' - לק"ב. מה. התבשיל היה אדום מן העדשים האדומות. ראה הוספות וביאורים כמה טעמים מדוע כפל עשו לשונו ואמר האדם האדם'. מו. ומחמת רוב הרעב.

כט. ראה בהוספות וביאורים חשבון שנותיו. והיתה ידתם בשנה ב' אלפים ומאה ושמונה שנים לבריאת העולם, ואברהם היה עדיין חי, והיה עתה בן מאה ושישים שנה. ל. אף שכבר נפרדו זה מזה כטבעם כפי שנאמר לה "ממעין יפרדו", אך לא היה ניכר כל כך מי מהם הוא צדיק ומי הוא רשע, ואף שכבר פירש עֶשָׂו לעבודה זרה, אך היה עושה מעשיו בצנעה כמשך שנתיים, עד פטירת אברהם - חזקוני, תוס'. השפ"ח פירש שהיו הבריות תולין את התנהגותו בנערותו. לא. וכגון בכדי שיחשוב אביו שהוא מדקק במצוות, היה שואלו כיצד מעשרים את המלח והתבן, אף שאינם חייבים במעשר אף מזדבן, שהמלח אינו גידולי קרקע, והתבן אינו מאכל אדם - ב"ב. לב. על מנת להפיג שיעמומו, שכן דרך הבטלנים הולכי השדות - רא"ם. לג. פיו ולבו שווים ואינו מרמה את הבריות, ולא שלא היה יודע לרמות, שהרי להלן (כ"ט. י"ב) אמר יַעֲקֹב לאמו 'אחיו אני ברמאות', אלא היה "איש תם" - אדון ומושל על תמימותו, ואם היה צריך ידע להשתמש אף ברמאות, וכמו שנאמר (שמאל ב', כ"ב. כ"ז) "ועם עקש תתפל" - שט"א בשם הקדוש מלובלין. לד. שנאמר "אוהלים" כלשון רבים, ואף שעדיין היה עָסָם קיים, למד גם מַעֲבָר נכדו, כי תורה אפשר ללמוד מן הקטן כמו מן הגדול - גו"א. וְשָׁם היה עתה ל"ב שנה קודם פטירתו, שנפטר ל' שנה לאחר מיתת אברהם. לה. אף שבוודאי ידע שאינו צדיק כיעקב - ספורנו. הודיע הכתוב את אהבת יצחק לעשו ואהבת רבקה ליעקב, בהקדמה לרצונו של יצחק לברך את עשו, ומעשיה של רבקה שהערימה כדי שיקבל יַעֲקֹב את הברכות - רשב"ם. לו. ויתכן שיצחק אהב את עשו בזמן שהאכילו בלכד - כלי יקו. אופן אחר כרש"י: מִי צִיד היה יצחק בְּפִיו של עשו, כמו שהוכח לעיל

סמוקא קדין ארי משלחי
 אנא על פן קרא שמה אדום:
 לא ואמר יעקב זבין פיום
 דלהן ית בכרותך לי:
 לב ואמר עשו הא אנא אזל
 לממת ולמה דנן לי
 בכרותא: לג ואמר יעקב קים
 לי פיום דלהן וקיים לה
 זבין ית בכרותה ליעקב:
 לד ויעקב יחב לעשו לחם
 ותבשיל דטלופחין ואכל
 ושתי וקם ואזל ושט עשו ית
 בכרותא: א והנה כפנא
 בארעא בר מכפנא קדמא
 די הנה פיומי אברהם ואזל
 יצחק לות אבימלך מלכא
 דפלשתאי לגרר: ב ואתגלי
 לה יי ואמר לא תחות
 למצרים שרי בארעא די
 אימר לך:

לא ויאמר יעקב מכרה כיום
 את בכרתך לי: לב ויאמר עשו
 הנה אנכי הולך למות ולמה זה
 לי בכרה: לג ויאמר יעקב
 השבעה לי כיום וישבע לו
 וימכר את בכרתו ליעקב:
 לד ויעקב נתן לעשו לחם וניזד
 עדשים ויאכל וישת ויקם וילך
 ויבז עשו את הבכרה: פ
 כו א ויהי רעב בארץ מלכד
 הרעב הראשון אשר היה בימי
 אברהם וילך יצחק אל אבימלך

מלך-פלשתים גררה: ב וירא אליו יהוה ויאמר
 אל-תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך:

רש"י

ומימם מליון צה, כאלמה שמינו (סנהדרין עג):
 אלו הן שבמימה, שמי יין ופרועי ראש, אמר,
 אני הולך למות על ידה, אס כן מה חפץ לי צה:
 (לד) ויבז עשו. העיד הכמוז על רשעו שניזה
 עבודתו של מקום: (כ) אל תרד מצרימה.
 שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו צימי
 הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה, שאמה עולה
 ממימה, ואין מוצה לארץ כדאי לך:

(לא) מכרה כיום. כמרגומו כיום דילהן, כיום
 שהוא צור, כן מכור לי מכירה צרורה:
 בכרתך. לפי שהעבודה צצורו, אמר יעקב אין
 רשע זה כדאי שיקריצ להקצ"ה: (לכ) הנה
 אנכי הולך למות. (ממנוודת והולכת היא
 הצורה, שלא מהא כל עם העבודה צצורו, כי
 שצט לי יטול אומה. ועוד) אמר עשו מה טיבה
 של עבודה זו, אמר לו כמה אזהרות ועונשין

תולדות אהרן

[לב] הנה אנכי סוטה יב: ב"ב טז: [לג] וימכר את בכרות ז: [לד] עדשים ב"ב טז

שימה בפיהם

שא

ומעידה התורה: וַיִּבֶן - מרוב רשעותו ביזה עֲשׂוֹ
אֶת הַבְּכֹרָה כלבו מאז ומתמיד, כיון שהיא
עבודתו של מקום:¹

פרק כ"ו

יצחק בארץ פלישתים

היה רעב בארץ ויצחק הלך לגור
כשבדעתו להמשיך ולרדת למצרים

(א) וַיְהִי - והיה רָעַב בְּאֶרֶץ - בארץ כנען
מִלְכָּד הָרָעַב הָרִאשׁוֹן - הקודם לִדְ אֲשֶׁר הָיָה
בְּיַמֵּי אַבְרָהָם ורצה יצחק לרדת למצרים כפי
שעשה אביו, וַיֵּלֶךְ - ובדרכו מארץ הנגב הלך
יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים שהיה בעל
בריתו של אברהם וַיֵּרָדָה - אל העיר גרר אשר
בארץ פלישתים:²

ה' אמר ליצחק שלא ירד למצרים

ויגור בכל עת היכן שיורהו

(ב) וַיֵּרָא - כשראה ה' שבדעת יצחק לרדת
למצרים מִד הַתְּגִלָּה אֲלָיו הִ"י וַיֹּאמֶר - ואמר לו:
אַל תֵּרַד מִצְרַיִם - אל ארץ מצרים, שָׁכֵן - גור
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בלבד במקום אֲשֶׁר
אָמַר אֲלֶיךָ לגור שם מזמן לזמן:³

יעקב מבקש מעשו למכור לו את בכורתו
(לא) וַיֹּאמֶר - לאחר שראה יעקב שאין עשו
ראוי לבכורה⁴ אמר יַעֲקֹב לעשו: מְכַרָה - מכור
כִּיּוֹם - במכירה גמורה ובכורה⁵ אֶת בְּכֹרְתְךָ -
הבכורה שלך לְיִמִּי:⁶

עשו אומר ליעקב שאינו חפץ בבכורה

(לב) וַיֹּאמֶר - אמר עֲשׂוֹ ליעקב: הֲנֵה רואה אני
שלא יהיה קיום לבכורה⁷, ואף אֲנִכִּי הוֹלֵךְ לָמוֹת
על ידה⁸, וְיָצִיחָה - אם כן למה זֶה לִי בְּכֹרָה - אני
נצרך לבכורה בעולם הזה, מוטב לי לחיות ללא
עונשי מיתה⁹:

עשו נשבע שהוא סותר על הבכורה

(לג) וַיֹּאמֶר - אמר יַעֲקֹב לעשו: הֲשִׁבְתָּה -
הישבע לִי כִּיּוֹם שאינך חפץ בבכורה¹⁰, וַיִּשָּׁבַע -
ונשבע עשו לִי - ליעקב, וַיִּמְכַר - ואף מכר עשו
אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב:¹¹

יעקב נתן לעשו לאכול

והלך עשו מבית אביו מבלי לנחמו

(לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשָׂו לָחֶם וְצִיד - ותבשיל
עֲדָשִׁים כדי להשביע רעבונו, וַיִּמְכַר - ואכל עשו
וַיֵּשֶׁת - ושתה יין לאחר האכילה¹², וַיָּקָם - וקם
עשו וַיֵּלֶךְ - והלך מבית אביו בלא לנחמו¹³,

הערות וצינונים

1. הונתו. ב. מוכא כב"ר, ג' פעמים היה רעב בארץ לפני כן,
בימי אדם, ולמך, ואברהם, ועל כן "הראשון" פירושו הקודם
לרעב זה. אמנם כפוד"א מוכא שהיה זה הרעב הראשון
בעולם - רמב"ן. ג. ראה לעיל ב', י', "ויהי רעב בארץ וירד
אכרם מצרימה". אמנם בתחילה חיפש מקום בארץ ישראל בו
ימצא מזון להחיות את נפשו - ב"ב. ד. מ"באר לחי רואי"
אשר בארץ הנגב (ראה לעיל כ"ה, י"א, וכ"ד, ס"ב וכ"ש" שם). ויש
שכתבו שהלך מחברתן - שע"א עיי"ש. ה. וחשב שאולי
יטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לרדת למצרים - רמב"ן.
ו. ראה הוספות וביאורים כמה שיטות באם הוא אותו אבימלך
שהיה בימי אברהם. ז. וכונתו היתה להמשיך משם
למצרים, שארץ פלישתים היתה הדרך הקצרה ביותר מארץ
ישראל למצרים, כמו שנאמר "ולא נחם אלקים דרך ארץ
פלישתים" - רמב"ן, רשב"ם. ראה בהוספות וביאורים דברי
הרמב"ן בענין מעשה אבות סימן לבנים. ז. רשב"ם.
ח. ת"א. ט. כיון שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ
ראויה לך, שכשם שקדשים נפסלים ביציאתם חוץ למחיצתם,
כן יצחק שהתקדש בקדושת עולה כשנעקד על גבי המזבח,
נאסר לו לצאת ממחיצת מקומו, שהיא ארץ ישראל - מדרש,
שב"ם, רא"ם. י. על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה - רמב"ן,
מלבי"ם. עוד פירשו הרמב"ן ושכ"ט שקודם שהגיע לגרר אמר
לו ה' "אל תרד וגו' אומר אליך", וכשהגיע לגרר אמר לו "גור
בארץ וגו'".

מז. שהרי רוצח היה, ואמרו חז"ל (גמרא ברסח ל"ב, ב') בהן
שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, וכל שכן שלא יעבוד
עבודה - חזקוני. ומוכא בגמרא זכחים (ק"ב, כ') שעד שלא
הוקם המשכן, היו הבמות מותרות והעבודה נעשתה בבכורות.
מח. שתהיה המכירה כזורה כמו כשהשמש מאירה והכל
גורא בבדיור, שלא תוכל לערער עליה. וראה בהוספות
וביאורים מדוע לא היה כאן חסרון של זיכר שלא בא לעולם.
מט. ועיקר רצונו של יעקב במכירת הבכורה היה, שלא יוכל
עשו לעבוד את העבודה. נ. שלאחר חטא העגל יפסלו
הבכורות, והלויים שלא עבדו עבודה זרה יבחרו תחתיהם.
ואלו דברי זלזול, כיון שהיה לו לחפור בעבודת הכורא אף
לזמן מועט - הוצרכו, נח"י. נא. אחר שאמר לו יעקב כמה
אזהרות ועונשים ומיתות תלויים בעבודה זו, אמר לו עשו:
כיון שלדברך אני הולך למוות על ידה, אין לי צורך בה. היינו
שאמר זאת לשיטתו של יעקב, כי הוא לא היה מכיר באלקי
יעקב כלל - מ"ל, לק"ב. נב. הכוה"ק, וראה שם אופן נוסף
לביאור טענת עשו. נג. ולא תירשנה לעולם - רמב"ן, ראה
הוספות וביאורים מדוע היה נצרך לשבועה. נד. בסכום
כסף שלא חשש הכתוב לפרטו, או ששילם עבד הבכורה
בנויד העדשים - ספורנו. נה. ראה הוספות וביאורים מש"כ
בזה. נו. שני"ם. נז. גר"א. א. כל מקום שנאמר ארץ
סתם, אינו אלא ארץ כנען - חוסי, שע"א. ככל עת שזכו האבות
להיות מרכבה לשכינה, ניסה אותם ה' בולעפות הרעב - אהבת

ג דוד בארעא קדא ויהי
מימרי בסעדה ואברכך ארי
לך ולבניך אמן ית כל
ארעתא האלין ואקם ית
קנימא די קנימית לאברהם
אברהם: ד ואסגי ית בניך
סגי אין ככוכבי שמיא ואמן
לבניך ית כל ארעתא האלין
ויתברכון בדיל בנה כל
עממי ארעא: ה חלף די
קביל אברהם במימרי ונטר
מטרת מימרי פקודי קנימי
ואורייתי: ו ויתב יצחק בגר:
ז ושאלו אנשי אתרא (על
עיסק אתתה) לאתתה ואמר
אתתי היא ארי דחיל למימר
אתתי דלמא יקטלני אנשי
אתרא על רבקה שפירת

ג גִּיּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵהִיָּה עִמָּךְ
וְאֲבָרְכְךָ כִּי־לֶךְ וּלְבָנֶיךָ אָמֵן
אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהַקְּמֹתִי
אֶת־הַשְּׁבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבִּיתִי
אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת
הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל־גְּוֵי
הָאֲרֶץ: ה עָקַב אֲשֶׁר־שָׁמַע
אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי

מִצֹּוֹתַי חֲקוֹתַי וְתוֹרֹתַי: שֵׁנִי וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵר:
ז וַיִּשְׁאַלּוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֶתֶּתִי
הוּא כִּי יָרָא לְאִמֵּר אִשְׁתִּי פְּנֵי־הִרְגֵנִי אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם עַל־דְּבָקָה כִּי־טוֹבַת מְרָאָה הוּא:

רש"י

שצמורה, כגון שניום לעריות (יבמות טז), ושניום
לשבת: מצותי. דברים שאלו לא נכתבו ראשון
הם להצטוות, כגון גזל ושפיכות דמים: חקותי.
דברים שיצר הרע ואומות העולם משיצין עליהם,
כגון חילום חזיר ולבישת שטמו, שאין טעם בדבר
אלא גזירת המלך ומקומו על עבדיו: ותורתתי.
להציל מורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני:
(ז) לאשתו. על אשתו, כמו אמרי לי אחי הוא
(לעיל כ ט).

(ג) האל. כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך.
אדם אומר לבנו יהא זרעך חרעו של יצחק, וכן
ככל המקרא, וזה אב לכולן, כך יצרך ישראל לאמר
ישימך וגו', ואף לענין הקללה מנינו כן, והימה
האשה לאלה, שהמקלל שונאו אומר מהא כפלומת,
וכן והנחתם שמכם לשבעה לבחירי (ישעיה טז, טו),
שהנשבע אומר, אהא כפלומי אם עשימי כך וכך:
(ה) שמע אברהם בקולי. כשנסימו אומר:
וישמור משמרתתי. גזרום להרמקה על אזהרות

תולדות אהרן

כו [ג] ויר בארץ סנהדרין קיא. כי לך שבת קיח: [ה] עקב אשר יזמא כוז: נודים לב. קידושין פב.

בגלל: א) אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרְהָם בְּקִלְיָי עַל אֶף הַנְּסִינּוֹת²²; ב) וַיִּשְׁמַר - שמר את מְשַׁמְרָתִי - הגזירות שגזרו חכמים לשמירת מצוותי²³; ג) וקיים את כל מְצֻוֹתַי - הציוויים המובנים בשכל האדם שציוויתי לקיימם²⁴, את חֻקֹּתַי - החוקים שלי שאינם מובנים לכלל²⁵ וְתוֹרָתִי - תורה שבכתב והמסורת²⁶:

יצחק התיישב לגור בגרר כפי שציווהו ה'

ו) וַיֵּשֶׁב - והתיישב יצחק לגור בגרר - בעיר גרר²⁷ כפי איך שציווה לו ה' ולא ירד למצרים²⁸:

אנשי גרר שאלו את יצחק על אשתו

וענה שהיא אחותו

ז) וַיִּשְׁאַלּוּ - ושאלו אנשי המקום את יצחק אֵיזְשָׁתְךָ - על אשתו מי היא, וַיֹּאמֶר - ענה להם יצחק: אֲחֹתִי הִוא. והטעם שלא אמר האמת שהיא אשתו, פִּי יָרָא - היה מפחד וַיֹּאמֶר - לומר להם אֲשֶׁרְתִי היא, כי חשש בלבו כך: פֶּן - שמא יִהְיֶנּוּ - יהרגו אותי אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם - העיר גרר עַל אֹדוֹת רְבִקָּה אֲשֶׁרֶנּוּ, פִּי - שהרי פוֹבֵת מְרֻאָה הִוא - בזיו קלסתר פניה²⁹ וירצו לקחת אותה לעצמם:

ה' מצוה את יצחק לגור בארץ פלישתים

ומבטיחו שיהיה עמו ויברכו

ג) ועכשיו נוד - הישאר לגור³⁰ בְּאֶרֶץ הַפְּלִישְׁתִּים - ארץ פלישתים בעיר גרר³¹, וְאֲנִי מְבַטְיָחְךָ: וא) אֲהִיָּה עִמָּךְ לְהוֹשִׁיעַךְ מִשׁוֹנְאֵיךָ³²; וב) וְאֲבָרְכְךָ - אברך אותך במזונות³³, והטעם שהנך יכול לגור בארץ פלישתים אף שאינה ממש מארץ שכעה עממים: פִּי יָרָא וַיִּזְרַע אֶתֶּן בּוֹמֵן הַגְּאוּלָּה הַעֲתִיד לְבֹא אֶת פֶּל הָאָרֶצַת הָאֵלֶּה³⁴, ולכן יש לה דין ארץ ישראל³⁵, וְהַקְּמַתִי - ועתה אקיים גם אתך³⁶ אֶת הַשְּׂבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבִרְהָם אֲבִיךָ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים³⁷:

ה' נשבע ליצחק שירבה זרעו, יתן להם את הארץ,

ויתברכו בהם הגויים

ד) וכך היא השבועה: א) וְהָרַבִּיתִי - אני ארבה אֶת זְרַעְךָ שִׁהְיוּ רַבִּים כְּבֹרְכֵי הַשָּׁמַיִם³⁸; ב) וְנָתַתִּי - וכימות המשיח אתן לְזְרַעְךָ הַבָּאִים אַחֲרָיךְ גַּם אֶת פֶּל הָאָרֶצַת הָאֵלֶּה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאֲבִרְהָם אֲבִיךָ³⁹; ג) וְהִתְבָּרְכוּ - ויתברכו בְּזְרַעְךָ פֶּל גּוֹי הָאָרֶץ - אומות העולם⁴⁰:

השבועה בזכות אברהם שקיים את מצוות ה'

ה) וחזרתי על השבועה הזאת בפניך⁴¹ עַקֵּב -

הערות וצייונים

יא. ראה רבינו בחיי. יב. שהיא בתוך גבולות ארץ ישראל, אך אינה חשובה ומובחרת כעיקר ארץ ישראל שהיא ארץ שכעת העממין, אלא היא מנחלת העשרה עממין - רש"י להלן פסוק י"ב, טו. וראה בדברי רבינו בחיי שבתחילה אמר לו "שכח" ועתה אמר לו "גור". יג. לקח טוב. שיצילו מאימת אבימלך - העמ"ד. יד. שיהיה לך פרנסה כשפע - לקח טוב, העמ"ד. ובספורנו כתב שיברכו בממון ובמקנה. וראה להלן פסוק י"ב כיצד התקיימה ברכת השפע. טו. ראב"ם. הטעם שנאמר "האל" ולא "האלה" הוכח בב"ד (ט"ד, ג') לומר שמקצתם נותנם לו עתה, ואת השאר לעתיד לבוא. טז. שנ"א על פי דברי רש"י להלן פסוק י"ב. יז. "והקמותי" הוא לשון שבועה - טו. יח. וארץ פלישתים בכלל השבועה, שהבטיח ה' לאברהם לתת לו מנהר מצרים עד הנהר הגידול נהר פרת (לפ"ל ט"ו, י"ח), אלא שבזמן כיבוש הארץ לא רכשו ישראל מהם את ארץ פלישתים - ראב"ם, שנ"א, ט"ד. וראה בהוספות וביאורים ההכרח לפרש שזו הקמת שבועה חדשה ליצחק. יט. הכוונה היא לשבועה שהיתה בשעת העקידה, והתבארה כוונת השבועה שיהיו ככוכבי השמים וכחול שעל שפת הים - העמ"ד. כ. היינו מנהר מצרים עד נהר פרת. כא. שיברך כל אדם את בנו, יהי רצון שיהא זרעך כדעו של יצחק. אבל אין הכוונה כת"א שבזכות זרעך יתברכו כל גווי הארץ, שהרי תיבת

"והתברכו" הוא מכונן התפעל - גו"א. כב. כי יצחק עדיין לא פירסם בעולם את האמונה בה' כמו שעשה אברהם - ט"ד. כג. שעמד בכל עשרת הנסיונות שניסיתי אותו בהם, ראה אבות ה', ג'. והכוונה היא בעיקר על ניסיון העקידה שנאמר בו "אשר שמעת בקולי" - רש"ם, ט"ד. כד. ראה הוספות וביאורים מה הם ומדוע גורום חכמים. כה. ראה בהוספות וביאורים ענינם של המצוות החוקים והתורות. כו. אלו המצוות שאין טעמם ידוע. כז. נאמר "תורותי" בלשון רבים, שבי' תורות נמסרו מפי הגבורה, אחת תורה שבכתב, ואחת הלכה למשה מסיני, אבל דברי סופרים אינם ככלל 'תורותי' - רא"ם. ומובא בתוספתא (קידושין פ"ה) מלמד שנגלו לאברהם דברי תורה וכו'. כח. היא עיר המלוכה של ארץ פלישתים - העמ"ד. כט. לק"ט, ראב"ע, אוה"ח הק'. ל. ובא הכתוב מכאן ועד פסוק י"ב, להראות כיצד היה יצחק מושגח מאת ה', כפי שאמר לו "ואהיה עמך", וסיפר בתחילה איך הציל אותו שלא נלקחה רבקה לבית אבימלך כמו שרה, כי ה' שמרו - חלבי"ם. לא. ללמדך שמותר לאדם לשנות מפני הסכנה - חדרש הביאור, תר"ש. לב. - רש"י להלן ב"ט, י"ו. כלומר יופי מאוד וצהלת הפנים, והוא הדבר השלישי שנותן ה' בולד (נמרא נדה ל"א, א') ולעיל בפרשת חיי שרה כשראה אותה אליצור נאמר "טובת מראה מאוד", וכאן לא נאמר 'מאוד', כי כבר ילדה - חזקוני.

חזו היא: ח וְהָיָה כִּד סְגִיאוֹ
 לָהּ תִּפְּזוּ יוֹמֵיָא וְאַסְתְּכִי
 אֲבִימֶלֶךְ מִלְּבָא דְפִלְשֶׁתַי מִן
 חֲרָבָא וְחָזָא וְהָא יִצְחָק
 מִחֲיִיד עִם רִבְקָה אֶתְתָּה:
 ט וְקָרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק
 וְאָמַר בְּרִם הָא אֶתְתָּה הִיא
 וְאֶכְדִּין אֶמְרָתְ אַחְתִּי הִיא
 וְאָמַר לָהּ יִצְחָק אַרִי אֶמְרִית
 דְּלִמָּא אֵימֹת עֲלָה: י וְאָמַר
 אֲבִימֶלֶךְ מָה דָּא עֲבַדְתָּ לְנָא
 בְּזַעֲרִי פּוֹן שְׂכִיב דְּמִיחַד
 בְּעַמָּא עִם אֶתְתָּה וְאֵיחִיתָא
 עֲלָנָא חֲרָבָא: יא וּפְקִיד
 אֲבִימֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא לְמִימַר
 דְּיַגְדֵּק לְגַבְרָא חֲדִין וּבְאֶתְתָּה
 אֶתְקַטְלָא יִתְקַטְל: יב וְזָרַע
 יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאִשְׁבַּח
 בְּשֵׁתָא הַהִיא עַל חַד מְאָה
 בְּדַשְׁעֲרוּהִי וּבְרַבָּה י:

ח וַיְהִי כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים
 וַיִּשְׁקַף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים
 בְּעַד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וְהִנֵּה יִצְחָק
 מִצְחָק אֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:
 ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר
 אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הוּא וְאֵיךְ
 אָמַרְתָּ אַחְתִּי הוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פִּן־אֲמוֹת
 עָלָיָהּ: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־
 זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב
 אֶחָד הָעָם אֶת־אִשְׁתְּךָ וְהִבֵּאתָ
 עָלֵינוּ אֲשָׁם: יא וַיֵּצֵו אֲבִימֶלֶךְ

אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנִּגַּע בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
 מוֹת יוֹמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְץ הַהוּא וַיִּמְצָא
 בַּשָּׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: שְׁלִישִׁי

רש"י

(ח) כי ארכו. אמר, מעטה אין לי ללבוש, מאחר שלא חנקה עד עכשיו, ולא נזהר להיות נשמר: וישקף אבימלך וגו'. שראה משמש מטמו: (י) אחד העם. המיוחד בעם, זה המלך: והבאת עלינו אשם. אס שכב, כזר כזאת אשם עלינו: (יב) בארץ ההיא. אף על פי שאינה חשבה כארץ ישראל ענמה, כארץ

שבעת הגוים (כ"ד ס"ו): בשנה ההוא. אף על פי שאינה כחקנה, שהימה שנת רעבון (ס"ט): בארץ ההיא בשנה ההיא. שמהם למה, לומר שהארץ קשה והשנה קשה: מאה שערים. שאמדה כמה ראיה לעשות, ועשתה על אחת שאמדה, מאה. ורבותינו אמרו, אומד זה למעשרות היה:

תולדות אהרן

(יב) וזרע יצחק כתובות ק"ב.

שימה כפיהם

שה

עֲשִׂיתָ לָנוּ - למה הטעית אותנו לחשוב שרכקה היא אחותך, הרי בגלל זה כְּמַעַט שָׁכַב אָחֵד - הראש והמיוחד של הָעַם, והיינו המלך, אָת - עם אֲשֶׁתְּךָ, וְהַבְּאֵתָ - וכדבריך היית גורם להביא עֲלֵינוּ - על כל אנשי גרר אָשָׁם - חטא ועונש¹⁰¹:

אבימלך הזהיר את עמו

שמי שיגע ביצחק או באשתו יומת

(יא) וסיבב ה' אשר אבימלך לא גירש את יצחק מעירו, אלא אדרבה מצא חן בעיניו¹⁰², ויצו - וציווה אֲבִימֶלֶךְ אֶת כָּל הָעָם, לֵאמֹר - וכה אמר להם: כל הַנִּגַּע לרעה בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת - נרציאנו למיתה¹⁰³:

יצחק מצא ביבול שדהו פי מאה מכפי ששיערוהו,

וברכו ה' בסמוך

(יב) וַיִּזְרַע - וזרע יצחק בשדהו אשר בְּאֶרֶץ הַהוּא - בארץ גרר, וַיִּמְצָא - ובשעת הקצירה מצא יצחק שהצמיח שדהו בַּשָּׁנָה הַהוּא - שהיתה שנת רעבון¹⁰⁴ - מֵאָה שְׁעָרִים - מאה פעמים יותר מכפי השיעור הרגיל¹⁰⁵, וַיִּבְרַךְהוּא - וברך אותו ה' בממון רב¹⁰⁶:

זמן רב לאחר שהגיע יצחק לגרר

ראה אותו אבימלך מתייחד עם רבקה

(ח) וַיְהִי - וכך היה פִּי אָרְכּוּ לֹא שֵׁם הַיָּמִים - לאחר שעברו על יצחק ימים רבים שהיה גר בגרר¹⁰⁷: וַיִּשְׁקָהּ - התכוון אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד - דרך הַחֲלוֹן הַקָּטָן שהיה בגובה ביתו¹⁰⁸, וַיִּרְא - וראה אבימלך וְהִנֵּה יֹצֵאתָ מִצִּחָק אֶת - מתייחד עם רַבְּקָה ומיד הבין שהיא אֲשֶׁתּוֹ ולא אחותו:

אבימלך שואל מדוע אמר שרכקה אחותו

ויצחק עונה שפחד שיהרגוהו

(ט) וַיִּקְרָא - מיד קרא אֲבִימֶלֶךְ לַיֹּצֵאתָ שִׁיבֹא אלי, וַיֹּאמֶר - וכשבא אליו אמר לו: עד עתה חשבתו שרכקה היא אחותך, אָף - אבל הֲנֵה הַתְּגַלָּה לי מהתנהגותך עמה אשר אֲשֶׁתְּךָ הוּא¹⁰⁹, וַאִיךָ אָמַרְתָּ לי דבר שקר אשר אָחֵתִי הוּא, וַיֹּאמֶר אֵלָיו - ענה לו יצחק: הַטַּעַם ששיניתי מן האמת פִּי אָמַרְתִּי בלבי מִן - שמא אָמוֹת עָלִיָּה - בסיכתה¹¹⁰:

אבימלך אומר ליצחק שכמעט גרם לו

להיכשל באשת איש ולהיענש על כך

(י) וַיֹּאמֶר - אמר אֲבִימֶלֶךְ ליצחק: מַה זֹאת

הערות וצינונים

"אך" היא אשתך, וכל אכן מיעוטין (יחשלימי כרכית סף פ"ט) - פרדס יוסף, וכו כתב בהעמ"ד. לח. שכ"ט. לט. אמר "עלינו" כי כשילקה גדול הדור יזקו בכך גם החוסים בצילו - ספרנו. ולא קיבל אבימלך את דברי יצחק, כי אמר - וכי מכיון שְׁהוּא בספק סננה, יגרום להם אשם - העמ"ד. מ. ס"ד. מא. מלבי"ם. היינו מיתה כדי אדם, ובארה"ח הק' ביאר "מות" בידי שמים כיון שהיא אשת איש, ו"יומת" בידי אדם שאבימלך יהרגוהו. והיה צריך להזהירם על כך, כדי שלא יהרגוהו על דבר אשתו - שכ"ט, וד"ק, שעי"א. מב. ונאמר ב' פעמים "ההיא" לומר שהארץ שזרע בה היתה קשה יותר משאר הארצות שסביבותיה, ואותה השנה היתה שנה קשה של רעב, יותר משאר שנות רעבן - מ"ג. גרר שהיא מארץ פלשתים היתה כארץ ישראל שהרי אסר הקדוש ברוך הוא ליצחק לצאת משם לחוץ לארץ (ראה רש"י פסוק ב), מ"מ לא היתה כעיקר ארץ ישראל עצמה שהיא ארץ שבעת העממים, ועם כל זאת נתברך שם יצחק אבינו מאוד כי ברכו ה' - רש"י עפ"י גו"א. טוד לעיל פסוק א. מג. אף שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שיער יצחק בתחילה כמה תוציא השדה, כיון ששנת בצורת היתה ורצה להקדים לתת מעשרותיו לעניים - תוה"ש, ס"ד. מד. שמכר תבואתו בדמים יקרים, והכה לכך בזכות המעשר המביא עשירות לאדם - ספרנו. וכך החקיקמה הכרכה שבידכו ה' "ואכרכך" - במזונות.

לג. ואמר לעצמו, כיון שעד עתה לא אנסוה אנשי העיר, איני צריך עוד להיזמר מהם כל כך מלהתייחד עם אשתי. אך אבימלך הרחיק בלבו, שאם היא אחותו מדוע אינו נושא אשה במשך זמן ארוך כל כך, בודאי יש דברים בגו, על כן חקר את הענין - כלי יקר. לד. חצוצ צ שמואל ב', ו' ט"ו. לה. ומשם הסתכל אל תוך ביתו של יצחק לראות אם חי עמה כדרך איש ואשתו, ואף שהיו שני רעבן, אך בכיתו של יצחק היה שובע, וגם כאשר אין ישראל אחר שיצטרע עליו, מותר - מושב זקנים, סוד. והודיענו הכתוב בכך שהשגיה עליו ה' כאופן מיוחד, שאף שארכו לו שם הימים, לא נגע בה אבימלך כמו שהיה אצל אברהם, אלא רק השקיף בעד החלון - מלבי"ם. לו. "הנה" מורה על דבר חידוש, שהתחדש לו עתה שהיא אשתו. לו. בת"א חרגם "אך" - 'ברם' והיינו 'אבל'. ולכאורה היכת 'אך' מיותר. וכתב בספר ייעש אברהם' שכפרשת וירא (כ. ב) כשאמר אברהם אחותי היא, והתנצל (שם י"א ו"ב) כי אמרתי רק אין יראת וגו' וגם אמנה אחותי בת אבי הוא. תשובת אברהם היתה שלא אמר שקר, שלא אמר שאינה אשתו, אלא אמר "אחותי היא", ובאמת יכולה להיות אשתי ואחותי, כי אחותי בת אבי היא ולא בת אמי, ובת אב מותרת לבן נח, אבל כאן היתה רבקה אשתו בלבד ללא קרובה אחרת שראוי לומר כגינה "אחותי הוא", ובא אבימלך כטענה אין אמרת "אחותי היא", אביך היה לו תירוצך, אבל אתה

יג וַיִּבְרָא גְבֵרָא וְאֶזְל אֲזִיל
 (נ"י סג"י) וְרַבִּי עַד דִּי רִבָּא
 לְחֻדָּא: יד וְהוּדָה לָהּ גִּיתִי עֲנָא
 וְגִיתִי תוֹרִין וּפְלִקְנָא (נ"י
 וְעַבְדָּה) סָגִיא וְקָנִיא בַּה
 פְּלִשְׁתָּאִי: טו וְכָל בִּירִין דִּי
 חֲפְרוּ עֲבָדֵי אֲבוּהֵי בְיוֹמֵי
 אֲבָרְהָם אֲבוּהֵי טְמוֹנוֹן
 פְּלִשְׁתָּאִי וּמְלוֹנוֹן עֶפְרָא:
 טז וְאָמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק
 אֲזַל מֵעַמְנָא אֲרִי תִקְפְּתָא
 מִנָּנָא לְחֻדָּא: יז וְאֶזְל מִתְּמָן
 יִצְחָק וְשָׂרָא בְּנַחֲלָא דְגֵרָר
 וַיִּתֵּב תְּמָן: יח וְתֵב יִצְחָק
 וְחֲפַר יַת בִּירֵי דְמִיָּא דִּי חֲפְרוּ
 בְיוֹמֵי אֲבָרְהָם אֲבוּהֵי
 וְטְמוֹנוֹן פְּלִשְׁתָּאִי בְּתַר דְּמִית
 אֲבָרְהָם וְקָרָא לְהֵן שְׁמֵהֶן
 כְּשִׁמְהֵן דִּי תוּהָ קָרִי לְהֵן
 אֲבוּהֵי:

יג וַיִּבְרָא הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל
 עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: יד וַיְהִי־לֹ
 מְקַנְה־צֵאֵן וּמְקַנְהָ בְקָר וְעַבְדָּה
 רַבָּה וַיִּקְנֵאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:
 טו וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ
 עֲבָדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אֲבָרְהָם אָבִיו
 סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם
 עֶפְרָא: טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־
 יִצְחָק לֵךְ מֵעַמְנֵנוּ כִּי־עָצַמְתָּ
 מִמֶּנּוּ מְאֹד: יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק
 וַיֵּחַן בְּנַחֲל־גֵרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם:
 יח וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת־

בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אֲבָרְהָם אָבִיו
 וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אֲבָרְהָם וַיִּקְרָא
 לְהֵן שְׁמוֹת כְּשִׁמְתֵי אֲשֶׁר־קָרָא לְהֵן אָבִיו:

רש"י

תקלה הם לנו מפני הגייסות הנאות עלינו.
 טמונון פלשתיא, לשון סמימה, ונלשון המלמוד
 מטמטס אם הלכ: (יז) בנחל גרר. רמק מן
 העיר: (יח) וישב ויחפר. אם הנאות אשר
 חפרו בימי אברהם אביו, ופלשתיים סתמום קודם
 שנסע יצחק מגרר, חזר וחספרן:

(יג) כי גדל מאד. שהיו אומרים וכל פרדוסיו
 של יצחק, ולא כספו וזהו של אבימלך (נ"י סג"י)
 א: (יד) ועבדה רבה. פעולה רבה, נלשון
 לע"ז אוברוני"א (ארצייט גשעפט גווערנ),
 עבודה משמע עבודה אמת, עבודה משמע פעולה
 רבה: (טו) סתמום פלשתיים. מפני שאמרו

שימה בפיהם

שז

עשירותו של יצחק גדלה מיום ליום

עד שנדלה מעשירות אבימלך

(יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ - ונעשה יצחק גדול בעושר ובנכסים¹⁰¹, וַיִּלְךָ הָלֶוֶה וַיִּגְדַּל - והמשיך לגדול יותר ויותר עד פי גדל סאד - שהיה חשוב בעיני האנשים וגדול אצלם יותר מאבימלך המלך¹⁰²:

אבימלך אומר ליצחק שילך ממקומו

כי גדלה עשירותו משלהם

(טז) וַיֹּאמֶר - לאחר שקינאו הפלישתים ביצחק¹⁰³ אמר אבימלך אל יצחק: לָךְ סַעֲפָנוּ, פִּי עֲצָמָה - שהרי התחזקת בעושר יותר מִמֶּנּוּ - מאתנו עד קאד¹⁰⁴:

ליצחק יש סקנה ושרדות ומקנאים בו הפלישתים

(יד) וַיְהִי - ועתה בארץ גרר היה לו - ליצחק סקנה צאן - בהמה דקה וסקנה בקר - בהמה גסה¹⁰⁵ וַעֲבָדָהּ - וכן שדות וכרמים רבים אשר היתה נעשית בהם עבודה רבה¹⁰⁶, וזהו מלבד הכסף והזהב הרב שירש מאביו, וַיִּקְנֵאוּ - וקינאו אתו - בו הפלישתים וגרשוהו מגרר¹⁰⁷:

יצחק מתרחק מגרר ומתיישב סמוך לנחל גרר

(יז) וַיֵּלֶךְ - והתרחק משם - מארץ גרר ויצחק כדי שלא להכנס במחלוקת¹⁰⁸, וַיִּחַן - והחנה את מקנהו ועסקיו בנחל - בסמוך לנחל של גרר, וַיֵּשֶׁב - וגם הוא עצמו התיישב שם¹⁰⁹:

הבארות שחפרו עבדי אברהם נסתמות

על ידי הפלישתים

(טו) וְכָל שלש הבארות אשר חפרו עבדי אביו - העבדים של אברהם בימי אברהם אביו מתמזם - סתמו אותן פלישתים באבנים לאחר מותו¹¹⁰, וַיִּסְלְאוּם - ועכשיו לאחר שהתקנאו ביצחק מילאו את הבארות הללו עם עפר כדי שלא ישאר מהם זכר¹¹¹:

יצחק חופר שוב את הבארות שחפרו עבדי אביו

וסתמם הפלישתים

(יח) וַיֵּשֶׁב - כשהיה יושב בגרר חזר ויצחק ויחפר - וחפר את בארות הפנים אשר חפרו העבדים של אביו בימי אברהם אביו ויסתמם - ואשר סתמו אותם הפלישתים אחרי מות - מיתת אברהם, וַיִּקְרָא - וקרא יצחק להן - לבארות שחפר מחדש שמות פשמות - כפי השמות אשר קרא להן אביו¹¹²:

הערות וצינונים

בעולם, (וראה בהוספות וביאורים בפסוק י"ח דברי הכוה"ק). והפלישתים רצו לבטל זאת, וסתמו את הבארות בטענה שהם מביאים תקלה מפני הגייסות [חיילים] הבאים עלינו, ויש להם מים כדי סיפוקם - אהבת יחונתו, ט"ד, ח"ל. גב. אוה"ח הקו. המשכו של פסוק זה בפסוק י"ח. גב. הנוכח בפסוק י"ד. גב. ותוכל בעושרך להתקומם עלינו - ופירושו. וביאר אוה"ח הקו' שאמר לו שבין הוא למלך, שאין גדולתו ניכרת בגין עשירותו של יצחק. ויש מפרשים "ממנו" - משלנו, ראה בשע"א עוד בענין זה. גב. אבל לא התכוון ללכת משם לגמרי, כיוון שאמר לו ה' "גור בארץ הזאת" - אוה"ח הקו, לק"ט, שכ"ט. גב. העמיד. ועל פי דברי הרמב"ן להלן פסוק כ', וראה עוד בהוספות וביאורים. המשך פסוק זה הוא בפסוק י"ט, אלא שרצתה התורה להסמיך כל חפירות יצחק זה לזה. גב. שהיה אז שלום, ושקט העולם ממלחמות ולא היה פחד מפני הגייסות, ופסוק זה הוא המשכו של פסוק ט"ו. גב. ואברהם קרא את שמם בשם ה', לפי שהיתה מדתו להשתדל בכל כוחו להשיב רבים מעוון וללמד דעת את ה' - הכוה"ק. וראה בהוספות וביאורים כיצד תיקן בכך אברהם את העולם. ומכאן למדנו שאל ישנה אדם מדרך אבותיו, ראה עוד בהוספות וביאורים דברי כזה רבינו בחיי, ועל ידי כך זכה יצחק ששמו לא השתנה כשמות שאר האבות - מחדש הגדול.

מה. שכ"ט. מו. עד שהיו הכריות מגויזים בהפלגת הצלחתו, והיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק (שאף שאינם מלידים. אך זבלם שהו) ולא כספו וזוהבו של אבימלך מלכם - ד"ד. וכל זה היה בכלל ברכת ה', ומעשה אבות סימן לבנים שיזכו גם צאצאיו לכך, אף בזמן שיגורו בצל מלכי אומות העולם והיו משועבדים להם - העמיד. מו. והיו לו דברים אלו ממה שהתגדל בארץ פלישתים - רמב"ן. והפירד את הבהמות הגסות מהדקות, כדי להפריש מעשר מכל מק על מינו. וכבשים ועזים שהם מן הדקות, מתעשרים זה על זה ועל כן כללם כמקנה צאן - העמיד. וגם הדקות וגם הגסות נקראים "מקנה" על שם שהם קנין האדם - רד"ק. מת. סתם עבודה' היא עבודת קרקע - רשב"ם. ולכאורה זאת כוונת רש"י - שע"א. וכתב המלבי"ם שהוא למעלה מדרך הטבע שיהיו לו גם מקנה וגם שדות, וראה הוספות וביאורים. מט. כמבואר בפסוקים ט"ו-ט"ז. והתקנאו בו כיוון שכשדוניהם היה להיפך, שזרעו הרבה בהם והוציאו מעט - ופירושו. ג. "בארות" לשון רבים, הרי שנים, "וכל" מרבה עוד באר, הרי שלשה - ופירושו, ט"ד. גא. ראה פסוק י"ח, אבל בחיי אברהם יראו ממנו - ותוסה"ש כ"ו, י"ח. ודע שענין הבארות שחפר אברהם (ראה לעיל כ"א, כ"ה) היה יקר המציאות בימים ההם, ועשה אש"ל ליד הבארות וקרא בשם ה', והיו אנשי הארץ משוחזים ביניהם שיש אלוקים בארץ, ובכך נקראה אמונה

יט וַיִּחַפְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחֲלָא
 וַאֲשַׁכְּחוּ תַמְזָן בִּירָא דְמִיזָן
 נְבִיעִין: כ וַנְּצוּ רַעוּתָא דְגָרָר
 עִם רַעוּתָא דְיִצְחָק לְמִימְרֵי דִי
 לָנָא מִיָּא וְקָרָא שְׁמָא דְבִירָא
 עֶסְקָא אַרְי אֲתַעְשִׂיקוּ עִמָּה:
 כא וַחֲפְרוּ בִירָא אַחְרֵי וַנְּצוּ
 אַף עֲלָה וְקָרָא שְׁמָה שְׁטָנָא:
 כב וְאֶסְתַּלַּק מִתַּמְזָן וַחֲפַר
 בִּירָא אַחְרֵי וְלֹא נָצוּ עֲלָה
 וְקָרָא שְׁמָה רַחֲבוֹת וַאֲמַר
 אַרְי קָעַן אֶסְתִּי יְיָ לָנָא וְנִיפּוּשׁ
 בְּאַרְעָא: כג וְאֶסְתַּלַּק מִתַּמְזָן
 לְבָאָר שִׁבְעָ: כד וְאֲתַגְלִי לָהּ
 יְיָ בְּלִילִיא הָהוּא וַאֲמַר אָנָּה
 אֱלֹהֵהּ דְאַבְרָהָם אָבוּךָ לֹא
 תִדְחַל אַרְי בְּסַעֲרָךָ מִימְרֵי
 וְאַבְרָכְנָךָ וְאַסְגִּי לָת בְּנִיךָ
 בְּדִיל אֲבָרְהָם עַבְדֵי: כה וּבָנָא
 תַמְזָן מִדְּבַחָא וְצִלִי בְּשִׁמְא דִּי
 וּפְרַס תַמְזָן מִשְׁכַּנָּה וּכְרוּ תַמְזָן
 עַבְדֵי יִצְחָק בִּירָא:

יט וַיִּחַפְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחֲלָא
 וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:
 כ וַיְרִיבוּ רַעֲי גָרָר עִם רַעֲי יִצְחָק
 לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־
 הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:
 כא וַיִּחַפְרוּ בְּאֵר אַחֲרַת וַיְרִיבוּ
 גַם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה:
 כב וַיַּעַתֵּק מִשֵּׁם וַיִּחַפֵּר בְּאֵר
 אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא
 שְׁמָהּ רַחֲבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עָתָה
 הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ:
 רביעי כג וַיַּעַל מִשֵּׁם בְּאֵר שִׁבְעָ:

כד וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּלִילָהּ הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי
 אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אֲתָךְ אֲנֹכִי
 וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בְּעֵבוֹר אַבְרָהָם
 עַבְדֵי: כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה
 וַיִּטֶּשׁ אֱהָלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר:

רש"י

(כ) עשק. ערעור: כי התעשקו עמו. נחשקו עמו עליה צמריצה וערעור: (כא) שטננה.
 נשמניט (מלה נושנת. הינדערונג שטערונג): (כב) ופרינו בארץ כמרגומו ומפוש בלרעא:

תולדות אהרן

[יס] וַיִּחַפְרוּ בְּרוֹת נו: מים חיים שם [כ] וַיְרִיבוּ רַעֲי סְנַהֲרִין קִיא.

שימה בפיהם

שט

לֹא רָבוּ עֲלֵיהָ רוּעֵי גֵרִים, וַיִּקְרָא - וקרא יצחק
שָׂמָּה - את הבאר בשם רְחֹבוֹת, וַיֹּאמֶר - ואמר
יצחק: קראתי לבאר בשם זה, כִּי עָתָה - עכשיו
הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפְרִינוּ - ונפרה ונרבה בְּאֲרָיִם׃

יצחק סתרחק עוד מאנשי גרר ועלה לעיר באר שבע
(כג) אף שכבר התרחק מאנשי גרר, עדיין פתח
מהם^{סג}, וַיַּעַל - ולכן עלה יצחק מִשָּׁם - מארץ
פלשתים אל העיר בְּאֵר שֶׁבַע׃

ה' אומר ליצחק שישמרהו מאבימלך וכן האומות
וירבה נכסיו וצאצאיו

(כד) וַיֵּרָא - והתגלה אֵלָיו ה' בְּלַיְלָה הַהוּא -
של היום אשר בו הגיע אל באר שבע^{סח} וַיֹּאמֶר -
ואמר לו: אֲנֹכִי - אני הוא אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ אֲבִיךָ,
אֵל תֵּירָא מאבימלך, כִּי אָתָּךְ אֲנֹכִי - אני שומר
עליך בכל עת מן האומות^{סח}, וַיִּבְרָכְתִּיךָ - ואני
אברך אותך בעושר ובנכסים וְהִרְחַבְתִּי - ואני
ארכה אֶת יְרֵכְךָ בְּעֵבֹר - בזכות אֲבֹתֶיךָ אֲבִיךָ
שהיה עֲבָדִי׃

יצחק בונה מזבח בבאר שבע ונוסח שם אהלו,
עבדיו חופרים באר

(כה) וַיִּבֶן שָׁם - בבאר שבע בנה יצחק מִזְבֵּחַ
והקריב עליו קרבנות להודות לה', וַיִּקְרָא -
והתפלל בְּשֵׁם ה'׃, ואחר שנגלה אליו ה' וַיֵּם -
וּפָרַשׁ שָׁם את יריעות אָהֳלוֹ, וַיִּכְרוּ - והתחילו
לחפור שָׁם עֲבָדֵי יִצְחָק בְּאֵר ועדיין לא סיימו
החפירה׃

עבדי יצחק חופרים ליד נחל גרר
ומצאים באר מים חיים

(יט) וַיִּחְפְּרוּ - ולאחר שהלך יצחק אל נחל גרר
חפרו עֲבָדֵי יִצְחָק בְּנַחַל - בסמוך לנחל^{סז}, וַיִּמְצְאוּ
שָׁם - במקום החפירה בְּאֵר שְׁנוּבְעִים בה מַיִם
חַיִּים׃

רועי גרר רבים עם רועי יצחק על ענין הבאר
וקורא לה יצחק עשק

(כ) וַיְרִיבוּ - ורבו רֵעֵי הַצֹּאן של העיר נָרַד עִם
רֵעֵי הַצֹּאן של יִצְחָק, וַיֹּאמֶר - וכך טענו: לָנוּ
הַמַּיִם הַנוּבְעִים בבאר, כי הם באים מהנחל הסמוך
של עירונו^{סז}, וַיִּקְרָא - כשראה כן יצחק קרא את
שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק - עסק^{סז}, כִּי הִתְעַשְׂקוּ - התעסקו
עִמּוֹ הַרוּעִים לדרוש את הבאר לעצמם. והתרחק
יצחק מן הבאר׃

רועי גרר רבים גם על הבאר האחרת שחפרו
עבדי יצחק, ויצחק קורא לה ששנה

(כא) וַיִּחְפְּרוּ - וחפרו עבדי יצחק בְּאֵר אַחֶרֶת׃,
וַיְרִיבוּ - ורבו רועי גרר גַּם עֲלֵיהָ ללא שום סיבה,
וַיִּקְרָא - וקרא יצחק שָׂמָּה - את הבאר בשם
שְׁשֵׁנָה׃

יצחק חופר באר אחרת וקורא את שמה רחובות

(כב) וַיַּעֲתַק - הסתלק יצחק גם מִשָּׁם והתרחק
מהעיר גרר^{סז}, וַיִּחְפְּרֵ - וחפר יצחק עם עבדיו בְּאֵר
אַחֶרֶת, וַיִּמְכִּין שהוא בעצמו חפר את הבאר שוב

הערות וצינונים

שלו. ויצחק בעצמו שם ירו בתחילת החפירה, כנהוג
בדברים חשובים שהגדולים שולחים ידיהם תחילה כמלאכה.
וכזכות כך לא רבו עליה, והיה הדבר בהשגחת ה' - העמיד.
סח. שהרחבת מקום הישוב גרמת פריה ורביה, יותר
מאשר כשיושבים צפופים במקום אחד - העמיד.
סט. ראה הוספות וביאורים. ע. ראה הוספות וביאורים.
עא. בד"א. יש אומרים שהיה ליל פסח - למכסה עתיק.
עב. שהתחילו לקנא כך - שבי"ט. לאחר שהשפיל אבימלך
את יצחק וגרשו, חש יצחק כי ה' עזבו - אוהי"ח חק.
והבטיחו ה' שאין לו לירא מהם וברכו, ונתן ה' בלב
אבימלך שיכוא לפניו ככבוד גדול, יותר מאשר עשה לאביו,
שהביא עמו רבים מחבריו - רחב"ן. עג. ראה הוספות
וביאורים הטעם שכינהו 'עבדי'. עד. ד"א. והזכיר
בתפילתו שלוש עשרה מידות של רחמים - צדור המור לעיל
י"ב. ח'. עה. כי החפירה עמוקה יותר מן הכרייה -
הכוה"ק. עי"ש עוד. וראה הוספות וביאורים.

נט. תרגם יונתן 'בספר נחלה' והיינו סמוך לנחל, ואונקלוס
תרגם 'בנחלה', ראה כיאור הענין כהוספות וביאורים.
ס. ראה הוספות וביאורים מהיכן נבעו המים וראה עוד שם
את דברי הרמב"ן. שג' בארות אלו מרמות על ג' בתי
מקדשות. סא. הנמשך מגרר, ראה הוספות וביאורים.
סב. "עסק" הושאל לענין ערעור ומריבה, כי המערער
מטריד את מי שמערער עליו, עד שצריך לטרוח הרכה לכרד
זכויותיו - בא"י. סג. ג"א. כי לא רצו רועי להחזיק
בבאר בחזקה, ועל כן חפרו באר אחרת כדי להימנע
ממריבה - חלב"ם. ופסוק זה הוא המשכו של פסוק י"ז.
סד. זו החפירה החמישית. סה. ענינה התנגדות בכדי
להפריע, כי לא היתה לאנשי גרר שום סיבה לדיב עליה
עתה, אם לא כדי להפריעו בעבודת ה'. סז. דמאן רביש
ליה בהאי מתא ליזיל למתא אחריתא, ואם לא עושה כן
צועק ואינו נענה, וכל שכן במילי דשמאי - מדרש הגדול.
סז. העמיד. ואת הבאר השישית שנחפרה, ג' של אביו וג'

כו ואבימלך אזל לותה
מגדר וסיעת מרחמוהי
ופיכל רב חילה: כו ואמר
להון יצחק מה דין אתיתון
לותי ואתון סניתון יתי
ושלחתיני מלותכון:
כה ואמרו מחזא חזינא ארי
הוה מימרא דין בסעדה
ואמרנא תתקים בען מוקתא
דתוה בין אבהתנא ביננא
ובינך ונגזר קים עמך:
כט אם תעבד עמנא בישא
במא די לא אנזיקנך וכמא
די עבדנא עמך לחוד טב
וגשלחנך בשלם את בען
בריכא דין: ל ועבד להון
משתיא ואכלו ושתיאו:
לא ואקדימו בצפרא וקיימו
גבר לאחיהי ושלחנן יצחק
ואזלו מלותה בשלם:

כו ואבימלך הלך אליו מגדר
ואחזת מרעהו ופיכל שר-
צבאו: כו ויאמר אלהם יצחק
מדוע באתם אלי ואתם
שנאתם אתי ותשלחוני
מאתכם: כה ויאמרו ראו ראינו
כי-היה יהוה עמך ונאמר תהי
נא אלה בינותינו בינינו ובינך
ונכרתה ברית עמך: כט אם-
תעשה עמנו רעה כאשר לא
נגענוך וכאשר עשינו עמך רק
טוב ונשלחך בשלום אתה

עתה ברוך יהוה: חמישי ל ויעש להם משתה
ויאכלו וישתו: לא וישכימו בבקר וישבעו איש
לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום:

רשי

על פי שאינה טיבה סמוכה, יש דוגממה
במקרא עזרת מלך (ההלס ס. יג) ושכורם ולא
מין (שעיה נא, לא): אחזת. לשון קנינה ואגודה,
שנאחזין יחד: (כט) ראו ראינו. ראו צאבין
ראינו כך: תהי נא אלה בינותינו וגו'.
האלה אשר צינמינו מימי אביך, תהי גם עמה
צימינו וצינך: (כט) לא נגענוך. כשארנו לך
לך מעמנו: אתה. גם אמה (ס"א עמה) עשה
לנו כמו כן:

(כו) ואחזת מרעהו. כמרגומו וסיעת
מרחמוהי, סיעת מאוהביו. ויש פומרין מרעהו
מי מיסוד המיצה (כ"ר ס"ג, ט) כמו שלשים
מרעים (שופטים יד, יא) דשמסון, כדי שמהיה
מיצת ואחזת דבוקה, אבל אין דרך ארץ לדבר
על המלכות כן, סיעת אוהביו, שאם ק כל
סיעת אוהביו הולך עמו, ולא היה לו אלא
סיעה אחת של אוהבים, לכן יש לפומרו כלשון
הראשון. ואל תממה על מי"ו של אחוז, ואף

שימה בפיהם

שיא

אם ירע עינים יצחק תופר הברית, גם הם לא הרעו לו ולא שילחוהו משנאה

(כט) [ב] ואם תעשה עמנו רעה אזי הברית שבינינו תופר, אבל ברור לי שבוודאי לא תעשה כך באשר - כמו שגם אנו לא נגענו בך לרעה אף כשאמרנו לך ללכת מעמנו כי איננו שונאים אותך, ולא רק זאת אלא באשר היית עמנו עשינו עמך רק טוב¹⁹; [ג] וגם לא שילחנו אותך משום שנאה אלא ונשלחך - שילחנו אותך מאתנו בשלום; ועל כן אתה יצחק עשה עמנו רעה גם כן כך שהרי אתה ברוך ה' ויש לך כח לעשות עמנו טוב:

יצחק מכין סעודה לאבימלך וחבריו והם אוכלים ושותים

(ל) וישש - ועשה יצחק להם משתה - סעודה, ויאכלו - ואכלו וישתו - ושתו¹⁹:

האנשים משכיסים בבוקר, אבימלך ויצחק נשבעים זה לזה, יצחק משלחם לשלום

(לא) וישכמו - והקדימו לקום בבוקר, וישבעו - ונשבעו איש לאחיו - אחד לשני¹⁹, וישלחם - ושילח אותם יצחק¹⁹ וילכו - והלכו מאתו כשיצחק בירכם ואמר להם לכו בשלום¹⁹:

אבימלך הולך אל יצחק

עם קבוצה מידיו ופיכול שר צבאו

(כו) ואבימלך מלך פלישתים הלך אליו - אל יצחק מן העיר גדר¹⁹, ואחזת - וקבוצה אחת מרעהו - מחבריו וידידיו¹⁹ ופיכול שר צבאו - שר הצבא שלו¹⁹:

יצחק שואל אותם מדוע באו אליו והרי שנאוהו וגרשוהו מאתם

(כז) ויאמר אליהם - שאל אותם יצחק: [א] מדוע באתם אלי לבאר שבע; [ב] והרי אתם שנאתם אותי¹⁹; [ג] ותשלחוני - ושלחתם אותי מאתכם - מגרר שהייתי יושב שם¹⁹, ומה עכשיו:

אבימלך וחבריו עונים שרצונם לחדש את הברית שהייתה להם עם אברהם

(כח) ויאמרו - ענו לו תשובה: [א] באנו אליך כי ראו - ראינו באביך, וכעת ראינו גם כן פי - אשר בהשגחה פרטית ה' עמך ועם אביך¹⁹, ונאמר - ועל כן אמרנו תהי נא - שתהיה עכשיו אליה - שבועה שיש בה קללה אשר היתה כבר בינותינו - ביני ובין אביך אברהם אשר עכשיו תהיה גם בינינו ובינך [יצחק]¹⁹, ונקרית - ונקרות בריית - הבטחה גם עמך בנפרד:

הערות וצינונים

בגרונז, אלא שעדיין אתה שואל שכן, כך אמר לו אבימלך ליצחק חסד גדול עשינו ממה ששלחונך בשלום כי דרכנו להזיק כל הבא עלינו ונשלחך בשלום. וזהו מה שאמר, "עשינו עמך רק טוב", מלמד שכל מי שניצל מהם, דומה בעיניהם כאילו עשו עמו רוב טובה - דע"ז. ומה שנאמר "רק" מיעוט הוא, שלא היתה טובתו שלמה, שהיו אמרו לו "לך מעמנו" - לק"ט. פד. כל סעודה נקראת על שם המשתה - חצו"צ שחזאל ב' ג' כ' ונאמר בישעיה (כ"ה, ו) שכן נקראת סעודת שמחה. וכך היא דרך הצדיקים, שעל ידי הסעודה יתפייסו בקלות ותתחזק אהבתם - ד"ק, העמ"ד. וכנראה שהלכו לישון לאחר מכן, כמו שנאמר בפסוק הבא "וישכמו בבוקר". פה. ולא נקרא אבימלך "אחיו" משום קרובה ליצחק או על שם שהוא אחיו למצוה, אלא משום אחנת ברית שלום שעשו ביניהם - שכ"ט. פנ. שילוח על מנת שלא לחזור - שכ"ט. ראה הוספות וביאורים מה נתן להם יצחק בשלחו אותם. ויש מפרשים "וישלחם" שליווה אותם. פז. אף שאמר חז"ל (גמרא ברכות ס"ד, א) הגפטר מחבירו לא יאמר לו 'לך בשלום' אלא 'לך לשלום' עיי"ש הטעם, אך כיון שהם אמרו כן ליצחק (ראה פסוק כ"ט) ענה להם אף הוא כאיוולתם כאותו לשון - שכ"ט.

עז. ראה בהוספות וביאורים מדוע כתבה התורה שכא מגרר, אף שפשוט הוא. עז. ראה הוספות וביאורים בביאור המ"ם של "מרעהו" באם היא מ"ם השימוש או מיסוד התיבה. עת. שאחר שקרא בשם ה', וכרו עבדי יצחק באר ללא יצחק ולא רבו עליה, וכן אבימלך כבר הלך אליו לכרות ברית ולא הזיקהו עוד, מיד נתן ה' בלב אבימלך לכבד את יצחק - רמב"ן, ספורנו. עט. בעבור הצלתו, ולרוב המקנה אשר לי. פ. כאשר אמרתם לי "לך מעמנו". פא. שראינו שכאשר עובת אותנו לא הצליחה הארץ, והתייבשו הבארות. פב. כן אבימלך וחבריו ובין יצחק, שמי שיעבור על השבועה יהא מקולל. וזה לשיטת רש"י שהוא אותו אבימלך שהיה בימי אביו, אך לת"א שאינו אותו אבימלך, "בינותינו" פירושו כין אבותינו. פג. שהרי נפשם מתאוה לעשות רע, ואם לא נגעו בו לרעה זאת היא מעלה גדולה אצל אבימלך ואגשי עירו, משל לארי שהיה לו עצם בגרונז, אמר כל מי שיבא ויטלנו יעשרנו המלך עושר גדול, בא עוף אחד ששמו 'אגרו' שצוארו ארוך, אמר אני אטלנו' הכניס העוף ראשו בגרון הארי והוציא העצם, לאחר שהוציאו שאל שכרו, אמר לו הארי לא דיך ששלחתוך בשלום ולא אכלתיך כשהכנסת ראשך

לכ ויהי | ביום ההוא ויבאו עבדי
 יצחק ויגדו לו על-אדות הבאר
 אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו
 מים: **ג** ויקרא אתה שבעה על-
 כן שם-העיר באר שבע עד היום
 הזה: **ד** ויהי עשו בן-ארבעים
 שנה ויקח אשה את-יהודית בת-
 בארי החתי ואת-בשמת בת-אילן
 החתי: **ה** ותהיין מרת רוח ליצחק
 ולרבקה: **ו** כז א ויהי כירזקן
 יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא
 את-עשו | בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו
 הנני: **ז** ויאמר הנה-נא זקנתי לא ידעתי יום מותי:

לכ ויהוה ביומא ההוא ואתו
 עבדי יצחק וחיאו לה על
 עיסק בירא די חפרו ואמרו
 לה אשכחנא מים: **ג** וקרא
 יתה שבעה על כן שמא
 דקרתא בארא דשבע (נ"י
 באר שבע) עד יומא הדין:
 לד ויהוה עשו בר ארבעין
 שנין ונסיב אתתא ית יהודית
 בת בארי חתאה וית בשמת
 בת אילון חתאה: **ה** לה ויהוה
 מסרבין ומרגזין על מימר
 יצחק ורבקה: **ו** ויהוה בד
 סיב יצחק וכהיא עינוהי
 מלמחזי וקרא ית עשו ברה
 רבה ואמר לה ברי ואמר לה
 הא אגא: **ז** ואמר הא כען
 סיבית לית אגא ידע יומא
 דאימות:

רש"י

של אלו, (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודת אלילים).
 דבר אחר, כשנעקד על גבי המזבח, והיה אצלו רוחה
 לשטנו, באומה שעה נפתחו השמים, וראו מלאכי
 השרת והיו זוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו,
 לפיכך ראו עיניו. דבר אחר, כדי שיטול יעקב את
 הנרכוס: (ב) לא ידעתי יום מותי. אמר רבי
 יהושע בן קרחה, אם מגיע אדם לפרק אבותיו,
 ידאג חמש שנים לפניהן, וחמש לאחר כן, ויצחק
 היה בן קכ"ג, (כי יעקב בן ס"ג כשנמצא דוק
 ברש"י סוף הסדר) אמר, שמא לפרק אמי אני
 מגיע, והיא צמ קכ"ז משה, והריני בן ה' שנים

(לג) שבעה. על שם הנריס: (לד) בן ארבעים
 שנה. עשו היה נמשל לחזק, שנאמר יכרסמנה
 חזק מיצר (פסלים פ, ד), החזק הזה, כשהוא שוכב
 פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור, כך אלו גוזלים
 וחומקים, ומראים עצמם כשרים. כל מ' שנה היה
 עשו לד נשים מתחת יד צעליהן, ומענה אומם,
 כשהיה בן מ', אמר, אבא בן מ' שנה נשא אשה,
 אף אני בן: (לה) מורת רוח. לשון המראת רוח,
 כמו ממרים הייחס (דברים ט, מד), כל מעשיהן היו
 להכעיס ולענזון: ליצחק ולרבקה. שהיו עובדות
 עבודת אלילים (נ"י סה, ד): (ו) ותכהין. צעקן

תולדות אהרן

בן [א] ויהי כי יומא כז: מגילה טו. כח. ותבדח ב"ק צג.

שימה בפיהם

שיג

נשות עשו גרמו במעשיהן צער ליצחק ולרבקה
(לה) ומהיין - והיו כל אחת מנשותיו מרת רוח
- מסורבות רצון^א ליצחק אביו ולרבקה אמו, כי
היו עובדות עבודת אלילים:

פרק כ"ז

ברכות יצחק ליעקב

לאחר שהזקין יצחק וכהו עיניו, קרא לעשו

(א) ויהי - וכך היה פי - כאשר זקן - הזקין
יצחק ונתקוהו - ונחלשו ונחשכו עיניו מראת -
מלאות^ב, ויקרא - יצחק קרא בקול את שמו של
עשו שהיה בנו הנדל שיבא אליו, ובא עשו לפני
אביו, ויאמר - ואמר יצחק אליו: בניו ויאמר -
אמר עשו אליו: הנני - הנה אני מוכן לשמוע
הוראתך:

יצחק אומר לעשו שכבר הזקין ואינו יודע מתי ימות
(ב) ויאמר - אמר יצחק אל עשו: הנה נא - עתה
כבר זקנתי והנני מתקרב לפרק הזמן בו נפטרה
אמי, לא ידעתי - אין אני יודע מתי יהיה יום
מותי:

עבדי יצחק מספרים לו שמצאו מים בבאר שחפרו
(לכ) ויהי - וכך היה ביום ההוא ששלחם^א,
ויבאו - באו עבדי יצחק אליו ויגדו - וסיפרו לו
כל הפרט על אדות - ענין הבאר אשר כבר
חפרו - גמרו לחפורם, ויאמרו - ואמרו לו: מצאנו
מים בבאר שחפרנו:

יצחק קרא לבאר 'שבעה' ועל שמה נקראת העיר באר
שבע עד היום

(לג) ויקרא - וקרא יצחק אתה - את שם הבאר
שחפרו עתה עבדיו 'שבעה' על שם כריתת
הברית^א, על בן שם העיר באר שבע^ב, וכך שמה
עד היום הנה:

עשו נושא את יהודית ובשמת

במלאת לו ארבעים שנה

(לד) ויהי - כאשר היה עשו בן ארבעים שנה^א
אמר לעצמו: אבא בן ארבעים שנה נשא אשה,
אלך אף אני בדרכיו, ויפח - ולכן לקח עשו לעצמו
אשה, את יהודית בת בארי החתייה ואת בשמת
בת אילן החתייה:

הערות וצינונים

לאחר מכן 'יהי כי זקן יצחק', בא להודיענו בן כמה היה
- ושב^א. צה. את יהודית השקה כוס של עקרון שתיאה
יושבת בצילו, כדרך שנהגו אנשי דור המבול (ראה לעיל ד.
יט) ובשמת היתה לו עבד ילדים - ס"ד. והיו מבנות חת,
מו' עממין שהצטוו ישראל להחרימם, ועשו לקח נשיו
מורעם אף שהיו רשעים - ב"ד. רבינו בחיי. צו. עשו נשא
כגיל זה את נשותיו, שכמשך ארבעים שנותיו שעד עכשיו
היה נוהג בצביעות כחזיר, שיש לו סימן טהרה אחד,
וכששוכב פושט את טלפיו (וגליו) להראות שפרטתו סדוקה
כבהמה טהורה, וכאומר לכל, ראו שטהור אני. כך נוהג עשו,
שהיה רשע וטמא, אך בא עתה כשהיה בן ארבעים, ואמר
לכל ראו כי טהור אני והולך כדרכי אבי. צז. שלא היתה
מהן ליצחק ולרבקה שום קודת רוח, אלא צער מחמת
מעשיהן - חכרון, בא"י. שד"ח הוא מלשון 'רצון'.
א. היה עתה קרוב למאה עשרים ושלש שנה, וראה להלן
(ל"ה. כ"ח) שנפטר חמש שנים לאחר פטירת אביו, בהיותו
מאה ושמונים שנה, ועל כן דרשו חז"ל שלא מחמת זקנה
כהו עיניו, כיוון שהיה עדיין חי כששים שנה לאחר מעשה
זה. ב. ראה בהוספות וביאורים דברי רש"י שמבאר מדוע
כהו עיניו. ג. אוה"ח הק'. ונקרא "בנו הגדול" שהיה
ראשון ליציאה. וראה בהוספות וביאורים זמנו של מעשה
זה. ד. וכאומר לו: 'דבר סתר לי אליך'. ה. איני יודע
אם אמות בעוד חמש שנים והיינו כגיל של אימי, או חמש
שנים לאחר פטירתה, ושמא אמות בזמן שמת בו אבי, ואם
כן נשאר לי עוד ג"כ שנים.

פח. כשהם עדיין היו שם, שנאמר לעיל בפסוק כ"ה
שהתלו עבדי יצחק לכרות באר, אך טרם מצאו מים באו
אבימלך ואנשיו, וכשעמד אבימלך עמד לחזור למקומו,
נמצאו המים. פט. 'הגדה' הוא סיפור כל הפרטים
שבענין, שסיפרו איך חפרו, ומי חפר וכדו', אבל במים נאמר
'ויאמרו' כי אמרו לו רק שמצאו מים, ולא היו בכך פרטים
נוספים - העמיד. צ. וכל זה היה מאת ה' להראות
לאבימלך את הצלחתו של יצחק, שאף שהיתה שנת בצורת,
מצא יצחק בארות עם מים טובעים. צא. שנכרתה הברית
בשבעה כדי לקיים אותה ולחזקה - חכרון. צב. אך אצל
אברהם (לעיל כ"א. ל"א) נקרא שם הבאר והאשף שעשה שם,
שכע' עם קמץ, ששם נקרא כך רק על שם השכועה, וכאן
נקרא כך גם על שם שהיא הבאר השביעית, ועל כן נאמר
'שכע' עם סגול, והחוסף כאן גם ששם העיר נקרא כך, ואילו
אצל אברהם עדיין לא היה זה שם עיר, וקרא כך את שם
'המקום' - ר"ב"ש. ספורנו, שניא. ולדברי הרמב"ן שהבארות
מרמזות על כתי המקדש, נרמזו בכך: אוהל מועד, גלגל,
שילה, נוב, גבעון, מקדש ראשון, מקדש שני, ובית המקדש
השלישי, ועל כן קרא שם העיר 'שכע' בסגול וכך שמה עד
היום הזה, אך השם הראשון 'שכע' לא התקיים לה - חז"ס.
צג. שהדורות הבאים קוראים מקרא זה, ואומרים על היום
שעומדים בו 'היום הזה', וכן כל 'עד היום הזה' שבמקרא,
כך פירש רש"י בפרשת וירא לענין "אשר יאמר היום" (לעיל
כ"ב. יד) - ר"ב"א להלן כ"ח. ט"ו. צד. והיה אז יצחק בן
מאה, כי בן ששים היה בלדת רבקה אותם. וכיוון שנאמר

ג וּבְעֵץ סֹבַב קָעַן זִינָה סִיפָה
 וְקִשְׁתָּהּ וּפּוֹק לְחֻקְלָא וְצוּד
 לִי צִידָא: ד וְעֵבִיד לִי
 תְּבַשְׁלִין בְּמֵא דְרַחֲמִית
 וְאָעַל לִי וְאִיכּוֹל בְּדִיל דִּי
 תְּבָרְכֵנָּה נִפְשִׁי עַד לֹא
 אִימוּת: ה וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּד
 מְלִיל יִצְחָק לֹת עָשׂו בְּרָה
 וְאֹזַל עָשׂו לְחֻקְלָא לְמִינֵד
 צִידָא לְאִיתָאָה: ו וְרִבְקָה
 אָמְרַת לֹת יַעֲקֹב בְּרָה לְמִימְר
 הָא שְׁמַעִית יִת אַבְרָהָם מִמְּלִל
 עִם עָשׂו אַחֲוָה לְמִימְר:
 ז אִיתִי לִי צִידָא וְעֵבִיד לִי
 תְּבַשְׁלִין וְאִיכּוֹל וְאִבְרָכֵנָּה
 קָדָם יי קָדָם מוֹתִי: ח וּבְעֵץ
 בְּרִי קָבַל מִנִּי לְמֵא דִּי אָנָּה
 מְפָקֵד יִתָּהּ: ט אֹזִיל קָעַן לֹת
 עָנָא וְסָב לִי מִתְּמָן תְּרִין גְּדִיִּי
 (כר) עֹזִין טָבֵן וְאָעֲבֵד יִתְהוּן
 תְּבַשְׁלִין לְאַבְרָהָם בְּמֵא דִּי

ג וְעַתָּה שְׂאֵנָא כְּלִיךָ תְּלִיךָ
 וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי
 צִידָה צִיד קָרִי: ד וְעֵשָׂה לִי
 מִטְּעָמִים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי
 וְהָבִיָּאָה לִי וְאֹכְלָה בְּעִבּוֹר
 תְּבָרְכֵךָ נִפְשִׁי בְּטָרָם אָמוּת:
 ה וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּדַבַּר יִצְחָק
 אֶל־עָשׂו בְּנֹו וַיִּלְךְ עֵשׂו הַשָּׂדֶה
 לְצוּד צִיד לְהָבִיָּא: ו וְרִבְקָה
 אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנֵה לְאִמֹר
 הִנֵּה שָׁמְעַתִּי אֶת־אֲבִיךָ מְדַבֵּר
 אֶל־עָשׂו אַחִיךָ לְאִמֹר: ז הָבִיָּאָה

לִי צִיד וְעֵשָׂה לִי מִטְּעָמִים וְאֹכְלָה וְאִבְרַכְכָּה
 לְפָנַי יְהוָה לְפָנַי מוֹתִי: ח וְעַתָּה בְּנֵי שְׁמַע בְּקִלִּי
 לְאֲשֶׁר אָנִי מַצְוָה אֲתָךְ: ט לְךָ־נָא אֶל־הַצֹּאֵן
 וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדִיִּי עֹזִים טָבִים וְאֵעֲשֶׂה אֲתֶם

רש"י

מהו להביא, אם לא ימנע לך, יצא מן הגזל:
 (1) לפני ה'. ברשומה, סימנים על ידי:
 (ט) וקה ל'. משלי הם ואינם גזל, שק כח
 לה יחזק בכתובתה ליטול שני גדי עזים בכל
 יום (כ"ר סה, ד): שני גדיי עזים. וכי שני
 גדיי עזים היה מאכלו של יצחק, אלא פסח היה,
 האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים.

סמוך לפרקה, לסיק לא ידעמי יום מוסי, שמה
 לפרק אמי שמה לפרק אכל: (ג) תליך. חרצך,
 שדרך להלומה: שא בא. לשון השמחה, כאומה
 ששנינו (נתיב כג), אין משמחין את הסמין אכל
 משיאה על גדי חזרמה, חדד סמיך ושמוט יפה
 שלא האכילני נבלה (כ"ר סה, ג). וצודה ל'. מן
 ההפקר, ולא מן הגזל: (ה) צוד ציד להביא.

יצחק מבקש מעשו שישחיו חרבו וחרצו ויצוד עבורו ציד

(ג) וְעָתָה - ועכשיו שָׁא - השחזו היטב נָא - בבקשה את בְּיָדִי - כלי הציד שלך, והם: [א] תְּלִיף - החרב התלוי עליך; [ב] וְחִיצֵי קִשְׁתְּךָ - הקשת שלך, וְצֵא מִכָּאן אֶל הַשָּׂדֶה וְצוּדָה - וצוד מן ההפקר את הראוי להיות לִי צֵיד, והיינו דבר הניצוד שנשחט כדין ולא טריפה או נבלה:

יצחק מבקש מעשו שיכין ספעמים עבורו כדי שיברכו מתוך שמהה

(ד) וַיַּעֲשֶׂה - תעשה לִי מבשרו מִטְעָמִים - תבשילים ערבים לחיך פֶּאֶשֶׁר אֶהְבֶּתִי - כפי שידעת שאני אוהב וְהִבִּיאָה - והכנס אותם לִי - אלי וְאֶכְלָה - ואני אוכל מהם, ואני מבקש זאת בְּעֵבֹר - כדי שתשמח ותתענג נפשי מהמטעמים ומתוך שמחת הנפש תִּבְרַךְךָ - תברך אותך נְפִשִׁי ברוח הקודש בְּטָרֶם - קודם אשר אֶמְוֹת:

רבקה שוסעת ברוח הקודש את דברי יצחק לעשו, ועשו הולך לצוד

(ה) וַרְבֵּקָה הִיטָה שְׁמֵעַת בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ בְּדַבָּר - כאשר דיבר יצחק אֵל עֵשָׂו בְּנֹו לְהִבִּיא לֹו מטעמים ולברכו. וַיֵּלֶךְ - והלך עֵשָׂו מִיַּד אֶל הַשָּׂדֶה כדי לְצוּד צֵיד לְאִבּוֹ מִן הַהֶפְקֵר וְאִם לֹא יִמְצֵא יֵלֵךְ לְהִבִּיא לֹו אֶף מִן הַגּוֹל:

רבקה אומרת ליעקב ששמעה את דברי יצחק לעשו (ו) וַרְבֵּקָה הִצְדִּיקָה אֶת אֶמְרָהּ אֵל יַעֲקֹב בְּנֵה לְאָמֹר - וכה אמרה לו: הֲיֵנָה עֵתָה לְשִׁמְעֹתִי אֶת אֶבְיָדְךָ כְּדָבָר אֵל עֵשָׂו אֶהְיֶה לְאָמֹר - וכה אמר לו:

רבקה אומרת שביקש יצחק מעשו שיביא לו ציד ויברכו לפני מותו

(ז) הִבִּיאָה - הִבֵּא לִי צֵיד - זכור שהוא ניצודי וַיַּעֲשֶׂה לִי מִמֶּנּוּ מִטְעָמִים - תבשילים ערבים וְאֶכְלָה - ואני אוכל ממנו, וְאֶבְרַךְכֶּם - ואני אברך אותך בברכה שתהיה לרצון לְפָנַי ה' לְפָנַי - קודם מוֹתִי:

רבקה מבקשת מיעקב שישמע לדברי רוח הקודש שפצצה אותו בהם

(ח) וְעָתָה - ועכשיו בְּנֵי מַלְבָּד חִיּוּבְךָ בַּמְצוֹת כיבוד אִם שָׁמַע גַּם בְּקִלִּי - בקול הנבואה שבי לְאֶשֶׁר אֲנִי הַנְּבִיאָה מְצִיחָה אֶתְךָ בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, ואף שנראים הדברים כגניבת דעת, עליך לשמוע בקולי:

רבקה מצווה את יעקב שיביא לה שני גדיי עזים ותכין מהם ספעמים לאביו

(ט) לָךְ נָא - עכשיו אֵל הַצֹּאֵן וְסָח מֵהַשִּׁיךְ לִי מִשְׁמַם שְׁנֵי גְדֵי - גדיים קטנים ממין העזים אשר הם שְׁמַנִּים וּפְתִימִים, וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם -

הערות וצינונים

כדעתו לברכו שיזכה הוא לברכת אברהם לנחול את הארץ, ולהיות הוא בעל הברית לה' כי הוא הכבוד, ומעולם לא גילתה רבקה ליצחק את דברי ה' "ורב עבוד צעיר" - רמב"ן. עיי"ש. יא. כיון שהיתה נביאה, ושמעה תמיד את דברי יצחק ברוח הקודש. יב. היינו צבי. יג. ואמרה רבקה "לפני ה'" אף שבדברי יצחק לעשו לא הזכירו תיבות אלו, שרצתה להזהיר את יעקב שידע שכרחה זו תהיה לפני ה' ברוח הקודש, ואם יתברך בה עשו תתקיים בזרעו לעולם - רמב"ן. יד. והרי זה כמו שהשכינה מצוה אותך. טו. שעל דברי נביא אמת, נאמר (דברים י"ח, ט"ו) "אליו תשמעון", ואף אם מצוון לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה - אוה"ח הקו. טז. שכתב לה יצחק בכתובתה, ליטול שני גדיי עזים ככל יום, והיתה מוכרת אותם ומשתמשת במעות - נח"י. יז. חוקוני. שהיה ערב פסח, והיה גדי אחד לקרבן פסח ואחד לקרבן חגיגה, שמקריבים אותו יחד עם הפסח כדי שיהא הפסח נאכל על השוכע - ת"י. וראה בהוספות וביאורים דברי רבינו בחיי.

1. אמר לו "שא" דהיינו שיקח הסכך וישיאה ויעבדונה על גבי חברתה, ולא ישחיונה כריחיים כדי שלא תפגם - ג"א. ואמר בתחילה "כליך" שהוא 'כלל', ולאחר מכן פירט "תליך וקשתך" - ראב"ע. 2. ובקשו שישחיו אה שניהם כדי שיהיו ראויים לשחיטה. והיו החצים טעונים השחה, כיון שאפשר לשחוט על ידי יריית חץ, כמובא בגמרא חולין ל'. ב' - ת"ל. וראה בהוספות וביאורים, הטעם שאמר לו זאת אף שידע שהוא צדיק. ח. והיינו צבי, כמו שפירש רש"י להלן פסוק ט'. ולא צוהו שיביא לו עז לקרבן פסח, עד שהוצרכה רבקה לצוות את יעקב על כך, משום שסבר שהוא פטור מחמת שהוא סומא - ת"ל. ועיי"ש עוד. ונוספה האות ה"א לתיבת "ציד" שצוהו על השחיטה, והזהירו על חמשת הדברים המפסידים את השחיטה - רבינו בחיי. ט. וד"ק. וכעין זה פירש בשכ"ט ש"מטעמים" הם תבשילין שיש בהם תבלין. י. ת"ל. שתשרה עלי השכינה ואזכה לרוח הקודש - רבינו בחיי. ראה דבריו בהוספות וביאורים. ואין כוונתי בבקשת המטעמים עבור תענוג הגוף וחוש הטעם. והיה

רחם: י ותיתי (נ"י ותעל)
 לאבוק ויכול גדיל דיברכנה
 קדם מותה: יא ואמר יעקב
 לרבקה אמה הא עשו אחי
 גבר שערן ואנא גבר שעיע:
 יב מאים ימשנני אבא ואחי
 בעינדהי כמתלעב ואחי מיחי
 (נ"י ואחי מיחי) עלי לוטין
 ולא ברין: יג ואמרת לה
 אמה עלי אתאמר בנבואה
 דלא ייתון לוטיא עלך ברי
 ברם קבל מני ואזיל סב לי:
 יד ואזל ונסיב ואיתי לאמה
 ועבדת אמה תבשילין כמא
 דרחם אבהי: טו ונסיבת
 רבקה ית לבושי עשו ברה
 רבא דביתא די עמה בביתא
 ואלבישת ית יעקב ברה
 זעירא: טז וית משכי גדיי פד
 עני אלבישת על ידוהי ועל
 שעיעות צורה: ז ויהבת ית

מטעמים לאביך כאשר אהב:
 י והבאת לאביך ואכל בעבר
 אשר יברכה לפני מותו:
 יא ויאמר יעקב אל-רבקה אמו
 הן עשו אחי איש שער ואנכי
 איש חלק: יב אולי ימשני אבי
 והייתי בעיניו כמתעתע
 והבאתי עלי קללה ולא ברכה:
 יג ותאמר לו אמו עלי קללתך
 בני אף שמע בקלי ולך קח-לי:
 יד וילך ויקח ויבא לאמו ותעש
 אמו מטעמים כאשר אהב

אביו: טז ותקח רבקה את-בגדי עשו בנה הגדל
 החמדת אשר אתה בבית ותלבש את-יעקב בנה
 הקטן: טז ואת ערת גדיי העזים הלבישה על-ידיו
 ועל חלקת צואריו: ז ותתן את-המטעמים

רש"י

צפרקי דרבי אליעזר: כאשר אהב. כי טעם
 הגדי טעם הנצי: (יא) איש שער. צעל
 שער: (יב) ימשני. כמו ממשש צלזלים (דכ"ט)
 כט. טע: (טז) החמדות. הנקיות כמרגומו
 דכר שממד אומן מן נמרוד:
 אשר אתה בבית. והלא כמה נסים היו לו,
 והוא מפקיד אלל אמו, אלל שהיה צקי צמעשיהן
 וטוסדן:

תולדות אהרן

[יב] אולי ימשני מכות כד. והייתי בעיניו כמתעורר צב. [טז] ואת שרות תולין קיג:

שימה בפיהם

שיז

את שני הגרמים שיהיו מְפַעְפְּמִים - תבשילים ערכים
לְאָבִיךָ בְּאִשְׁרָךְ - כפי שהוא אָהָב לְךָ:

גדיי עזים^כ, אחד לקרבן פסח ואחד לקרבן חגיגת
ארבעה עשר^כ:

רבקה אומרת ליעקב שיביא המפעמים לאביו
כדי שיברכו לפני מותו

יעקב הולך ומביא לאמו גדיי עזים
והיא סכינה מהם מפעמים ליעקב

(י) וְהִבְאֵתָהּ - ואתה תביא את המפעמים לְאָבִיךָ
וְאָכְלָהּ - והוא יאכל ממנו, וכל זאת בְּעֵבֶר - בשביל
אִשְׁרָךְ וּבְרַכְּךָ אֲבִיךָ לְפָנָי מוֹתוֹ^כ:

(יד) וַיֵּלֶךְ - הלך יעקב בעל כרחו אל הצאן וַיִּקַּח
- ולקח שני גדיי עזים וַיָּבֵא - והביא אותם
לְאִמּוֹ^כ, וַתַּעַשׂ - ועשתה מהם רבקה אִמּוֹ
מְפַעְפְּמִים - תבשילים ערכים בְּאִשְׁרָךְ אָהָב אָבִיו כְּדִי
שְׂתַהִיָּה לוֹ שְׂמַחַת הַנֶּפֶשׁ וַיְבֹרָא לַיָּדַי הַשְּׂרָאָת
הַשְּׂכִינָה^כ:

יעקב אומר לאמו, יהרי עשו שער ואני חלקי
(יא) וַיֹּאמֶר - אמר יעקב אֵל רַבְּקָה אִמּוֹ: הֵן -
הרי עָשׂוֹ אָחִי הוּא אִישׁ שָׂעִר - גופו מלא שעור,
וְאֲנִי - ואני הרי אני אִישׁ חֶלֶק בַּמְקוֹמוֹת הַלְלוּ:

רבקה לוקחת את בנדי עשו ומלבישה בהם את יעקב
(טו) וַתִּקַּח - ולקחה רַבְּקָה אֵת בְּנֵדֵי עָשׂוֹ בְּנֵהָ
הַגְּדֹלָה הַחֲמֹרָה - הנקיות^כ אִשְׁרָךְ בְּגָדִים אֵלֶיךָ הֵן
אֲתָהּ עֹשֵׂי בְּבִיטָה, וכיון שהיה כאן ענין של
רמאות לא רצה יעקב ללבושם בעצמו, וַתִּלְבְּשֵׁהוּ -
ועל כן הלבישה רבקה אֵת יַעֲקֹב בְּנֵהָ הַקָּטָן כְּדִי
שְׂתַהִיָּה דוֹמָה לְעֹשׂוֹ^כ:

יעקב חושש שאביו ימשש אותו,
יגלה שאינו עשו, ויקללו ולא יברכו

(יב) ועל כן אני חושש אשר אֲוִיִּי - שמא יִמְשֹׁשׁ
- ימשש אותי אָבִי בדרך חיבה כדי לנשקני^כ,
וַיִּמְצָא שְׂאֵנִי חֶלֶק וְהָיִיתִי - ובוזה אהיה בְּיַמִּי
- בעיני שכלו בְּמַתְעַתֵּעַ - כמצחק ברכי, וְהִבְאֵתִי -
וזה אביא עָלַי שְׂתֵי רַעוֹת: [א] קָלָה - שיקלל אותי
שלא יהיה לי עושר כלל; [ב] וְאִךְ לֹא תִהְיֶה לִי
הַבְּרָכָה שֶׁהוּא עֹתִיד לְבָרֵךְ אוֹתִי^כ:

רבקה מלבישה את עורות העזים
על ידיו ועל צווארו של יעקב

רבקה אומרת ליעקב שלוקחת הקלה על עצמה
ושייטשה בדבריה

(טז) וְאֵת עֹרֹת - חלקים של עורות של גְּדֵי
הָעִזִּים^כ הִלְבִּישָׁה רַבְּקָה עַל שְׂתֵי יָדָיו וְעַל חֶלְקֵת
- המקום החלק של צְּוֹארוֹ של יַעֲקֹב^כ כדי
שִׂדְמָה יַעֲקֹב לְעֹשׂוֹ אִם יִמְשֹׁשׁ יִצְחָק אֶת גּוֹפוֹ
ושערותיו:

(יג) וְהֹאמֶר - אמרה לָךְ - ליעקב אִמּוֹ רַבְּקָה:
אני לוקחת עָלַי ועל צווארי את קָלָתְךָ בְּנֵי אִם
חלילה יקלל אותך^כ, אִךְ - אבל שְׂמֵעַ - הֵבֵן בְּקִלְיִ
הדובר אליך וְלָךְ אל הצאן וְקַח מִשָּׁם בְּשִׁבְלֵי שְׂנֵי

רבקה נותנת ליעקב את המפעמים והמצה שהכניח
(יז) וַתִּתֵּן - ונתנה רַבְּקָה אֵת הַמְּפַעְפְּמִים - קרבן

הערות וצינונים

כשהוא כפוף ובוכה, ומתפלל שלא יבוש - שכל טוב. ועל כן
לא נאמר 'ירד' כמו שנאמר אצל אברהם 'ירד אברהם' -
הכוונה ע"י"ש. כת. ויוכל לברכו ברוח הקודש.
כט. ואף שהוא בנה הגדול, אך כיון שרשע היה, השתדלה
רבקה להעביר ממנו את הברכות - רמב"ן. ונקראו "חמודות"
גם כיון שחמד אותם מגמרוד, והיו אלו בגדים שהיו
מיוחדים לעשו לשמש בהם את אביו, וראה הוספות
וביאורים. ל. ולא עם נשיו. ראה הוספות וביאורים מדוע
היו הבגדים בבית אמו. לא. הכוונה, דע"ז מבעלי התוס'.
לב. ששערם דומה לשער האדם - חקוני. וכתב בספורנו
(להן פסק כ"ב) שאמנם רב ההבדל בין שער האדם לשל גדי,
אך ניתן לעבדו עד שידמה. לג. מכאן יש ללמוד כמה
היה עשו משונה, שמשש יצחק את יעקב בעור הגדי אף בגב
ידו ובצוארו - ריב"ש. וראה בהוספות וביאורים דברי
המדרש.

יח. ואף שביקש בשר צבי וביא לו בשר גדי, אך טעם הגדי
כטעם הצבי. יט. ועל ידי אכילת המפעמים, יברכך בלב
טוב, שאין השכינה שדה אלא בלב טוב ומתוך שמחה -
חקוני. כ. שהיה כולו מכוסה שיער, ואף ידיו וצווארו -
רד"ק. כא. או כדי לשום ידו עלי, כדרך חיבת האב אל
בנו, וכמשושו זה ימצאני חלק - רמב"ן. כב. ח"א, ר' מ'י
מיוחס. ראה עוד בהוספות וביאורים ממה חשש יעקב, וגם
מדוע לא חשש שיכידו בקולו. כג. כמו שאמר לו לבסוף
לאחר שברכו "הנה משמני הארץ" - ב"ר, בראשית זוטא.
כד. ראה הוספות וביאורים. כה. אמרה לו: בטוחה אני
שאם תקח "לי" לשמי בכדי לעשות רצוני ללא כוונה אחרת,
שלא יבואו עליך קללות, כי שלוחי מצוה אינם ניוקין -
חתי"ם. חנמ"ד. ראה הוספות וביאורים. כו. שתכליתו
שיהא הפסח נאכל על השובע, ויצחק יאכלנו קודם קרבן
הפסח - פרד"א. וראה עוד בהוספות וביאורים. כז. הלק

תבשיליא וית להמא די
 עבדת בידא דיעקב ברה:
 יח ועל לות אבוהי ואמר
 אבא ואמר הא אנא מן את
 ברי: יט ואמר יעקב לאבוהי
 אנא עשו בוכרך עבדית קמא
 די מלילתא עמי (ני" ל) קום
 בען אסתחר ואכול מצידוי
 גדיל די תברכנני נפשך:
 כ ואמר יצחק לברה מה דין
 אוחיתא לאשכחא ברי ואמר
 ארי זמין יי אלהך קרמי:
 כא ואמר יצחק ליעקב קריב
 בען ואמשונך ברי האת דין
 ברי עשו אם לא: כב וקרוב
 יעקב לות יצחק אבוהי
 ומשה ואמר קלא קלא
 דיעקב וידא ידוהי דעשו:
 כג ולא אשתמודעה ארי
 תואה ידוהי בידי עשו
 אחוהי שעירן (ני"י שערגון)
 וברכה:

וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשִׂתָּה בְּיַד
 יַעֲקֹב בְּנֵה: יח וַיָּבֵא אֶל־אָבִיו
 וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנָנִי מִי
 אֶתָּה בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־
 אָבִיו אֲנֹכִי עָשׂוּ בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי
 כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שָׁבָה
 וְאֶכְלֶה מִצִּידֵי בְּעֹבוֹר תְּבָרַכְנִי
 נַפְשֶׁךָ: כ ואמר יצחק אל־
 בְּנֹו מִה־זֶּה מִהֵרַת לְמַצֵּא בְּנִי
 וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֵלֶיךָ
 לְפָנַי: כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב
 גִּשְׁה־נָּא וְאִמְשַׁךְ בְּנִי הֵאֱתָה
 זֶה בְּנִי עָשׂוּ אִם־לֹא: כב וַיִּגַּשׁ

יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל
 יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יָדֵי עָשׂוּ: כג וְלֹא הִבִּירוּ כִּי־
 הָיוּ יָדָיו כִּי־עָשׂוּ אָחִיו שְׁעָרַת וַיְבָרְכֵהוּ:

רש"י

(יט) אנכי עשו בכרך. אנכי המציא לך, ועשו
 הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים, כאשר דברת
 אלי: שבה. לשון מיסב על השלמן, לכך ממורגס
 אסמך: (כא) גשה נא ואמשך. אמר יצחק
 בלבו, אין לך עשו להיות שם שמים סגור צפוי,
 וזה אמר כי הקרה ה' אליהך: (כב) קול יעקב.
 שמדבר בלשון מחנינים, קום נא, אבל עשו בלשון
 קנטוריא דבר, יקום אבי:

תולדות אהרן

[כב] הקול קול גיטין נז:

שימה בפיהם

שיט

את הציד לָפְנֵי בכדי להקל עליה:

יצחק מבקש מייעקב לגשת אליו

כדי שימשש אותו ויבדוק אם הוא עשו

(כא) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק אל יעקב: **נָשָׂה נָא** - גש אלי בבקשה ואמשש - ואמשש אותך בני, ואדע האתה - האם אכן אתה זה בני עשוי אם - או לא:

יצחק כמשש את יעקב ואומר שהקול קול יעקב

אך הידים שעירות כידו עשו

(כב) וַיִּנָּש - וניגש יעקב אל יצחק אביו, וימששו - ומישש יצחק את יעקב, ויאמר - ואמר יצחק: הנה סגנון דיבור הקל שאני שומע הוא קול יעקב שהוא בלשון תחנונים, והידיים אבל הידים השעירות הם הרי ידי עשוי:

יצחק אינו מזהה את יעקב

מפני ידיו השעירות, ומברכו

(כג) ואומר הכתוב: וְלֹא הִפִּירוּ - יצחק לא הכיר שהוא יעקב כי - משום שהיו ידיו של יעקב כידיו - כמו ידי עשוי אחיו, והיינו שערת, וחוש המישוש הכריע, וכיון שחשד יצחק ביעקב לכן בתחילה פייסו ויברכהו - ובירכו שלא תזיק לו הקפדתו:

חגיגה וקרבן פסח וְאֵת הַקֶּהם - מצה אשר עשתה - שהכינה ביד יעקב בנה:

יעקב נכנס אל אביו המתפלא על הגעתו המהירה

ושואלו מי הוא

(יד) וַיֵּבֵא - ונכנס יעקב אל אביו ויאמר - ואמר יעקב: אבי! יצחק התפלא איך הגיע עשו כל כך מהר, ויאמר - וענה יצחק: הַגַּזִי - הנה אני, מי אתה בני:

תשובת יעקב המשתמעת לשני פנים

(יט) וַיֹּאמֶר - אמר יעקב אל אביו באופן שלא הוציא דבר שקר מפיו: אָנֹכִי - אני, עשוי (הוא) בְּכַרְךָ, עשיתי (כמה וכמה דברים) פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ אֵלַי (בפעמים אחרות), קוים נא - בבקשה ממקומך, שְׁבֵה - והסב סביב השולחן וְאֶכְלָה מִצִּידִי - ואכול ממזוניי בְּעִבּוֹר שֶׁעַל יְדֵי הַשְּׂמֵחָה והשובע תשרה עליך השכינה אשר על ידם תִּבְרַכְנִי נְפִשְׁךָ:

יצחק מתפלא על מהירות מציאת הציד

ויעקב עונה שה' עזרו

(כ) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק אל בנו: מַה זֶה שַׁמְרָתְךָ כֹּךְ לְמַצֵּא את הציד בני, ויאמר - אמר יעקב: כִּי בִזְכוּתְךָ הִקְרָה - זימן ה' אליך

הערות וצינונים

ליצחק "הקרה נא לפני היום וכו'" - ד"ע. מה. כאן לא אמר הכתוב "אל בנו" כבפסוק כ', כי אמר יצחק שמא הפעם הוא יעקב - שב"ם. מו. אמר רבי אושעיא בשעה שאמר יצחק ליעקב "גשה נא ואמושך בני" נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעה, וזימן לו הקב"ה שני מלאכים (מיכאל וגבריאל - ש"א מדרש הגדול) אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אווזין אותו כמרפקו כדי שלא יפול - ב"ר נח, ג'. מו. שכאשר שמע את בנו אומר "ה' אלוךך" אמר בלבו, הרי אין דרך עשו להיות שם שמים שגור על פיו. וראה בהוספות וביאורים כיצד חשבו לצדיק אם כך היתה מידתו. מה. וטיבב ה' שיגע בו נגיעה קלה בידו בלבד, כי אם היה ממשש בחזקה דרך בדיקה, היה העור שעל ידי יעקב מתנודד ונשמט, והיתה ההערמה מתגלה - הכוח"ק, דמ"א. מט. שלא היה ניכר הברל בקולם זה מזה, אלא רק בסגנון דיבורם - דמב"ן. נ. אבל את חלקת צואריו לא מישש - ד"ק. נא. שסמך על ידיו השעירות, כי קולו של אדם יכול להשתנות, אבל את טבע ידיו אינו יכול לשנות - גו"א. נב. שהחושד את חברו כדבר שאין בו צדין לפייסו, ולא עוד אלא שצדין לברכו - ספורו. וכמו שמצאנו בחז"ל (מ"ק כ"ה. ב) שאם הקפידו בליבם על הזולת היו מביאים עליו קללה - אה"ח הק.

לד. שהיו ליל הסדר היה, והיה צריך לאכול גם כזית מצה שנאמר "בערב תאכלו מצות". והיה הפסח צלי אש על ראשו על כרעיו ועל קרבו - רד"ק, ביאורי רש"י. וראה עוד בהוספות וביאורים. לה. היא דרך צניעות, שקרא לאביו בתחילה, ואחר כך דיבר עמו, וכדרך שפנה ה' אל אברהם בעקידה, וכן אצל משה נאמר "ויקרא אל משה" ואחר כך "וידבר אליו" - מדרש אגדה. וראה בהוספות וביאורים שכאומר "אביו" גשא עינו לאביו שבשמים. לו. ס"ד. לז. המשתמע לשני פנים. לח. היינו בכור ללידה, שהרי יעקב קנה את הבכורה ממנו - ב"ב. לט. רא"ס. מ. רש"י להקן פסוק ב"ב. עיי"ש. שכן דרך המסובים לשבת סביב לשולחן - הערוך. ויתכן שמרומז כאן מנהגנו להסב בליל הסדר, שהרי היה הדבר בליל פסח - שו"א, ס"ד. מא. "צידו" פירושו 'מוזני' כמו שנאמר (ישע"ש ט. י"ד) "ויקחו האנשים מצידים" שפירושו ממזוגם - רבינו בחיי. מב. יעקב, שלעת עתה חושב עדין יצחק שהוא עשו. מג. הרי דרכם של ציידים, לשטוח חרמים ומצודות ולארוכ לציידם, שהוא דבר העורך זמן רב, ואתה מיהרת כאדם הלוקח מערו - שב"ס. מד. שה' משיג עליך ביותר - ראב"ם. ואין "הקרה" לשון 'מקרה' אלא פירושו שהודמן לו הציד בקלות, וכשם שאמר אליעזר כשהלך לבקש אשה

כד וַאֲמַר אֶת־דִּין בְּרִי עֲשׂוּ
וַאֲמַר הָא אָנָּא: כה וַאֲמַר
קָרִיב קָדְמִי וְאִיכּוֹל מְצִידָא
דְּבָרִי בְדִיל דִּי תִבְרַכְנָךְ וְנַפְשִׁי
וְקָרִיב לָהּ וְאֶכֶל וְאִתִּי (נ"י
וְאֶעֱלֶה) לָהּ תִּמְרָא וְשִׁתִּי:
כו וַאֲמַר לָהּ יִצְחָק אָבִוּהִי
קָרִיב בְּעֵץ וְנִשְׁק לִי (נ"י וְשִׁק
לִי) בְּרִי: כז וְקָרַב וְנִשְׁק לָהּ
וְאָרַח יָת רִיחָא דְלִבְנִשְׁוֹהִי
וְבִרְכָה וַאֲמַר חַוִּי רִיחָא דְבָרִי
בְּרִיחָא דְחַקְלָא דִּי בְרַכָּה יָי:
כח וַיִּתֵּן לָךְ יִי מַטְלָא דְשָׁמַיָא
וּמְטוּבָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוֹת
(נ"י וְסְגִיּוֹת) עֵיבוֹר וְחִמְרָ:
כט וּפְלַחְנָךְ עֲמִמִּין
וְלִשְׁתַּעְבְּדוֹן לָךְ מִלְּבָן הָוִי
רַב לְאַחִיךָ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי

כד וַאֲמַר אֶת־הַזֶּה בְּנֵי עֲשׂוּ וַאֲמַר
אָנִי: כה וַאֲמַר הַגֵּשָׁה לִי וְאֶכְלָהּ
מְצִיד בְּנֵי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי
וַיִּגַּשׁ-לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׁתֶּה:
כו וַאֲמַר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גֵּשָׁה-
נָא וְשָׁקֶה-לִּי בְּנֵי: כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁק-לוֹ
וַיִּרַח אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ
וַאֲמַר רְאֵה רִיחַ בְּנֵי כְרִיחַ שְׂדֵה
אֲשֶׁר בָּרַכְוּ יְהוָה: שְׁשִׁי כח וַיִּתֵּן-לָךְ
הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי

הָאָרֶץ וְרֹב דְּגָן וְתִירֵשׁ: כט יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ
וַיִּשְׁתַּחֲוּ קָרִי לָךְ לְאֲמִים הָיָה גְבִיר לְאֲחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אַרְרִיךָ אָרוֹר וּמְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ:

רש"י

וממנו למד שלמה, כשעשה הציט סידר מפלגתו,
ישראל שהוא בעל אמונה ומנדיק עליו הדין, לא
יקרא עליך סגור, לפיכך ונחם לאיש מדרכיו אשר
חדע את לבבו (מלכ"ט ט, ט), אבל נכרי מחוסר
אמונה, לפיכך אמר ואתה משמע השמים וגו' ועשית
ככל אשר יקרא אליך, הנכרי, צין ראוי צין שאינו
ראוי מן לו, כדי שלא יקרא עליך סגור. ברש"י יסן
מדויק: (כט) בני אמך. ויעקב אמר ליהודה בני
אביך, לפי שהיו לו בניו מכמה אמהות, וכלן שלא
נשא אלא אשה אחת, אמר בני אמך (כ"ד ט, ד):
ארריך ארוור ומברכיך ברוך. ונצלעס הוא
אומר מצרפך צרוך וארריך ארוור, הנדיקים מחלמס

(כד) ויאמר אני. לא אמר אני עשו, אלא אני:
(ס) וירח וגו'. והלא אין ריח רע יוסר משטף
העוים, אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן:
כריח שדה אשר ברכו ה'. שנמן בו ריח טוב,
זה שדה מפומים, כן דרשו רז"ל: (כט) ויתן לך.
יסן ויסזור ויסן (כ"ד ט, ג). ולפי פשוטו מוסב לעמן
הראשון, ראה ריח בני שנמן לו הקצ"ה, כריח שדה
וגו', ועוד יסן לך מטל השמים וגו': מפלג
השמים. כמשמעו, ומדרש אגדה יש להרצה פנים.
(דבר אמר, מהו האלהים, צדין, אם ראוי לך, יסן
לך, ואם לאו לא יסן לך, אבל לעשו אמר, משמני
הארץ יהיה מושגך, צין נדיק צין רשע יסן לך.

תולדות אהרן

[כז] וירח את סנהדרין לו. ראה ריח תענית כט:

שימה בפיהם

שכא

לֹא יַעֲקֹב בִּידוֹ. בְּגִיד יַעֲקֹב הִרְחִיחַ רִיחַ גֵּן עֵדֶן¹,
 וַיִּרְחַח - והריח יצחק אֶת רִיחַ בְּגָדָיו שֶׁל יַעֲקֹב
 וַיִּבְרָכֵהוּ - ובירך אותו בברכות דלהלן², וַיֹּאמֶר -
 ואמר יצחק: רָאָה - שים לב אשר רִיחַ הַבְּגָדִים
 שֶׁלְךָ בְּנֵי הוּא פְּרִיחַ - כמו ריח שְׂדֵה שֶׁל אֲתוּרוּגִים
 אֲשֶׁר בְּרִכּוֹ ה' בְּרִיחַ טוֹב³:

יצחק מברך את יעקב בשם פירות, תבואה, ויין
(כח) וַיִּתֵּן לָּהּ הָאֱלֹהִים - כורא ומנהיג העולם
 יתן לך⁴ ברכה: [א] מַפְרֵץ אֲשֶׁר יֵרֵד לְךָ מִן
 הַשָּׁמַיִם⁵; [ב] וּמַשְׁמָנֵי - מפירות שמנים אשר
 תצמיח לך הָאָרֶץ⁶; [ג] וְרֶבֶךְ דָּגָן - ותהיה לך
 תבואה רבה; [ד] וְתִירֵשׁ - יין⁷ רב:

יצחק מברכו שהאומות ישתעבדו תחתיו, מקליו
 יקוללו, ומברכו יבורכו

(כט) [ה] יַעֲבֹדוּךָ - יעבדו עבורך שמים⁸;
 [ו] וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָּךְ לְאֲמִים - בני ישמעאל שהם מזרע
 אברהם⁹; [ז] הַיְהוָה גְּבִיר - תהיה שר וארון לְאֲחֵיךָ
 - עשו ואלופיו; [ח] וְאֵף יִשְׁתַּחֲוּוּ לָּךְ בְּנֵי אֲסֻף -
 בני עשו, כי יהיו כפופים ונכנעים תחתך¹⁰;
 [ט] אֲרִיךְ - כל אחד מהמקללים אותך יהיה
 בעצמו אָרוּר - מקולל¹¹; [י] וּמִבְּרַכְיָךְ - כל מי
 שיכרך אותך יהא בָרוּךְ - מבורך¹²:

יצחק אומר שנראה כי הוא באמת עשו,
 ויעקב עונה אנו

(כד) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק: נראה לי שאכן אֲתָח
 זֶה בְּנֵי עֵשָׂו¹³. וַיֹּאמֶר - אמר יעקב: אָנֹכִי:

יצחק מבקש שיגיש לו האוכל ויברכו,
 יעקב עושה כדבריו וסביא גם יין

(כה) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק אל יעקב: הַנִּשְׂחָה לִּי
 וְאֹכְלָה - ואני אוכל מִצֵּיד בְּנֵי לְמַעַן אֲשֶׁר עַל יַדִּי
 האכילה אבוא לידי שמחת הנפש ובכך תִּבְרַךְךָ
 נַפְשִׁי¹⁴. וַיֵּגֶשׁ - והגיש יעקב את המאכל לו -
 ליצחק אביו וַיֹּאכְל - ואכל יצחק, וַיִּבֶא - והביא
 יעקב לו - ליצחק גם יין וַיִּשְׂתֶּה - ושתה יצחק
 מהיין¹⁵:

יצחק מבקש סיעקב שיגיש אליו וינשק אותו בידו

(כו) וַיֹּאמֶר - ואמר אֲלֵיוּ יַצְחָק אָבִיו: נִשְׂחָה נָא
 - גש עכשיו אלי וּשְׂקָה - ותנשק לי בְּיָדִי, בְּנֵי, כִּד
 שחשרה עלי רוח הקודש מתוך שמחה¹⁶:

יעקב ניגש ונשק לאביו, ושיבח יצחק את הריח הטוב
 שנכנס עם יעקב וברכו

(כז) וַיֵּגֶשׁ - וניגש יעקב אל אביו וַיִּשְׂק - ונשק

הערות וצינונים

והתבואות שבאים על ידו - רא"ם. ראה בהוספות וביאורים
 ברכו רש"י יזמירש אגדה יש להרכה פנים.
 סג. העמיד. וכענין שנאמר "חמאת בקר וחלב צאן" -
 חזקוני. סד. ריב"ש. סה. אלו משפחות שאר בני נח,
 הם הע" אומות שיצאו ממנו - שכ"ט. ולא תצטרך לעבוד
 עבודת אדמה כדי שיהיה לך דגן ותירוש. סו. שנאמר
 עליהם (לעיל כ"ה. ס"ז) "אלה בני ישמעאל וגו' נשיאים
 לאֲמָתָם". ולא ישתחוו לך רק בני נח שאין להם שום
 שייכות עם אברהם. סז. הזכרת קאם מבוררת יותר
 מהזכרת האב, ולכן יצחק שהיתה לו אשה אחת אמר "בני
 אמך". אבל יעקב שהיו לו כמה נשים אמר ליהודה (להלן
 מ"ה. ט"ו) "בני אביך" ואף שאינו מבודד כמו "בני אמך",
 מפני שקלל בכך את כל אחיו. סח. ראב"ע. יצחק הזכיר
 ליעקב את המקללים והמצערים אותו בתחילה, שכך היא
 הדרך בה נוהג ה' כלפי צדיקים, שתחילתן יסורים וסופן
 שלווה, וכל זה כדי שיכירו ברוב טובו וחסדו שנוהג עמהם
 - בא"י. סט. לאחר שיסבול ויצטער מהקללות, יברכו
 אותו ותהיה לו שלווה, ואילו כלעם אף שבידך את ישראל,
 אך כיון שעם הגויים נוהג ה' שתחילתן שלווה וסופן יסורים,
 לכן הזכיר בתחילה את הברכה ואחר כך את הקללה, כפי
 הסדר שהוא עצמו מונהג ורגיל בו, וראה עוד ברש"י.

נג. רשב"ם. אוח"ח הק'. וכיוון שבכדי לדרך יש לעורר
 בתחילה אהבה למתברך, על כן הזכיר אותו בשמו. שהזכרת
 השם מועילה לעורר את האהבה - העמ"ד.
 נד. ובמחשבתו חשב: אני יעקב, ואינו עשו, ולכן לא ענה
 יק' אלא אני, דהיינו אני מי שאני - מהר"ו. נה. ס"ד.
 נו. את היק הביא המלאך מיכאל ליעקב מגן עדן, מהיין
 המשומר בענביו שנגנו מתחילת בריאת העולם - תרגום
 ירושלמי המיוחס ליב"ע. והיה היק רמו לדי' כוסות - פרדס
 יוסף. וראה עוד בהוספות וביאורים. נז. וכן כדי לסבב
 דביקותן של שתי הנפשות הנכבדות זו בזו באותה שעה -
 ראב"ם. נח. וריח זה גירש את ריח שער העזים - יפ"ת.
 נט. הכוונה לכגדיו הרחניים, דהיינו מעשיו הטובים שהם
 חלקו בגן עדן, שהרי ריח גן עדן נכנס עמו - ב"ב. ראה
 עוד בהוספות וביאורים. ס. במ"ח על פי דברי התוס'
 תענית כ"ט. ב' ד"ה של תפוחים. ס"ד. ובאומרו "ראה" אין
 זה ציווי לאדם מסוים, אלא למי שיהיה, והוא על דרך
 המליצה - רד"ק. סא. ראה בהוספות וביאורים דברי
 רש"י, בטעם הדבר שהזכיר יצחק בברכתו שם 'אלוקים' וכן
 אופן נוסף לביאור הפסוק. וכונת "ויתן" שיהא כך באופן
 תמידי ללא שיעור ונבול, וזאת כונת דברי רש"י ויתן
 ויחזור ויתן' עד אין קץ גו"א. סב. היינו הפירות

אמך מלטטיף יהון ליטין
 ומברכיף יהון בריכין:
 ל והנה פד שיצי יצחק
 לברכא ית יעקב והנה ברם
 מפק נפק יעקב מלות אפי
 יצחק אבוהי ועשו אהוהי
 אתא (נ"י על) מצידה:
 לא ועבד אף הוא תבשילין
 ואעיל לות אבוהי ואמר
 לאבוהי יקום אבא ויכול
 מצידא דברה בדיל די
 תברכני נפשך: לב ואמר לה
 יצחק אבוהי מן את ואמר
 אנא ברך בורך עשו:
 לג ותה יצחק תהא רבא עד
 לתרא ואמר מן הוא דיכי
 דצד צידא ואעיל לי ואכלית
 מכלא עד לא תיעול וברכתה
 אף בריך יהי: לד פד שמע
 עשו ית פתגמי אבוהי וצוח
 צוחא רבא ומרידא עד

ו ויהי כאשר פלה יצחק לברך
 את יעקב ויהי אך יצא יצא
 יעקב מאת פני יצחק אביו
 ועשו אחיו בא מצידו: לא ועשו
 גם הוא מטעמים ויבא לאביו
 ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל
 מציד בני בעבר תברכני נפשך:
 לב ויאמר לו יצחק אביו מי אתה
 ויאמר אני בנך בכרך עשו:
 לג ויחרד יצחק חרדה גדלה
 עד מאד ויאמר מי אפוא הוא
 הצד ציד ויבא לי ואכל מכל

בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה: לד כשמע
 עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה
 עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי:

רש"י

איפוא. לשון לעלמו, משמש עם כמה דברים.
 דבר אחר איפוא, איה פה, מי הוא ואיפוא
 הוא הנד ציד: ואכל מכל. מכל טעמים
 שבקממי לטעום טעממי צו (נ"י טו, ט): גם
 ברוך יהיה. שלא תאמר, אילולי שרמה יעקב
 לאציו לא נעל את הברכות, לכך הסמים וברכו
 מדעמו (טס):

יסורים וסופן שלום, ואוריהם ומלעריהם
 קודמים למברכהם, לפיכך יתק הקדים קללת
 אוריים לברכה מברכים, והרשעים תחלתן שלום
 וסופן יסורין, לפיכך בלעם הקדים ברכה
 לקללה: (ל) יצא יצא. זה יולא וזה צא:
 (לג) ויחרד. כמרגמו ומוה, לשון תמיה.
 ומדרשו, ראה גיהנם פסוקה ממסמיו: מי

תולדות אהרן

[ל] מאת פני טובה ה: [לג] מי אפוא ב"ב טו. ואוכל מכל סוטה ה. ב"ב יו.

שימה בפיהם

שכג

עשו בא לקבל ברכותיו

וַיֹּאמֶר - אמר לו עשו: אָנִי בְנֵךְ בְּכֹרֶךָ עֲשׂוֹ:

יצחק חרד ושואל מי הוא שכבר הביא לו ציד וברכו, וחוזר ומברכו שוב

(לג) וַיִּחְרַד יִצְחָק - ויצחק חרד חֲרָדָה גְדֹלָה - פחד גדול עַד מְאֹד¹⁷, וַיֹּאמֶר - ואמר מי אֲמֵינָא - אם כן מי היה והיכן הוא¹⁸ הֲצַד צִיד וַיָּבֵא - והביא מִי מטעמים שעשה וְאָכַל - ואכלתי מתבשילו וטעמתי בו מִפִּלְטָה הטעמים שבקשתי לטעום בְּפִתִּים תְּבֹאָה - קודם שבאת אלי וְאָבְרָכָהּ - וכבר ברכתני אותו שלא מדעתי, נָם - אף עכשיו שידוע אני שאינו עשו, מכל מקום בְּרוּךְ יְהוָה - שמצאתיו ראוי לברכה¹⁹:

כאשר שומע עשו שנתן אביו הברכות ליעקב צועק ומבקש גם הוא ברכה

(לד) בְּשִׁמְעֵי - כאשר שמע עֲשׂוֹ אֵת דְּבַרֵי אָבִיו שנתן הברכות ליעקב, וַיִּצְעַק - כעס עשו וצעק צְעָקָה גְדֹלָה וּמְרָה עַד מְאֹד¹⁸, וַיֹּאמֶר - ואמר עשו לְאָבִיו: בְּרַכְנִי נָם אָנִי - ברוך אף אותי, אָבִי:

כשמסיים יצחק לברך את יעקב מניע עשו מן השדה **(ל)** וַיְהִי - וכך היה מִיד בְּאֲשֶׁר בָּלָה - כשגמר יִצְחָק לְבָרֶךְ אֵת יַעֲקֹב, וַיְהִי אָךְ - כאשר רק יצא יִצְחָק יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי - מלפני יִצְחָק אָבִיו ועדיין לא השלים יציאתו¹⁷ וְעֲשׂוֹ אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב בָּא - הגיע מיד מְצִידוֹ מהציד שלו בשדה¹⁸:

גם עשו מכין מטעמים ומבקש מאביו לקום לאכול מצידו ולברכו

(לא) וַיַּעַשׂ - ועשה נָם הוא - עשו מִטְעָמִים בבית אביו יצחק וַיָּבֵא - והביא את התבשילים לְאָבִיו¹⁷, וְרָאָה אֵת אָבִיו מִתּוֹמָנִס, וַיֹּאמֶר - אמר עֲשׂוֹ לְאָבִיו: יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹוֹי בְּעֵבֶר הַתְּבַרְכְּנִי נָם שָׂשָׁךְ¹⁹:

יצחק שואל את עשו מי הוא ועונה שהוא עשו בכורו **(לב)** יצחק חשב שהנכנס הוא יעקב, כי חשב שכבר אכל מציד עשו וברכו, ורצה לדעת האמת, וַיֹּאמֶר - על כן אמר לו יִצְחָק אָבִיו: מִי אַתָּה.

הערות וצינונים

בשם המזרח (כיר, ס"ו, ב'): לאחור שאמר לו עשו שהוא בנו, ראה יצחק את הגיהנום פתוחה מתחתיו של עשו, או וַיִּחְרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מְאֹד והתכוו לו שאין תוכו כבדו כפי שחשב עליו תמיד. עז. חיבת הא שייכת גם לחיבת 'מי' וגם לחיבת 'איפה'. עז. שהיתה בו ברכת ה'. יש מפרשים "מכל" ראשי תיבות: כויה מצה לאחוריה, שכבר אכל מצה אחר קרבן הפסח, והיה אסור לו לאכול יותר באותו הלילה - ס"ד. י"מ "במרמה" (פסוק לה) בגי' אפיקומן. עט. כיון שבתחילה התכוון לברך את עשו משום שחשב שהוא ראוי לכך, אבל עתה שהתגלה קלונו שאין תוכו כבוד, שנכנס גיהנום עמו, וגם טעם במאכלו של יעקב כל טעם שרצה, גילה דעתו שזהו רצונו מתחילה לברך את הראוי, והחזיק הברכה ליעקב - נח"י, ב"ב. אופן אחר הביא רש"י מהתנחומא (להלן פסוק ל"ח) שיצחק היה חושש שמא עוון יש בו ששינה את סדר היחס ובירך קודם את הקטן (זה היה תחודה הנכד בתחילת הפסוק, ולא ממה שראה גיהנום פתוחה תחתיו של עשו), והתחיל עשו מצעק "ויעקבני זה פעמים", שאל אותו יצחק מה עשה לך, אמר לו: "את ברכתי לקח", אמר יצחק, אם כן, עכשיו שאני רואה שברכתני את הבכור ולא שיניתי היחס, "גם ברוך יהיה" (ולפיכך זה נכתב הנתחום על דרך יאין מקדם ומאחר בתורה) (מפני ש"גם בחך יהיה צריך להיות לפי זה בסוף פסוק ל"ח). אף שהוא באחר העניין עצמו, כיון שהוא על דרך אמרה. בא"י. פ. וגם הסכים על הברכה, ואמר "גם ברוך יהיה" - מלבי"ם. פא. ראב"ם.

ע. נאמר "ויהי" שהוא לשון צער, שאם יעקב היה מקבל גם את ברכות עשו, היתה נאכדת תְּלִקֹת אדום - אוח"ח חק. עא. אך" בא למעט, שטרם השלים יציאתו ובעמדו אחרי הדלת נכנס עשו, ולא ראהו כיוון שהנכנס ממקום אחר לכית אפל אינו רואה בתחילה מה שבאפילה, וכאשר נכנס עשו לפנים ברח יעקב, ועל כן נאמר ב' יציאות "יצוא יצא", שיצא בתחילה מלפני אביו אל מאחורי הדלת, ולאחר מכן יצא לגמרי מן הבית - חזקוני, שו"א, ס"ד. עב. לא הקדים עשו לבא, כמובא במדרש תנחומא, ששלח ה' שטן לעשו ולא הניחו לצוד עד שיבא יעקב ויטול את הברכות, והיה העניין על זה הדרך: היה עשו רץ וצד צבי, וקושרו ומניחו, ורץ ותפס אחר וקושרו ומניחו, והשטן מתירן ומכריחן, והיה עשו בא ולא היה מוצא אחד מהן, וכן עשה ב' או ג' פעמים עד שנכנס יעקב ונטל את הברכות, ובת"י מובא שכיון שכן מצא עשו כלב והרגו ועשה זה תכשילין והביא לאביו. עג. על פי תרגום ירושלמי המיוחס ליו"ב"ע, היה זה כלב טמא שהרגו עשו ועשה ממנו מטעמים לאביו. עד. שהיה מנגמם אחר אכילתו - חזקוני. עה. יעקב דיבר בלשון תחנונים "קום נא שבה" ואין נא אלא בקשה, ואמר לו לשבת ולאכול ודיבר אתו בלשון נוכח. אבל עשו לא אמר לו לקום מן המקום אשר הוא עומד שם ולשבת במקום המוכן לאכילה, ולא הזכיר לשון "נא", ודיבר בלשון נטות מרוב רום לבכו - רש"י לעיל פסוק כ"ב, כלי יקר. עו. שהיו חשב עד עתה שכירך את עשו. אופן אחר ברש"י

לְחַדָּא וְאָמַר לְאַבְרָהָי בְּרַכְנִי
 אָף אָנָּא (נ"י ל"י) אָבָא:
 לֵה וְאָמַר עַל אַחֲוָי בְּחֻמְתָּא
 וְקָבִיל בְּרַכְתְּךָ: לו וְאָמַר לְאוֹת
 קָרָא שְׁמָה יַעֲקֹב וְכַמְנִי דְנָן
 פְּרַחֲוִין זְמַנִּין יֵת בְּכִירוּתִי
 נְסִיב וְהָא קָעַן קָבִיל בְּרַכְתִּי
 וְאָמַר הֲלָא שְׁבַקְתָּ לִּי
 בְּרַכְתָּא: לו וְאַתִּיב יַצְחָק
 וְאָמַר לְעֵשׂוּ הָא רַב שׁוֹתֵה
 לָךְ (נ"י עֲלוֹךְ) וְזֵת כָּל אַחֲוָי
 יִהְיִית לֵה לְעַבְדִּין וְעִיבֹר
 וְחָמַר סְעֻדָּתָה וְלָךְ הֲכָא מָה
 אָעֲבִיד בְּרִי: לח וְאָמַר עֵשׂוּ
 לְאַבְרָהָי הַבְּרַכְתָּא חָדָא הִיא
 לָךְ אָבָא בְּרַךְ לִי אָף אָנָּא
 אָבָא וְאַרְיִים עֵשׂוּ קָלָה וְכָבָא:
 לט וְאַתִּיב יַצְחָק אַבְרָהָי וְאָמַר
 לֵה הָא מְטוֹבָא דְאַרְעָא יֵהָא

לֵה וְיֵאמֹר בָּא אַחִיךָ בְּמַרְמָה וַיִּקַּח
 בְּרַכְתְּךָ: לו וְיֵאמֹר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ
 יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת־
 בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עִתָּה לָקַח
 בְּרַכְתִּי וַיֵּאמֹר הֲלֹא־אֶצְלַת לִי
 בְּרַכָּה: לו וַיַּעַן יַצְחָק וַיֵּאמֹר לְעֵשׂוּ
 הֲנִן גְּבִיר שְׁמַתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֲחָיו
 נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים וְדָגַן וְתִירֵשׁ
 סָמְכַתִּיו וְלָכֵה אִפּוּא מָה אַעֲשֶׂה
 בְּנִי: לח וַיֵּאמֹר עֵשׂוּ אֶל־אָבִיו
 הַבְּרַכָּה אַחַת הוּא־לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי

גַּם־אֲנִי אָבִי וַיֵּשֶׂא עֵשׂוּ קִלּוֹ וַיִּבְרַךְ: לט וַיַּעַן יַצְחָק
 אָבִיו וַיֵּאמֹר אֱלֹו הִנֵּה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ

רש"י

ל"י: אצלת. לשון הפרשה, כמו ויאלל (ס"ח ו"ג):
 (לו) הן גביר. ברפס ז' שביעית היא, והוא עושה
 אומה ראשונה, אלא אמר לו, מה מועלת לך
 צברסה, אם תקנה נכסים שלו הם, שהרי גביר
 שמתיו לך, ומה תקנה עבד קנה רבו: ולכֵּה
 אפוא מה אעשה בני. ליה איפא חנקש מה
 לעשות לך: (לח) הברכה אחת. ה"ל ז' משמשת
 לשון חימה, כמו הבמתים (במדבר יג, יט), השמטה
 היא (שם כ), הכמות נבל (שמואל"ג ג, ג):
 (לט) משמני הארץ וגו'. זו איטליא"ה של יון
 (כ"ד סג ו):

(לה) במרמה. בחכמה: (לו) הכי קרא שמו.
 לשון חימה הוא, כמו הכי אחי אחי (להגן ט),
 טו, שמה לכך נקרא שמו יעקב, על שם סופו
 שהוא עמיד לעקבני. מנחומא (תולדות כג), למה חרד
 יצחק, אמר, שמה עון יש בי שבכתי קטן לפני
 גדול, ושמי סדר היחס, המחיל עשו מנעק
 ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך,
 אמר לו את צורתי לקח, אמר, נכך הייתי מלך
 וחרד, שמה עברתי על שורת הדין, עכשיו לצבור
 צרכתי, גם צרוך יהיה: ויעקבני. כמרגמו וכמני,
 ארצני. וארצ, וכמן. ויש מחרגמין ומכמני, נחכס

תולדות אהרן

[ל"ן הכי קרא ברכות ז': [ל"ן וחירש סנהדרין ע'. [ל"ן הברכה סנהדרין קא:

שימה בפיהם

שכה

קָךְ - עליך וְאֵת כָּל אֲחֵיו נְתַתִּי לִי לְעֲבָדִים¹⁰, וְאֵף דָּגַן וְתִירֹשׁ נְתַתִּי לוֹ כְּמִקְרָתִי - השענתי אותו בכך משען בטוח שיוכל לעבוד את ה', וְקָרְבָה - ולך אִסּוּא - היכן אתפש ואמצא לך ברכה, לכן מָה אֲנִישָׂה בְנֵי הָרִי לֹא נִשְׁאָר לִי בְמַה לְכַרֵךְ אוֹתְךָ¹¹:

עָשׂוּ מִבְּקֶשׁ מִיִּצְחָק שִׁיבְרַךְ גַּם אוֹתוֹ וּמְרִים קוֹלוֹ בְּכִבִּי (לח) וַיֹּאמֶר - אִמְרֵי עֲשׂוּ אֵל אֲבִיו: הַבְּרָכָה אַחַת הוּא קָךְ אָבִי - וכי כל הברכות שלך בענין אחד הן אשר את כולן קיבל יעקב¹², בְּרַבְּנֵי גַם אֲנִי - תברך גם אותי אָבִי בְּבִרְכָה שֶׁהִיא הַיִּפְךָ בְּרִכַּת יַעֲקֹב כְּדֵי שֶׁלֹּא יִחְפֹּץ בָּהּ וְלֹא יִטְלֶנָה מִמֶּנִּי¹³, וַיִּשָּׂא - והרים עָשׂוּ אֵת קִלְוֹ וַיִּבְרַךְ - ובכה ומרוב צער על שנשמטה ממנו הברכה¹⁴:

יצחק סברך את עשו שיגור במקום משוכה
הניזון מסל של ברכה

(לט) וַיַּעַן - עֵנָה וַיִּצְחָק אָבִיו - אבִי עָשׂוּ לְדַבְרֵיו וַיֹּאמֶר אָלָיו - ואמר לו: הֲנִיחָה אוֹכַל לַתַּת לְךָ בְּרִכָּה זוֹ?¹⁵ [א] מִשְׁמֵנֵי הָאָרֶץ - מקומות מן המשובחים בארץ יִהְיֶה מִן־שֶׁבֶדָה - מקום מגוריה¹⁶:

יצחק אומר לעשו שבא יעקב בחכמתו ולקח ברכתו (לה) וַיֹּאמֶר - אִמְרֵי יִצְחָק אֵל עָשׂוּ: מָה אֵלֶי אֲחִיךָ [יעקב] בְּמִקְרָבָה - בחכמה¹⁷ וַיִּסַּח - ולקח את בְּרַבְּרָתְךָ - הברכה שרציתי לברך אותך:

עָשׂוּ אוֹמֵר, וְכִי עַל כֵּן נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
עַל שֶׁם שֶׁלֹּקַח אֵת בְּכֹרְתִי וּבְרִכְתִּי

(לו) וַיֹּאמֶר - אִמְרֵי עָשׂוּ: קָכִי - אוֹלֵי קָרָא הַקּוֹרָא אֵת שְׁמוֹ שֶׁל אֲחִי בְּשֵׁם יַעֲקֹב¹⁸ עַל שֶׁם שְׁנוּהַג לֵארוֹב לְאַחֲרֵים, וַיַּעֲקֹבֵנִי - שהרי ארב לי בתחבולותי וְהָ פַעְמִים - שתי פעמים¹⁹: [א] אֵת בְּכַרְתִּי - הבכורה שלי לְקַח מִמֶּנִּי: [ב] וְהִנֵּחָ שְׂפָתָה לְקַח גַּם אֵת בְּרַבְּרָתִי. וַיֹּאמֶר - אִמְרֵי עָשׂוּ לְאֲבִיו: הֲלֹא - הרי אֲצִלְתָּ - הפרשת לִי בְּרַבְּרָה וְעַל כֵּן בִּרְכַנִּי בְּבִרְכָה שֶׁהִכַּנְתָּ עֲבוּרִי:

יצחק עונה לעשו שלאחר ברכתו ליעקב
לא נותר כסה לברך אותו

(לז) וַיַּעַן - עֵנָה וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר - ואמר לְעֵשָׂו: הֲנִי הָרִי גְבִיר - שר ואדון שְׁמֵתִיו - שמתי את יעקב

הערות וציטוטים

כאשר תריד" וגו' - רש"י תהלים 9, ו'. צ. שכ"ס. לא אמר לו "יתן לך האלוקים" כמו שאמר ליעקב, כי רק ליעקב נתן ברכות אלוקיות התלויות בהשגחת ה', אך לעשו נתן טובה התלויה בטבע הארצות ומוגם, ולכן פתח ואמר לו "הנה", כאומר 'מוכנים הם כבר לך' - ד"ד. אולם הרמב"ן פירש שאמר לו 'הנה אוכל לתת לך משמני הארץ ומטל השמים, שיש בכך די לשניכם, אך הממשלה תהיה של יעקב'. ולא הזכיר אצל עשו שם 'אלוקים' כמו אצל יעקב (בפסק ב-ח), כי עשו יקבל ברכותיו אף אם אינו רואו לכך, ולא רק במידת הדין, וראה עוד בהוספות וביאורים לעיל פסוק כ"ח ד"ה האלוקים. צא. בספר מצודת דוד כתב שבגמרא סנהדרין (כ"א ב) איתא, שבשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועלה שרטון ועליה נבנה כרך גדול וזה אטליה של יון, והוקשה לרש"י דבברכת יצחק ליעקב אמר לו מטל השמים ומשמני הארץ והקדים טל השמים לארץ, ובעשו הקדים משמני הארץ. אלא שהארץ שנתן ליעקב זה ארץ ישראל שכבר היה בעולם, ולא היה צריך כי אם לטל השמים, אבל בעשו באותו פעם עדיין לא נברא ארצו כי זה אטליה של יון, ולכן לא היה מקדים מטל השמים כי למה לו הטל כיון שעדיין לא נברא הארץ, לפיכך ברכו תחלה בארץ ואחר כך מטל השמים, ועיי' בספר דמשק אליעזר (תולדות דף כ"ד ט"ג אות וס"א) ותנוכת התורה (תולדות את כ"ט) שהביאו זה בשם הר"ר העשיל ז"ל. ועיי' עוד בתורת חיים (גמרא חולק ט"ג ד"ה וז"ל) ובספר פפראות לחכמה (תולדות ד"ה במרש) - פ"ט ו' 901.

פב. ואין לפרשו כפשוטו מלשון רמאות, שאם כן אין הברכות שלו, ולא היה יצחק מחוייב לו אותם - ר"א"ס.
פג. ראב"ע. פד. פעם אחת בהאכלת ערשים, ופעם שניה עתה בהכאת המטעמים - ש"ך עה"ת. עיי"ש. ותיבת 'ויעקבני' יתכן לפרשה גם שהתחכם עליו - ח"א. וכיון שהזכיר יצחק את ענין החכמה בלשון 'מרמה', תפס עשו לשונו של אביו והתלונן על יעקב שכביכול לקח ממנו את הברכות במרמה וברמאות. פה. זאת הברכה השביעית, דהיינו שעשו ובניו יהיו כפופים ליעקב ומה שקנה עבד קנה רבו, ואף אם יקנה נכסים, שלו הם. פו. שאמר עשו לאביו, אם כן לכל הפחות תן לי את הודגן והתירוש שיעבור דרכי, ויצטרך יעקב לבקש זאת ממני. פז. פירש רש"י, הגם שה"א התמיהה נקודה בדרך כלל כחטף פתח, כאן אינו כן כיוון שהאות שלאחריה נקודה בשו"א, והביא דוגמאות לכך. פח. ולא תהיה ברכה זו ליעקב בגלל דין 'מה שקנה עבד קנה רבו', ואכן לכך ברכו ב"משמני הארץ" (פסק ל"ט) שזו איטליה של יון שאינה מהארץ הקדושה, ולא ירצו בני יעקב ארץ טמאה זו, וכן ברכו "על חריבך תחיה" (פסק מ) שהוא היפך מדת יעקב שהיא שלום ואמת - גו"א.
פט. ראב"ס. בבכיהו זו החידו עשו ג' דמעות, אחת מימינו ואחת משמאלו, והשלישית נשארה תלויה בין עיניו, שאם היתה יורדת אף היא, לא היו ישראל נגאלים לעולם מתחת ידיו, והגאולה תלויה במחיקת דמעותיו - מעם לועז. יעו"ש עור. והמקור לכך, שנאמר "ויעצק צעקה", "גדולה", "זמרה", ועל ידם זכה לחיות על חרבו, כמו שנאמר "זוהיה

מוֹתְבָךְ וּמְטֵלָא דְשִׁמְיָא
 מְלַעְלָא: מ ועל חרבך תיחי
 וְיֵת אַחוּךְ תִּפְלֹחַ וְיֵהִי כַד
 יַעֲבֹרְךָ כְּנֹחֵי עַל פְּתַנְמֵי
 אֹרְיָתָא וּמְעָדֵי גִירָה מֵעַל
 צוּרְךָ: מא ונטר עשו דכבו
 לַיעֲקֹב עַל בְּרַכְתָּא דִּי בְּרַכָּה
 אֲבוּהֵי וְאָמַר עֲשׂוּ בְּלָבָה
 יִקְרְבוּן יוֹמֵי אֲבָלֵי דְאָבָא
 וְאִקְטוּל יֵת יַעֲקֹב אָחִי:
 מב וְאַחֲסוּהָ לְרַבְקָה יֵת
 פְּתַנְמֵי עֲשׂוּ בְּרַה רְבָא
 וּשְׁלַחַת וְקִרַח לַיעֲקֹב בְּרַה
 זְעִירָא וְאִמְרַת לָהּ הָא עֲשׂוּ
 אַחוּךְ כְּמִן לָךְ לְמַקְטֹלָךְ:
 מג וְכַעֲזַן בְּרֵי קַבֵּל מִנִּי וְקוּם
 אֲזִיל לָךְ לֹת לְבָן אָחִי
 לְחַרְזִין: מד וְתַתִּיב עִמָּה יוֹמִין
 זְעִירִין עַד דִּיתוּב רֹגְזָא
 דְאַחוּךְ:

וּמְטֵל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: מ ועל-
 חֲרַבְךָ תַּחֲיֶה וְאֶת־אֲחִיךָ תַּעֲבֹד
 וְהִיָּה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֹד וּפְרַקַת עָלוּ
 מֵעַל צוּרְךָ: מא וישטם עשו
 אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְכוּ
 אָבוּיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ בְּלָבוּ יִקְרְבוּ
 יְמֵי אֲבָל אָבִי וְאַהֲרַגְהָ אֶת־יַעֲקֹב
 אָחִי: מב ויגד לרבקה את־דברי
 עֲשׂוּ בְּנֵה הַגְּדֹל וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא
 לַיעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וְתֹאמֶר אֵלָיו
 הִנֵּה עֲשׂוּ אֲחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ
 לְהַרְגֶךָ: מג ועתה בני שְׁמַע בְּקִלִּי

וְקוּם בְּרַח־לָךְ אֶל־לְבָן אָחִי חַרְנָה: מד וישבת
 עִמּוֹ יָמִים אַחֲדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֶמֶת אֲחִיךָ:

רש"י

ומדרש אגדה לכמה פנים יש: (מב) ויגד
 לרבקה. צרות הקודש הוגד לה מה שעשו
 מהרהר בלבו: מתנחם לך. נחם על האסוה,
 לחשוב מהשנה אחרת להסנוור לך ולהרגך. ומדרש
 אגדה, כנר אחיה מת צעניו, ושמה עליך כוס
 של מנחמים. ולפי פשוטו, לשון מנחמים, מנחם
 הוא על הצרכים צהריגמך: (מד) אחדים.
 מועטים:

(מ) ועל חרבך. עמו צהרנך, יש על שהוא
 במקום אום צ', כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל
 ג, טו), צהרצכם. על צבאכם (שמות י, טו)
 צבאכם: והיה כאשר תריד. לשון צער, כמו
 ארד צעיתי (מחליט טו, ג), כלומר כשיעצרו ישראל
 על המורה, ויהיה לך פחמון פה להצטער על
 הצרכים שנטל, ופרקת עלו וגו': (מא) יקרבו
 ימי אבלי אבי. כמשמעו, שלא לצער אם אבא.

תולדות אהרן

[ט] והיה כאשר שבת פט: [מא] וישטם עשו ברכות ז:

שימה כפיהם

שכז

[וב] וּמִפֶּלֶל - במקום אשר יורד בו טל מן השמים
מִפֶּלֶל - מלמעלה^א:

יצחק סברכו שיחיה על חרבו, ומודיעו מתי יוכל
לפרוק עול יעקב מפל צוארו

(מ) וג' וְיִפֶּל חֲרָבָהּ - בחרבך תִּחְיֶה - תתגבר
במלחמה על אויבך: [ו] וְאֵת אֲחִיךָ יַעֲקֹב תַעֲבֹד^ב,
וְהָיָה פֶּאֶשֶׁר תִּרְיֵד - תצטער מאוד על הברכות
שנטל ממך אחיך^ב; [ה] וְפִרְקָהּ - אזי תוכל להסיר
את עול - העול של יעקב מפל צוארך ולא תהיה
משועבד לו^ב:

עשו שונא ליעקב

עשו שונא את יעקב בגלל הברכה שקיבל,
ומחכה לפטירת אביו בכדי להורגו

(מא) וַיִּשְׁאֵם - ושנא עֲשָׂו אֵת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה
שלו אֲשֶׁר בָּרַכּוֹ אֲבִיו^א, וַיֹּאמֶר - ואמר עֲשָׂו
בְּלִבּוֹ^א: עתה לא אצער את אבא^א, אבל כאשר
יִקְרְבוּ - יתקרבו ימי אבִי אָבִי, כלומר לאחר
שימות, וְאֶהְרָגָה - אזי אהרוג אֵת יַעֲקֹב אֲחִי^א,
וכיון שכן היה יעקב מתחבא מפני עשו^א:

דברי עשיו נאמרו לרבקה,
ומזהירה את יעקב שעשו רוצה להורגו

(מב) וַיִּנְדַּף רִבְקָה בְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אֶת דְּבָרֵי -
הדברים שהרהר בלבו עֲשָׂו בְּנֵה הַגְּדֹלָה^א, וכיון
שלא היה יעקב באוהל אביו ואמו וְתִשְׁלַח - לכן
שלחה רבקה שליח וְתִקְרָא - וקראה לַיַּעֲקֹב בְּנֵה
הַקָּסָן שיבוא אליה, וְתֹאמֶר - וכאשר הגיע יעקב
אמרה רבקה אֵלָיו: הֲנֵה עֲשָׂו שְׂהִיָּה עִד עֵתָה
מִתְנַהֵג עִמָּךְ כְּאֲחִיךָ, מִתְנַחֵם - הפך את מחשבתו
לְךָ - עליך לְהִרְגֶךָ^א:

רבקה מצוה את יעקב שיברח לחרון
אל בית לבן אחיה

(מג) וְעֵתָה בְּנֵי שָׂמַע בְּקִלְיָ - בקול רוח הקודש
שבי, וְקוֹם - הזורו עתה בעוד אביך חי, בְּרַח לְךָ
מִכָּאן ולך אל לָבֵן אֲחִי חֲרָנָה - אל העיר חרן^א:

רבקה אופרת ליעקב שישב עם לבן
עד שיפסק כעסו של אחיה

(מד) וַיִּשְׁבֹּת עִמּוֹ יָמִים - שנים אחדים -
מזעטים^א עַד אֲשֶׁר תִּשׁוּב - תנוח ותרגע חֲסֵת -
רוגו אֲחִיךָ על הבכורה^א:

הערות וציטוטים

צב. כנגן בית גוברין, שהוא מקום מיוחד, אשר בו ניכת
ברכת הטל יותר משאר מקומות - שכ"ס, עק יוסף, שני"א.
צג. ואינו בכלל האויבים שתנצח במלחמותיך - רמב"ן.
ולפירושו, "את אחיך תעבוד" אינו ברכה לעשו. וראה
שע"א שכתב שזו היא ברכה שיהיה עבד לעבדו ה', שאך
זכות גדולה מזו, וכפרט לאחר שכבר ניטלו ממנו הברכות.
צד. חזאת רק כאשר תראה שחלילה יעברו ישראל על
התורה, ויהיה לך פתחון פה לומר שאינם ראויים לברכות.
צח. עד כאן ברכות עשו. צו. חסרון ההשלמה עם
הצלחתו של השני הביאתו לשנאה. ענין זה ידוע מרכי
יהונתן אייכשיץ שהיה אומר, הטעם שאם בא אחד לשאול
שאלה על כהמה אם נטרפה חרב אומר טרפה אזי האדם
משלים כקלות עם פסק הדין ואינו מתלהם על פסק ההלכה
שנעשתה שלא כדין וכדו', אמנם באם יבואו ב' בני אדם
לדין על ענין ממך שביניהם וינקה הדין את האחד, אזי
החייב אינו משלים בקל עם פסק הדין וטוען נגד פסק
ההלכה וכדו', וכל זה נובע מחמת שאך החייב יכול לסבול
שהשני הרוויח, ולא שאיכפת לו על ממונו, כן היה כאן
אצל עשו, הוא כשלעצמו עוד השלים, אבל כאב לו על
הברכות שיעקב קיבל - ט"ד. צז. היינו כמחשבתו.
שהלב הוא מקום משכן המחשבות. צח. כיון שתמוה
הוא שעשו יכבד כל כך את אביו, על כן כתב רש"י
זמודש אגדה לכמה פנים יש, אך לא הכיאים רש"י כי
אינם לפשוטו של מקרא - ח"ל. וראה הוספות וביאורים.

צט. לאחר סתימת הגולל, שאו מתחילים ימי האכילות,
אבל קודם לכן לא רצה להורגו כי המת יודע קודם
שיסתום הגולל עליו - אה"ח הק". ראה בהוספות
וביאורים, הטעם שתלה עשו הדבר דוקא בימי האָקֶל של
אביו. ק. שהיה מתבייש ומפחד ממנו - רמב"ן.
קא. ונאמר "בנה הגדול", שעשתה כן אף שטכע האם
לאהוב יותר את בנה הגדול, כיון שהיה רשע. - רמב"ן
לעיל פסוק ט"ו. קב. כל לשון 'ניתום' שבמקרא, לשון
מחשבה אחרת הם - רש"י לעיל ו'. ו'. אופן נוסף ברש"י:
מקבל תחומים עליך כאילו אתה כבר הרוג, ופירוש זה
מתאים גם לפשוטו של מקרא, שמנחם עצמו על הפסד
הברכות על ידי שיהרגך. קג. "לך" היינו לעצמך שלא
תפרסם את דבר הבריחה, - הענ"ד. "קום" הוא ענין יירו
- מצויצ יהושע א', ב'. ובעוד הרכה מקומות. שאם ימתק
לברוח עד שימות אביו, ירדוף עשו אחריו להרגו - ריב"א.
קד. כמו "ימים תהיה גאולתו" שהם שנים מועטות,
ו"אחדים" פירושו פחות מעשר - דאב"ע. וראה להלן כ"ט,
י"ח ברש"י, שהכוונה ב"ימים אחדים" היא לשבע שנים,
והיינו שיעברו עליו בשלוה ונחת ויהיו בעיניו כימים
אחדים, ראה גו"א שם. קה. שלקחת ממנו - רבינו בחיי.
שעתה היה מקום לכעס על הבכורה, כי זה הדבר שגרים
ליעקב לקבל את הברכות, וכפי שכתב רש"י בפסוק ל"ו,
עיי"ש - ט"ד. חימה היא עֲכָרָה השמירה בלב כמשך כמה
ימים - הענ"ד עיי"ש.

מה **עַד-שׁוּב אֶף-אֲחִיךָ מִמֶּךָ**
וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָ לוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לְמָה
אֲשַׁכַּל גַּם-שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד:
 מו **וּתְאֹמַר רַבָּקָה אֶל-יִצְחָק**
קָצַתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בָנוֹת חַת
אִם-לָקַח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת-
חַת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לְמָה
 לו **לִי חַיִּים: כֹּחַ אֲ וַיִּקְרָא יִצְחָק**
אֶל-יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֶהוּ

מה עד דיתוב רוגזא דאחויך
 מנך ויתנשי ית די עבדת לה
 ואשלח ואדברנך מתמן למה
 אתכל אף תרויכוך יומא חד:
 מו ואמרת רבקה ליעקב
 עקית פחיי מן קדם פנת
 חתאה אם נסיב יעקב אתתא
 מבנת חתאה כאלין מבנת
 ארעא למה לי חיים: א וקרא
 יצחק ליעקב וברך ויתא
 ופקדה ואמר לה לא תסב
 אתתא מבנת פנען: ב קום
 אזיל לפדן ארם לבית פתואל
 אברהא דאמך וסב לך מתמן
 אתתא מבנת לבן אחיהא
 דאמך: ג ואל שדי יברך יתך
 ויפשה ויסגנה ויתחי לכנשת
 שבטיך: ד ויתן לך ית ברפתא

וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא-תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת פְּנָעֵן: ב קוּם
לֵךְ פַּדְנָה אֲרָם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח-לָךְ
מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבֵן אֲחִי אִמְךָ: ג וְאֵל שְׁדֵי
יְבָרֶךְ אֹתְךָ וַיְבָרֶךְ וַיְרַבֶּךְ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים:
 ד **וַיִּתֵּן-לָךְ אֶת-בְּרַכְּת אַבְרָהָם לָךְ וּלְזַרְעֶךָ אֹתְךָ**

ק' זעירא

רש"י

(מה) למה אשכח. אהיה שכולה משמיכם.
 (לימד על) הקוצר אם בני קרוי שכול, וכן ציעקב
 אמר כאשר שכלמי שכלמי: גם שניכם. אם יקום
 עליך ואסה סהרגנו, יעמדו בני ויהרגוך, ורום
 הקדש מרקה צה, ונחנצאה שניס אחד ימומו,
 כמו שמשורש צסרק המקנא לאשמו (סוטה יג):
 (מו) קצתי בחיי. מאסמי צמי: (ב) פדנה.

כמו נסדן: ביתה בתואל. לניס צמואל, כל
 מיצה שצריסה למ"ד צמחלסה הטיל לה ה"א
 צסופה (יעמות יג): (ג) ואל שדי. מי שדי
 צצרכסוי למצצרכין מסיו, יברך אומך: (ד) את
 ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול,
 והמצרכו צזרעך, יהיו אומן צצרכו האמורות
 צצצילך, מנך ילא אומו הגוי ואומו הצרע

תולדות אהרן
 [מחן פמה אשכח סוטה יג.]

שימה בפיהם

שכט

וכך היה כשהגיע אליו: (א) וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ - יצחק בירך אותו עוד פעם; (ב) וַיִּצְוֶהוּ - וציווה אותו וַיֹּאמֶר - ואמר לו: לֹא תִקַּח בְּשׁוֹם אֹפֶן אִשָּׁה לְעַצְמְךָ מִבְּנוֹת כְּנָעַן, וְאָף לֹא צִדְקוֹנוֹת כְּבוֹנוֹת עֲנֵה אֲשֶׁכּוֹל וּמִמְרָאֵי:

יצחק מצווה את יעקב שילך לבית לבן וישא אשה מבנותיו

(ב) קום לך פְּדֻנָה - לפדון אֲרָם בֵּיתָה - לבית בתו וְאֶל אָבִי - האב של אֲמִי (רבקה), וְקַח לָךְ מִשָּׂם אִשָּׁה מִבְּנוֹת - מהבנות של לְבָן אָחִי - האח של אֲמִי:

יצחק מברך את יעקב בנכסים וצאצאים רבים (ג) וְאֵל שְׂדֵי - ובעל הכח לתת לכל אחד כפי הצורך לו: [א] הוּא יִבְרַךְ אֹתְךָ בְּנַכְסִים; [ב] וַיְבָרֶךְ - יתן לך פרי בטן; [ג] וַיְרַבְּךָ - ירבה אותך בכנים; [ד] וְהָיִיתָ - ותהיה עם צאצאין לְקִבוּץ עַמִּים - שבטים:

יצחק מברכו שיתן ה' לו ולזרעו את ברכות אברהם ויירש את הארץ

(ד) וְהוּא יִתֵּן לָךְ ה' גם אֶת בְּרִכְתּוֹ - הברכות שבירך את אֲבֹתֶיךָ וְקָנָה, לָךְ וְלְיִצְחָק אֲמִי,

רבקה מצוה את יעקב שישאר שם כדי שלא תהיה שכולה משניהם

(מה) וְהִמְשִׁיךְ לְהִתְעַכֵּב שָׁם עַד שׁוּב - עד שינוח וירגע אף - כַּעַס אֲחִיךָ מִפֶּהךָ עַל הַבְּרָכָה שֶׁקִּיבַלְתָּ וְשָׂכַח - וישכח עִשׂו אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִשְׁרָאֵל, וְשָׁחַתְתִּי - או אשלח שליח לקרוא לך לשוב לכאן, וְלִקְהַלְתִּיךָ מִשָּׂם - ואקח אותך מתוך שָׂם, לְמַעַן תִּשְׂאָר כִּאֵן וְאִזְוֹ אֲשַׁבֵּץ - אהיה שכולה בָּם שְׁנֵיכֶם - משניכם ביום אֲחָדִים:

רבקה אומרת ליצחק שמואמת בחייה אם ישא יעקב אשה כנשות עשו

(מו) וְהֹאמֶר - אמרה רַבְּקָה אֵלַי יִצְחָק: קְצַתִּי - מאסוֹתֵיךָ בְּחַיִּים - בחיים שלי מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת שֶׁהֵן נְשׁוֹת עִשׂו, אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת או גַּם מִבְּנֵי - רשעים כמותן מִשָּׂאֵר בְּנוֹת הָאָרֶץ, לֹא אוכל לסבול זאת, לְמַעַן הָיִים עִשׂו, וְלִכֵּן עֲלִינוּ לְמִצְרָאֵם עֲצֵה לְהַשִּׁיא אִשָּׁה הוֹגֵנָה לְיַעֲקֹב:

פרק כ"ח

יצחק מברך שוב את יעקב ומצווהו שלא ישא אשה כנענית

(א) וַיִּקְרָא - וקרא יִצְחָק אֵלַי יַעֲקֹב שִׁיבֹא אֵלַי,

הערות וצינונים

מעט לזכור בשם האלשי"ך הקי והאברבנאל. א. שידע שכל הברכות שברכו שיריק וקיימן, וכיוון שהיה יעקב בוש לבוא לאביו לאחר שרימהו, על כן אמר לו יצחק בתחילה, שטוב עשה ואין כלבו עליו כלום - העמיד. ראה עוד לקמן פסוק ג' בהערה בשם מדרש הגדול. ג. שכ"ט, מחדש הגדול. ג. שהיתה בתו של בתואל ואחות לבן. ד. ראה בהוספות וביאורים בן כמה היה יעקב כשנשאם. ה. שמשפיע כל צרכי מתכניו, ואינם חסרים עוד כלום - בא"י. טעם הדבר שחזר יצחק וברכו, מובא במדרש הגדול, כדי לקיים הברכות בידו ג' פעמים, אחד לעיל כ"ו, ל"ג "ואברכהו"; והשני "גם ברוך יהיה" (לעיל ט); והג' "ויקרא יצחק ליעקב ויברך אותו" (פסוק א); וכאן אמר לו: מה שיש יכולת בידי ברכתך, וה' יש לו בלי די, הוא יברך אותך ויפרך וגו'. ו. שכ"ט. ובספרדנו ביאר שיברכו במתן. ז. ת"א. שכל ישראל עם אחד הם, אלא שמתחלקים לשבטים כענפים היוצאים משורש אחד ולא יתפרדו - לחם ושמלה, שע"א. וכל שבט נקרא ע"ם כמו שנאמר (דברים ל"ג. י"ט) "עמים הר יקראו", ראה שם כר"ש ב' פירושים, ולאופן הראשון מדובר על השבטים. ח. שאמר לו "ואעשך לגוי גדול", בתחילת פרשת לך לך, שואת הברכה הראשונה שבירך ה' את אברהם, ובפרשת העקידה בירכו "והתברכו כזרעך כל גוי הארץ", וזאת הברכה האחרונה שברכו, ובכללן כל הברכות שהתברך בן שתי ברכות אלו - ב"ב.

קו. ועל כן הזכיר הכתוב שתי קמזות (חמת - אף) - ש.ס. קז. רבקה אמרה בצדקתה שישוב חרוק אפו של עשו, אך עשו לא עשה כך, אלא "ויטרוף לעד אפנו, ועברתו שמרה נצח" (עפ"ס א. י"א) - שכ"ט. קח. את השליח שלחה לאחר שכבר יצא יעקב מבית לבן, שלא ידעה שה' אמר ליעקב "שוב אל ארץ מולדתך" וראתה שנו עשו מרגזו (מחמת הדחן ששלח לו יעקב) ושלחה את דבורה מניקתה, ראה להלן ל"ה, ח' - ח"ל ש.ס. קט. הקובר את בניו נקרא שכול. שעשו יקום עליך להרגך ואתה תהרגנו, ולכסוף יקומו בניו ויהרגוך על שהרגת את אביהם, שהבא להרגך השכם להרגו - וח"י. ורוח הקודש נורקה בה שלא אמרה 'פן אשכלי שהוא לשון ספק, שהתנבאה שימותו ביום אחד, דהיינו שביום שקברו את יעקב מת עשו, ויום קבורת יעקב זו היא מיתתו, כי יעקב אבינו לא מת, אלא שאז נגנו מן העולם. ח"ל. וראה הוספות וביאורים. קי. אמר רב הונא, התחילה גרפת הרדי מן האף ומשלכת, לומר שהן מאוסות בעיניו כניע היוצא מהחוטם - ב"ד, ע"י יוסף. קיא. מלבי"ם. קיב. ליעקב אמרה שעשו רוצה להורגו, וקיימה כזה "לא תעמוד על דם רעך", אך ליצחק לא רצתה לומר כן, מפני איסור רכילות - אזה"ח הק'. וגם מפני שהששה שיכעס עליה יצחק שהיא גרמה לאיבה ביניהם. ולומר ליעקב לברוח בלא ידיעת יצחק לא רצתה, כדי שלא לצער, וגם שלא לגרום בכך שלא יצליח יעקב בדרכו בעוון זה, ויגבר עשו עליו. -

דאברהם לך ולבניך עמו
 למיתתך ית ארע מותביתך די
 יתב יי לאברהם: ה ושלח
 יצחק ית יעקב ואזל לפדן
 ארם לות לבן בר בתואל
 ארמאח אחיהא דרבקה אמה
 דיעקב ועשו: ו וחזא עשו
 ארי בריך יצחק ית יעקב
 ושלח יתה לפדן ארם
 למסב לה מתמן אתתא פד
 בריך יתה ופקיד עלוהי
 למימר לא תסב אתתא
 מבנת כנען: ז וקביל יעקב
 מן אבוהי ומן אמה ואזל
 לפדן ארם: ח וחזא עשו
 ארי בישא בנת כנען בעיני
 יצחק אבוהי: ט ואזל
 עשו לות ישמעאל ונסיב
 ית מחלת פת ישמעאל

לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֹרֶיךָ אֲשֶׁר־
 נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: שְׁבִיעִי
 ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ
 פְּדֹנָה אֶרֶם אֶל־לֶבֶן בֶּן־בְּתוּאֵל
 הָאֲרָמִי אֲחִי רַבְקָה אִם יַעֲקֹב
 וַעֲשׂוֹ: ו וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי־בָרַךְ
 יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ
 פְּדֹנָה אֶרֶם לְקַחַת־לוֹ מִשָּׁם
 אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עֲלוֹ
 לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת
 כְּנָעַן: מ מִפְּטִיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב
 אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פְּדֹנָה

אֶרֶם: ח וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן
 בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל
 וַיִּקַּח אֶת־מַחְלַת ז בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם

רש"י

המזוכר: (ה) אם יעקב ועשו. איך יודע מה אומו פדנה ארם, וכי שמע יעקב אל אביו והלך
 מלמדנו: (ז) וישמע יעקב. מחובר לעמן פדנה ארם, וכי רעות בנות כנען, והלך גם הוא
 שלמעלה, וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלם אל ישמעאל:

תולדות אהרן

כח ון וירא עשו מגילה יז. [ט] וילך עשו מגילה יז. ביק צב:

שימה כפיהם

שלא

אשה מבנות כנען:

עשו רואה גם ששמע יעקב בקול אביו ואמו
והלך לפדן ארם

(ז) וישמע - וראה עשו גם ששמע יעקב אל
העצה הטובה של אביו ללכת לפדן ארם ואל מה
שאמרה לו אמו שיברח אל לבן אחיה לקחת לו
משם אשה, ויִלְךָ - ואכן הלך יעקב פְּדָנָה - לפדן
ארם:

עשו רואה שכנות כנען רעות בעיני אביו

(ח) ויָרָא - וראה עֵשָׂו והבין כי רעות בנות כנען
בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו, שהרי אסר על יעקב לקחת
מבנות כנען, והסיק שקיום הברכות תלויות בכך,
לכן החליט לקחת מזרע אברהם שמא יזכה בכך
לקבל נחלתו:

עשו לוקח את מחלת בת ישמעאל לאשה
כנוסף על נשותיו הראשונות

(ט) ויִלְךָ - והלך עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל דודו, ויִקַּח
- ולקח עשו אֶת מַחְלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בִּן אַבְרָהָם

לְרִשְׁתָּהּ - אשר על ידן תירש את ארץ כנען -
אשר אתה גר בה עכשיו אֲשֶׁר כבר נתן אֱלֹהִים
לְאַבְרָהָם:

יצחק שולח את יעקב, ולאחר שלמד
בישיבת עבר הולך לבית לבן

(ה) וישלח - ושלח יצחק את יעקב מביתו אל
חזן, והתעכב יעקב ארבע עשרה שנה בישיבת
עבר, ויִלְךָ - ואחר כך הלך פְּדָנָה - לפדן ארם
אֶל לָבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי - מארץ ארם אחי -
שהיה האח של רבקה שהיא אם יעקב ועֵשָׂו:

עשו רואה שבירך יצחק את יעקב ושלחו
וציווהו שלא לישא כנענית

(ו) ויָרָא - וראה עֵשָׂו את שלושת הדברים
שעשה יצחק עם יעקב: [א] פִּי בָרַךְ יִצְחָק אֶת
יַעֲקֹב וקיים בידו את הברכות; [ב] וְשָׁלַח אֹתוֹ -
ששלח את יעקב פְּדָנָה - אל פדן ארם כדי לַקַּחַת
לָו מִשָּׁם אִשָּׁה; [ג] וראה גם עכשיו בְּבָרְכוֹ -
כאשר בירך יצחק אֹתוֹ - את יעקב ויָצָו - ואת מה
שציווה עֵשָׂו לְאַמֵּר - וכה אמר לו: לֹא תִקַּח

הערות וצינונים

אתה מקור הברכה תכרך לכל מי שתראה, והיה אברהם
ראוי לכרך את ישמעאל כי הוא הבכור, והיה המנהג
בראשונים כי הבכור היה בידו הברכה והיה האב מברך
אותו, ואברהם לא ברך לישמעאל מפני שעיקר דעו היה
יצחק שנאמר (לעיל כ"א, י"ב) "כי ביצחק יקרא לך דע",
גם לא ברך ליצחק שלא להטיל קנאה ביניהם, וכיון
שנחלק מברכת שניהם בא הקב"ה וברכו שנאמר (לעיל
כ"ה, י"א) "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק
כנו". ויצחק היה ראוי לכרך את עשו כי הוא הבכור,
ועשה יעקב המעשה ההוא כדי ליטול הברכות ואבד עשו
את הכבודה והברכה ונתרוקן משניהם. יעקב כשהעמיד
שנים עשר שבטים היו הברכות ראויות לראובן שהיה
הבכור, ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו ליוסף,
וכשנתקיימו הברכות ליעקב שהוא השלישי לאבות יש לנו
כוח הבטחה גדולה בגלותנו השלישי שיתקיימו בנו בזמן
הגאולה. וכשם שמצינו ששרו של עשו הסכים על הברכות
שנאמר (להלן ל"ב, ל') "ויברך אותו שם", כך בזמן הגאולה
עתידיים מלכי הגוים שיסכימו בכרבותינו, הוא שהבטיחנו
הנביא (ישעיה מ"ט, כ"ג) "וְיָהִי קָלְכִים אֲקַנְיָהּ וְשָׂרוֹתֶיהֶם
מִיִּנְקָתָהּ אֲפִיִּים אֶרְץ וְשָׂסָוּ לָהּ וַעֲפָר בְּגָלְנָהּ לְחִסְבוֹ וְנִבְצָהּ
כִּי אָנִי ה' אֲשֶׁר לֹא יִבָּשׂוּ קַנְיִי", ע"כ. יג. רשב"ם.

ט. ספודנו י. רש"י בסוף הפרשה (פסק ט), יעמ"ק שם.
יא. פירש רש"י איני יודע מה מלמדנו, ותמוה מה חידש
לנו כזה, ובאמת תמוה וכי אין אנו יודעים שרבקה הייתה
אמם. יש שפירשו כוונתו, שגם איני יודע הוא חלק
מהתורה, כלומר כשאדם תוהר על גירסתו, צריך לשנן
ולומר, זה אני יודע זה איני יודע - שט"א בשם החזו"א.
הרע"ב פירש בשם הר"ר ליאון שבא ללמדנו שהיה [לבן]
אחי רבקה, שהייתה אִם עשו הרשע, כאשר היה הוא [לבן
אחיה] רשע, ושמע מינה דרוכ בנים דומים לאחי האם,
ע"כ. וכתב החתם סופר (בתורת משה) שכיון דלא היו אחים
לבנותיו של לבן, א"כ יהיו כל בניהם צדיקים
יב. ספודנו. כתב רבינו בח"י מהמדריש (ס"ו, י"ב) שחזר
הכתוב כמה פעמים להזכיר הברכה כדי לקיים לחתום
הענין משלם, שלא תאמר שנתכרך תחילה שלא מדעת,
לכך חזר כאן וברכו בצינונו וכו', והנה בכאן חתם יצחק
ברכתו שכרך אותו תחילה, ומצינו שהברכה משתלשלת
מדור לדור מבריאת העולם, באדם הראשון כתיב (לעיל א,
כ"ח) "ויברך אותם אלקים", נתקלל העולם כדור המבול
הוצרך לברכה, וברך לנח, שנאמר (שם ט', א') "ויברך
אלקים את נח ואת בניו", חטאו כדור הפלגה, ובה אברהם
ומסר הברכות בידו, אמר לו (לעיל י"ב, ב') "וְהָיָה בְרַכְתָּהּ"

אָחוֹת נְבוֹת עַל-נְשׂוֹ לָאִשָּׁה: ם ם ם

בְּרֵאשִׁיתָם אָחֻתָהּ דְּנְבוֹת עַל
נְשׂוֹהֵי לָהּ לְאַנְתּוֹ: ם ם ם

ק"ו פסוקים. על"ו סימן. ומפטרין בתרי עשר משא דבר ה' במלאכי סימן א'

רש"י

היה בן ס"ג, הרי קי"ו, והוא אומר שלשים ומאת
שנה, הרי חסרין י"ד שנים, הא למדת, שאחר
סקבל הצרכים נטמן צבים עבר י"ד שנים. (אבל
לא נענש עליהם בזכות המורה, שהרי לא פירש
יוסף מאציו אלא כ"ב שנה, דהיינו מי"ז עד ל"ט,
כנגד כ"ב שפירש יעקב מאציו ולא כבדו, והם
כ" שנים צבים לבן, ושמי שנים ששה צדק,
דכמיב ויבן לו צים ולמקנהו עשה סכות, ופירשו
רז"ל מזה הפסוק ששה י"ח מדשים צדק, דצבים
הוה צימות הגשמים וסכות הוה צימות החמה,
ולחשבון הפסוקים שחשבו לעיל, משפירש מאציו
עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים, ששם אנו
מוצאים עוד י"ד שנים, אלא ודאי נטמן צבים
עבר צהליכמו לצים לבן ללמוד מורה ממנו,
ובשבל זכות המורה לא נענש עליהם, ולא פירש
יוסף ממנו אלא כ"ב שנה, מדה כנגד מדה, עד
כאן מנאחי ברש"י (ישן): על נשיו. הוסיף רשעה
על רשעמו (ר"ל מרשעת על מרשעים שהיו לו
כבר וק"ל) שלא גרש את הראשונים:
הפלת פרשת תולדות

(ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר צם
ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות, אלא למדנו
שמה ישמעאל משיעדה לעשו קודם נשואיה,
והשיאה נביות אחיה, ולמדנו שהיה יעקב צאצאו
הפרק בן ס"ג שנים, שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים
היה כשנולד יעקב, שי"ד שנה היה גדול ישמעאל
מיצחק, ויצחק בן ס' שנה בלדת אוחם, הרי ע"ד,
ושנמי היו קל"ז, שנאמר ואלה שמי חי ישמעאל
וגו', נמצא יעקב כשמה ישמעאל בן ס"ג שנים
היה, ולמדנו מכאן שנטמן צבים עבר י"ד שנה,
ואחר כך הלך לחרן, שהרי לא שהה צבים לבן
לפני ילדתו של יוסף אלא י"ד שנה, שנאמר
עבדתי י"ד שנה בשמי צדתיך ושש שנים בצלתיך,
ושכר הצאן משנולד יוסף היה, שנאמר והי כאשר
ילדה רחל את יוסף וגו', ויוסף בן ל' שנה היה
כשמת, ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים,
ז' של שוב וז' של רעב, ויעקב אמר לפרעה
ימי שמי מגורי שלשים ומאת שנה, לא וחשוב י"ד
שנה שלפני לידת יוסף, ושלשים של יוסף, ומשע
משמתך עד שצא יעקב, הרי נ"ג, וכשפירש מאציו

שימה בפיהם

שלג

שהיתה אֲחֻזת נְבוֹזת בכור ישמעאל^א עַל
- בנוסף לשתי נְשָׂיו החתיות ל^ב אִשָּׁה,

ועשה כן כדי להראות לאביו שלקח אשה
כשרה^ט:

הערות וצינונים

וקי שנים מאברהם עד שנולד יצחק, הרי ת"צ שנים, וס' מצחק עד יעקב הרי תק"ג שנים, וכל שנותיו של שם הם ת"ד שנים (לעיל י"א, י"ב-י"א) הרי שנפטר שם כשהיה יעקב בן חמישים שנה. מ"ל, כאורז רש"י הראיה לכך, משנותיו של ישמעאל, כיצד: שעל ס"ג שנים הללו שהיה יעקב עתה כשברח מעשו, אנו צריכים להוסיף כל השנים עד שעמד יעקב לפני פרעה ואמר לו שהוא בן מאה ושלושים שנה, השנים המפורשים במקרא הם: י"ד שנים עד שנולד יוסף, (שהרי כ' שנים שהיה אצל לבן - י"ד שנים מהם עבד בעבור נשיו, ושש שנים עבד למשכורתו. שנתן את"כ הממון לעשו על מכירת חלקו במערת המכפלה, ויוסף נולד בסוף שנת הי"ד לשהותו שם) ועוד ל' שנים שהיה יוסף כשמלך במצרים, ועוד חשע שנים משמלך יוסף במצרים עד שבא יעקב לפני פרעה (שכע שנות השוכע ושני שנות הועב) הרי סך הכל השנים שיש לנו משהיה בן שישים ושלוש, הם חמישים ושלוש, וא"כ כשתחברם יחדיו, יש לנו מאה ושש עשרה שנים כשעמד יעקב לפני פרעה, והרי כתוב שהיה בן מאה ושלושים שנה, א"כ חסרים אנו י"ד שנים, אלא ע"כ שי"ד שנים הללו שאינם מפורשים במקרא להדיא, היו השנים שנטמן יעקב בבית עבד ולמד תורה, וכל זה ידענו מזה שהיה יעקב בן שישים ושלוש שנים במות ישמעאל, ומיתתו הייתה באותו זמן שברח יעקב, והיינו חייבים להוסיף משישים ושלוש עד מאה ושלושים שנה י"ד שנים שאינם מפורשים בכתוב, וכך יש לנו מאה ושלושים שנה. ומביא רש"י שעל אותם שנים לא נענש יעקב, והיה יוסף נעדר ממנו רק הכ"ב שנים שהיה יעקב אצל לבן ובדרך לבית אביו, כן שלמד בהם תורה, ובזכות התורה לא נענש עליהם, שגדולה תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם (כמובא בגמרא מגילה ט"ז, ב.). טו. שהרי היא מורעו של אברהם, ואף על פי כן לא גירש את הרשעיות הראשונה.

יד, הזכיר הכתוב שהיתה אחות נביות, כי ייער ישמעאל את בתו מחלת להיות אשה של עשו, ומת ישמעאל כטרם שנשאה, ונביות אחיה השיא אותה לעשו, וגילה הכתוב ברמו שמת ישמעאל בזמן זה, כדי שנרע שהיה יעקב בן ס"ג שנה בזמן שקיבל את הברכות, ומחשבתן זה אנו יודעים שנטמן אצל שם ועבר י"ד שנים קודם שבא ללבן בחוק. החשבון: [א] שהיה יעקב בן ס"ג שנים: יצחק נולד כשהיה ישמעאל בן י"ד שנים (שהרי ישמעאל נולד כשהיה אברהם בן שמינים ושש שנים (לעיל ט"ז, ט"ח) ומל אברהם את עצמו כשהיה בן צ"ט שנים, וישמעאל היה אז בן י"ג שנים, ולאחר שנה כשאברהם היה בן מאה שנים נולד יצחק), הוסף לכך שישים שנה עד שנולדו יעקב ועשיו (ויצחק בן שישים שנה בלדת אותם, לעיל כ"ה, כ"ו) א"כ היה ישמעאל בן ע"ד שנים כשנולדו יעקב ועשו. הרי לנו לשנותיו של ישמעאל בלידת יעקב ע"ד שנים. הוסף לזה עוד ס"ג שנים עד לפטירת ישמעאל (שהרי היה בפטירתו בן קל"ו שנים (לעיל כ"ה, י"ז), קל"ו שנות צ"ד) הרי לנו שיעקב היה בפטירתו של ישמעאל בן ס"ג שנים. [ב] שנטמן י"ד שנים בבית עבד: (בתחילה כשהיה יעקב צעיר בשנים הרי היה יושב אהלים ולמד בבית מדרשם של שם ועבר (לעיל כ"ה, כ"ז) אבל עכשיו קדם כבר לא היה חי, שהרי בן מאה היה כשהוליד את ארפכשד (לעיל י"א, י"ז) ול"ה שנים חי ארפכשד עד שהוליד את שלח (שם פסוק י"ב) הרי קל"ה שנים, ולי' שנים משלח עד שהוליד את עבר (שם פסוק י"ד) הרי קס"ה שנים, ול"ד מעבר עד שהוליד את פלג (שם פסוק ט"ז) הרי קצ"ט שנים, ולי' שנים מפלג עד שהוליד את רעו (שם פסוק י"ח) הרי רכ"ט שנים, ולי"ב מרעו עד שהוליד את שרדג (שם פסוק כ') הרי רס"א שנים, ולי' שנים של שרדג עד שהוליד את נחור (שם פסוק כ"ב) הרי רצ"א שנים, וכ"ט שנים מנחור עד שהוליד את תוח (שם פסוק כ"ד) הרי שי"ב שנים, ושבעיל שניה מנחור עד שהוליד את אברהם (שם פסוק כ"ז) הרי שי"צ שנים.

הפטרת תולדות (תרי-עשר, מלאכי א - ב, ז)

א אִמְשָׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי: בְּאַהֲבַתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וְאָמַרְתֶּם
כִּמָּה אֶהְבֵּתֵנוּ הֲלוֹא־אִחַ עָשׂוּ לְיַעֲקֹב וְאִם־יְהוָה וְאָהֵב אֶת־יַעֲקֹב: ג וְאֶת־עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי
וְאֲשִׁים אֶת־הָרִיו שְׂמָמָה וְאֶת־נַחְלָתוֹ לְתַנּוֹת מְדָבָר: ד כִּי־תֹאמַר אָדָם רְשָׁעֵנוּ וְנָשׁוּב
וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כִּי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֲמָה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רְשָׁעָה

ביאור

בעת שובו של עם ישראל מגלות בבל לארצו, לאחר שנבנה הבית השני ועמד על תילו, היה מצב העם כשפל המדרגה. לא די בכך שלא הכירו כראוי טובה לה' על שזכו לבנין הבית, אלא שעוד הוסיפו חטא על פשע והיו נושאים נשים נכריות בעזבם את נשותיהם בטת ישראל עד שהיו הללו בוכות ושופכות דמעות לפני ה'. בנוסף זלזלו העם באישי ה' והגישו קרבנות בעלי מומים, העלו לחם מגואל על מזבח ה' וגם את מתנות הכהונה לא נתנו כראוי, כה גרועה היתה הרוח שנשבה בקרב העם, עד שהיו רשעי הדור מטיחים דברים כלפי מעלה ואומרים שחפץ ה' בעושי רע. או אז שלח ה' דברי נבואה בידי מלאכי - שהיה אחרון הנביאים - להוכיח את העם על מעשיהם הרעים. במיוחד כוונה התוכחה אל הגורמים העיקריים להחטאת העם, הכהנים מורי התורה ומלמדיה לישראל, המשרתים בחצרות בית ה', שאף הם חטאו ככל העם תחת אשר ישמרו את דרך ה' ויהיו דוגמא לישראל לכבד את התורה ועבודתה. ה' מבשר בתוכחתו כי יגיע היום בו יוכח לעין כל שהחוטאים יכלו ויאבדו, ולעומת זאת תורת שמש צדקה ליראי ה' ולחושבי שמו.

בראשיתה של התוכחה מגלה ה' את גדל אהבתו לישראל ואומר להם 'אהבתי אתכם', ואף משבר את אונם שהאהבה המופלגת לזרע ישראל קדומה היא מאז ומקדם: עוד מימי האבות, כשהיו ליצחק שם בנים, עשו הבכור ויעקב הצעיר, אהב רק את יעקב ובחר בזרעו אחריו. משום דברים אלו קבעו לקרוא הפטרה זו בפרשתינו, שעמינה יעקב ועשו.

שנאת ה' לאדום ואהבתו לישראל

א (א) מִצֵּא דְבַר ה' - הנבואה ששלח ה' לשאת אותה אֵל עִם יִשְׂרָאֵל, בְּיַד - על ידי הנביא מְלָאכִי:

(ב) וזהו דבר המשא לישראל: אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם - עמי ישראל אָמַר ה'. וְאֶמְרָתֶם - ואם תאמרו: כִּמָּה אֶהְבֵּתֵנוּ - מנין שאהבה זו אינה משום אבותינו אלא מפני אהבתך אותנו. על כך אשיב לכם: הֲלוֹא אִחַ עָשׂוּ לְיַעֲקֹב, שניהם בני יצחק ורבקה, והיה לכל אחד מהם זכות אברהם ושרה, ולפי דרך הטבע ראויים היו שניהם להיות אהובים במדה שוה, נָאִם ה', ובכל זאת וְאָהֵב אֶת יַעֲקֹב ואהבתי את זרעו, ועל כורתכם שאין האהבה רק משום זכות אבות, שאילו מפני כך לא היתה טיבה לאהוב את יעקב דווקא ולא את עשו אחיו:

(ג) וְאֶת עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי, ועל אף שבדרך כלל הנוהג

המקובל לתת לבכור את החלק הטוב, דחיתיו אל ארץ שעיר שלא ירש עם יעקב אהובי בארץ הטובה, וְאֲשִׁים אֶת הָרִיו - הרי שעיר שנתתי לו, שְׂמָמָה, שאינם מיושבים כהרי ישראל. וְאֶת נַחְלָתוֹ שקיבל לשבת בה, נתתי לְמָקוֹם מְגוּרֵי תַנּוֹת -[מין ממיני הנחשים] המצויות בְּמִדְבָּר, ומכל זאת תראו שאהבתי את יעקב ושנאתי את מתנגדיו:

(ד) כִּי תֹאמַר - אם יאמרו בני אָדָם מחריבי המקדש: אמנם בעבר רְשָׁעֵנוּ - עניים היינו [כמו שאמר לעיל], אך מעתה שהתעשרנו מביזת ירושלים, הכה וְנָשׁוּב אל ארצנו וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת עירנו. כִּי אָמַר - משיב להם ה' צְבָאוֹת: אף אם הִסָּה יִבְנוּ וישקמו חורבותיהם, לא אניחם, וְאֲנִי אֶהְרֹס את שבנו. וְקִרְאוּ לָהֶם כל העולם כולו: גְּבוּל רְשָׁעָה - מחוץ של רשע

והעם אשר יעם יהוה עדי עולם: הועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל לגבול ישראל: וכן יכבד אב ועבד אדוני ואם יאב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי אמר | יהוה צבאות לכם הכהנים בויזי שמי ואמרתם פמה בוינו את שמך: ומגשים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם פמה גאלנוך באמרכם שלחן יהוה נבזה הוא: הוכיר תגשון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירגך או הישא פניך אמר יהוה צבאות: טועה חלונא פניאל ויהנו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יהוה צבאות: ימי גספכם ויסגר דלתים ולא תאידו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם:

ביאור

מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח, וטורח ועמל הוא לנו לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל חלק קטן שיגיע לכל אחד ואחד מאתנו, ובוה אתם בויזים את לחמי:

(ח) וכי זה אשר תגשון קרבן עור לזבח לשמי, האין דבר זה רע בעיניכם, וכי עוד יותר, זה אשר תגישו קרבן פסח - חגר וצולע וחלה שמומם ניכר יותר אין דבר זה רע. בדוק בעצמך את הדבר הרע שהנך עושה, את החולה או העיור שאתה מגיש לי, הקריבהו נא לדורון לפחתך - לשליט המושל עליך שהוא בשר ודם, הירגך - היתרצה לך בזה הדורון, או הישא פניך למלאות בקשותיך בגלל המתנה שקיבל, הלא אדוכה ודאי ישנא אותך ויכעס עליך בעבור זה, כן אמר ה' צבאות:

(ט) ועתה מאחר שעושים הנכם את כל הרעה הזאת, הלא נא - איך בכלל עולה בדעתכם לחלות פני אל ולהיות שלוחים לעמו לבקש בעבורם רחמים, ויהנו - כדי שהוא עוד ישמע לכם ויחונן את עם ישראל, הן פמעשי ידכם היתה כל ההתנהגות הרעה הזאת שביזיתם את שם ה'. מה בדעתכם, הישא סגם פנים לשמוע לתפילתכם ולחון את שולחיכם, אחרי שמכזים אתם את שמו, אמר ה' צבאות:

(י) מי הוא האיש הטוב שימצא גם בכם הרעים [כלומר, הלואי וימצא איש כזה] שיחרה לו כיוזי הקודש ויקום ויסגר דלתים של שערי המקדש למנוע את הבאת הקרבנות הפסולים, ולא תאידו - תבעירו אש על פזבחי להקריב קרבנות חנם - שאיני מתרצה בהם, שהרי אין לי חפץ בכם כי מעשיכם רעים, אמר ה' צבאות, ומנחה לא ארצה - לא אקבל לרצון מידכם:

והעם אשר יעם [כעס] עליהם ה' עד עולם: (ח) ויעיניכם תראינה בחורבנה, ואתם תאמרו יגדל ה' - תתנו שבח וגדולה לה, בשעה שתהיו מעל לגבול ישראל, שהנה אנחנו עם ה' יושבים שקטים במזבחתנו, ואת שונאינו החריב:

תוכחה על ביוזי קודשי ה'

(ו) כאן תמה לה ההקדמה ומעתה מתחיל עיקר המשא, ובה להוכיחם כי בבית שני לא נשאר מכל מה שבגב-בכית השם כי אם את עבודת הקרבנות, ואף על פי כן ביוזו אותה הכהנים ולא נהגו בה כבוד כראוי: מדרך העולם הוא כי בן יכבד את האב מרוב אהבתו את אביו, וכן נכבד, אף שאינו אוהב את אדוניו כבן מוכרח הוא על כל פנים לירא מאדוניו, ועתה שואל אני אתכם אם בעיניכם אב אני נחשב לכם, שאוהב אתכם ומחבב אתכם מכל האומות כאב האוהב ומשגיח אל בניו, אם כן איה כבודי שראוי לנהוג בי כבן המכבד אביו, ואם בעיניכם אדונים - אדון ומושל עליכם אני, לכל הפחות איה מוראי שצריכים אתם לירא מפני כעבד הירא את אדוניו, וגם זה אין בידכם, כי אם יראתם ממני לא הייתם עוזבים אותי, אמר ה' צבאות לקם - להזכיר אתכם הכהנים בויזי שמי. [ומפרט והולך כמה ביוזו שמו:] ואמרתם - וידעתי כי תעמידו פניכם לשאול: פמה בוינו את שמך: (ז) הנה הביוזין, כי מגשים אתם על מזבחי לקחם מגאל - קרבנות מתועבים, ואמרתם - ואם תשאלו, פמה גאלנוך - כמה תעבנו קרבנך. על זה אני משיב לכם, כי הנכם מתעבים את לחמי באמרכם על שלחן ה' - המזבח, אשר עליו מגשים את לחם ה' ושממנו אחר כך אתם נוטלים חלקכם, כי נבזה הוא, מחמת שאסור לחלוק בינינו

יא כי ממזרח־שמש וער־מבואו גדול שמי בגוים ובכל־מקום מקמר מגש לשמי ומנחה מהורה כִּי־גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: יב ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו בגוה אכלו: יג ואתם הנה מתלאה והפתתם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול ואת־הפסח ואת־החולה והבאתם את־המנחה הארצה אותה מידכם אמר יהוה: יד וארור גזל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי מלך גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי גורא בגוים: כ אעתה אליכם המצוה הזאת הפהגים: כא לא תשמעו ואם־לא תשימו על־לב לתת כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם את־המארה וארותי את־ברכותיכם וגם ארותיה פי אינכם שמים על־לב: כב הנני גער לכם את־הזרע וזריתי פֶּרֶשׁ על־פניכם פֶּרֶשׁ תציקם

ביאור

(יד) וארור זה האיש המביא מהקרבות הפסולים הללו והוא גזל - מרמה בדברי שקר לפני ה' ואומר אין לי בהמה טובה יותר מזו, ויש בעדרו זכר - איל בריא וטוב הראוי לעלות לעולה ובמקומו נדר וזבח משחת - את הכעל מום שיש בעדרו לאדני. פי הרי מלך גדול אני ומהראוי להקריב לי את המוכחר ביותר ואיך תבזוני בכעלי מום, אמר ה' צבאות ושמי הרי גורא בגוים והם כולם יראים ממני, ואתם שאהבתי אתכם מכל הגוים לא תיראו ממני:

אזהרה לכהנים

ב (א) ועתה אליכם אני מצוה את המצוה הזאת שלא תקריבו כל אלה על מזבחי, ולכם הפהגים אני מצוה שאתם המקריבים לפני ואף כידכם להזהיר זאת לבני ישראל:

(ב) והיה אם לא תשמעו בקולי ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי אמר ה' צבאות, ושלחתי בכם את המארה [-הקללה] וארותי [-וקללת] את ברכותיכם - את מה שהנכם זקוקים שאברך לכם והוא הדגן התירוש והיצהר. ונם באמת אין לתלות את הדבר על תנאי שתליתי באם לא תשמעו, כי ידעתי כבר מעתה שלא תשמעו בקולי, ולכן כבר מעתה ארותיה, פי רואה אני שאינכם שמים על לב את דברי:

ג) הנני גער [-נוזף] לכם - בגללכם, הכהנים הבזוים שמי, את הזרע שבשדות לכל יצמת, וזריתי פֶּרֶשׁ - ואפזר זבל שהבהמות מפרישות על פניכם, את הפֶּרֶשׁ הזה של בהמות הניכם -

(יא) פי ספורח שמש ועד מבואו - בכל קצוי תבל גדול שמי בגוים, ומכבדים ומעריכים הם את שמי נכי אף על פי שהם עובדים לאלהיהם, מכנים הם אותי אלהי האלהים, ובקל מקום אם הייתי מצוה לעמים כמו שצויתי אתכם מקמר מגש לשמי - היו מקטירים ומגישים לשמי, ומנחה סהורה - ועוד כי היו מגישים לכבורי מנחה טהורה ולא מנחה טמאה כפי שהנכם מגישים, פי גדול שמי בגוים, שהם מעריצים אותי ומכבדים לשמי ולא יקריבו לפני מנחה בזויה, אמר ה'

צבאות:

(יב) ואתם סהלים אותו [-את ה'] באמרכם - במה שאתם אומרים שלחן אדני - הוא המזבח סנאל - מתועב הוא, וניבו שגור בפיכם, שהחזקתם ניב לומר עליו תמיד, נבזה אכלו - מאכלו העולה עליו:

(יג) עתה יוכיח את ישראל המביאים את הקרבן: ואמרתם - ורגילים אתם לומר, הנה יש פה מתלאה - בהמה כחושה ורזה, הבה ונקריבה לנדרינו, כי הרי עניים אטחנו ואיננו יכולים להביא לה' קרבן מוכחר יותר. ובדבריכם המזוללים הללו, הפחתם - הדאבתם והעצבתם אותו - אותי ותיקון סופרים הוא לכתוב כן מפני כבוד השכינה בזלזול שאתם מראים כלפי, אמר ה' צבאות, והבאתם להקריב בבית מקדשי קרבן גזול וגם את הפסח ואת החולה אתם מביאים לי, והבאתם לי את כל המנחה הזאת, הכחושים והבעלי מומים הללו, וכי מה הנכם סבורים, הארצה אותה מידכם, אמר ה':

הפמרת תולדות

שלו

וַיִּשָׂא אֶתְכֶם אֱלֹהֵי: דַּיְדַעְתֶּם בִּי שֶׁלַחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמַּצֹּה הַזֹּאת לְהוֹת בְּרִיתִי
אִתְּלֹו אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: הַבְּרִיתִי | הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאַתְּנֶם־לֹ מוֹרָא
וַיִּרְאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא: וְתוֹרַת אֲמַת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא־נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו
בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלְךְ אִתִּי וְרַבִּים הָשִׁיב מִעֵוֹן: וּבִי־שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה
יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ בִּי מִלֶּאֱךָ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא:

ביאור

שאתם מביאים לחגוג לפני, אותו אפזר על פניכם. וַיִּשָׂא פרש הבהמות אֶתְכֶם אֱלֹהֵי - שתהיו בזויים וזולים כמוהו:
(ד) וַיְדַעְתֶּם - ודעו לכם, בִּי זֶה שֶׁשִּׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמַּצֹּה הַזֹּאת להזהירכם להקריב לפני כראוי, הוא כִּי חִפֵּץ אֲנִי שֶׁתִּמְשִׁק לְהִיזוֹת [-להתקיים] בְּרִיתִי שְׁכַרְתִּי אֶת [-עם] שֶׁבֶט הַלְוִי, בריתי להיות הַזְכוּנָה נִמְשַׁכֶּת לָהֶם וְלִזְרַעֲם אַחֲרֵיהֶם אָמַר ה' צְבָאוֹת:
(ה) [ואומר, מה היא הכרית] בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ - עם ראשי השכט אהרן ופנחס, שאתן להם וְלִזְרַעֲם אֶת הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם, וְאַתְּנֶם לִי אֶת הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם בְּמוֹרָא - על מנת שיתמיד לירא אותי, וכן עֲשֵׂה וַיִּירָאֵנִי - מיראת רוממותי, ונהג

בעבודתי כראוי, וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת - נתירא ונתרד הוּא:

(ו) תוֹרַת אֲמַת הִיְתָה בְּפִיהוּ - כשהורו לעם הורו בפיהם כשם שהיתה בלכם, וְעוֹלָה - ודבר שקר, לשאת פנים בתורה ולפסוק בשפתיו שלא כאמת שבלבו, לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו. בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלְךְ אִתִּי והיה מורה התורה תמיד לישראל נְרַבִּים שֶׁהָיוּ שוֹמְעִים לוֹ הָשִׁיב מִעֵוֹן:

(ז) בִּי - הרי כך על שִׁפְתֵי כֹהֵן מוֹטֵל הַחֹב שֶׁשִּׁמְרוּ דַעַת - שידעו שפתיו להורות המצוות והחוקים לנהג כראוי, וְהָרָאוּ הוּא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵת הַתּוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ, בִּי מִלֶּאֱךָ ה' צְבָאוֹת הוּא - לפי שהוא שליח של ה' ללמד תורתו, ולמלאכי השרת המשרתים לפני ה' הוא דומה: